

Tapani Kemppainen & Timo Latomaa

ENSI ASKELIA TIETEEN TIELLÄ

Johdatus tiedonhakuun ja tieteelliseen kirjoittamiseen
2., korjattu painos

**Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan
selosteita ja katsauksia 5/2002**

Vastaava toimittaja Professori Pauli Siljander

Jakelu Yliopistopaino
Linnanmaa
PL 8200
90014 Oulun yliopisto
puh. (08) 553 3940

Ensi askelia tieteen tiellä : johdatus tiedonhakuun ja tieteelliseen kirjoittamiseen / Tapani Kempainen, Timo Latomaa. – 2., korjattu painos. – Oulu : Oulun yliopisto, 2002. – 89 s. : kuv. –(Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita ja katsauksia, ISSN 1458-4069 ; 5/2002). –
ISBN 951-42-6854-7 (nid)
ISBN 951-42-7247-1 (PDF)

Asiasanat: alustukset, seminaarit, referaatit, opinnäytteet, tiedonhaku,
julkaisun laadinnan oppaat, yliopisto

ISSN 1458-4069
ISBN 951-42-6854-7 (nid.)
ISBN 951-42-7247-1 (PDF)

OULUN YLIOPISTOPAINO
Oulu 2002

Tiivistelmä

Tapani Kemppainen & Timo Latomaa. Ensi askelia tieteen tiellä. Johdatus tiedonhakuun ja tieteelliseen kirjoittamiseen.

Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita ja katsauksia 5/2002

ISBN 951-42-6854-7

ISSN 1458-4069

Tässä oppaassa tarkastellaan tiedonhaun metodeja sekä erilaisissa harjoitustissa, opinnäytteissä (tutkielmissa, lisensiaatintutkielmissa, väitöskirjoissa) ja tutkimusraporteissa noudatettavia muodollisia seikkoja, kuten lähdeviitteiden merkitsemistä ja lähdeluettelon laatimista.

Lisäksi luonnehditaan erilaisia kirjallisia tuotoksia, referaattia, alustusta ja esseitä sekä erityisesti proseminariesitelmää. Pro gradu -tutkielmien kannalta tarkastellaan yleistajuisesti tieteenfilosofisia kysymyksiä, teoreettisen ajattelun merkitystä tutkimusprosessissa sekä tutkimuksen suunnittelua.

Lopuksi tarkastellaan yliopisto-opiskelun merkitystä tieteellisen sivistyksen omaksumisessa ja kirjallisten töiden osuutta tässä prosessissa.

Asiasanat: alustukset, seminaarit, referaatit, opinnäytteet, tiedonhaku, julkaisun laadinnan oppaat, yliopistot

Sisältö

Tiivistelmä

Alkusanat

1. Opastusta tieteen tielle.	9
2. Tutkien ja kirjoittaen tieteellistä sivistystä	14
3. Lähdeaineiston hankinta	17
3.1. Tiedonlähteet	17
3.2. Kirjastot	19
3.3. Sisällön kuvaus	21
3.4. Tiedonhaun välineitä	21
3.5. Tärkeimmät tietokannat	22
3.6. Tiedonhaku (ks. kuvio 2)	23
4. Ohjeita erilaisten kirjallisten töiden laatimiseen	26
4.1. Referaatti; Lyhyt, tiivis selostus	27
4.2. Alustus; Keskustelun virittäjä, alkupuheenvuoro	29
4.3. Tieteellinen essee; Persoonallinen tieteellinen kirjoitelma.	30
4.4. Oppimispäiväkirja.	32
4.5. Portfolio	33
4.6. Proseminariesitelmä, kandidaatintutkielma; Ensi askel tieteen tiellä?	35
4.6.1 Miksi proseminaareja ja kandidaatin tutkielma?	35
4.6.2 Proseminariesitelmän rakenne.	37
4.6.2.1 Johdanto	37
4.6.2.2 Käsittelyosa	38
4.6.2.3 Päätäntö.	39
4.6.3 Proseminariesitelmän laatimisesta.	39
4.6.3.1 Mistä aloittaa? – Tutkimustehtävän jäsentäminen ja näkökulman valinta	40
4.6.3.2 Entäs sitten? – Lähdeaineiston hankinnasta tekstin tulkintaan ja työstämiseen	42
4.6.3.3 Esitelmä paperille – Lähdeaineiston työstäminen ja kirjoittaminen	44
4.6.4 Lähteiden käyttö	46
4.6.4.1 Lainaisinko, referoisinko vai plagioisinko?	47
4.6.5 Mistä löytäisin sen tiedon? – Lähdeviitteiden merkitseminen	50
4.6.5.1 Erilaiset lähdeviittausten menetelmät	52
4.6.6 Proseminariesitelmän tarkastaminen	54
4.6.6.1 Ohjeita esittäjälle.	55
4.6.6.2 Ohjeita opponentille	55
5. Kirjallisissa harjoitustöissä, opinnäytteissä ja tutkimuksissa noudatettavia muodollisia ohjeita	57
5.1. Teksti ja otsikointi	57
5.2. Nimiölehti	58
5.3. Sisällysluettelo	59
5.4. Lähdeluettelo	60
5.4.1 Yleisiä ohjeita	60
5.4.1.1 Lähteiden järjestäminen	61
5.4.1.2 Iso alkukirjain	61
5.4.1.3 Välimerkit	61

5.4.2	Lähdeluetteloon tulevat tiedot	61
5.4.2.1	Kirjoittaja/kirjoittajat	62
5.4.2.2	Samalta kirjoittajalta monta julkaisua	62
5.4.2.3	Tekijä tuntematon	63
5.4.2.4	Julkaisun nimi	63
5.4.2.5	Toimitettu teos	64
5.4.2.6	Painos	64
5.4.2.7	Alkuteos	65
5.4.2.8	Kustannuspaikka	65
5.4.2.9	Kustantaja	66
5.4.2.10	Julkaisuaika	66
5.4.2.11	Sarjamerkintö	66
5.4.2.12	Huomautukset	67
5.4.2.13	Standardinumero	67
5.4.3	Aikakausjulkaisut	68
5.4.4	Toissijaiset (toisenkäden) lähteet	69
5.4.5	Komiteanmietinnöt, virallisjulkaisut, valtion virastojen julkaisut ym.	69
5.4.6	Julkaisematon materiaali	70
5.4.7	Sanomalehdet	70
5.4.8	Internetin lähteet	71
5.4.8.1	URL-paikantimen rakenne	71
5.4.8.2	Elektroninen kirja	72
5.4.8.3	Elektroninen sarjajulkaisu	72
5.4.8.4	Elektroninen lehti	72
5.4.8.5	Pro gradu tutkielma verkossa	72
5.4.8.6	Yhdistysten ja järjestöjen kotisivut	73
5.4.8.7	Verkojulkaisu, jonka tekijä on ilmoitettu	73
5.4.8.8	Verkojulkaisu, jonka tekijää ei ole ilmoitettu.	73
5.4.9	Henkilöiltä saatu tieto	73
6.	Proseminaarista pro gradu -tutkielmaksi	74
6.1.	Joitakin ihmistieteiden tieteenfilosofisia kysymyksiä; Toiminta, merkitys, ymmärtäminen	75
6.2.	Teoreettisen ajattelun asemasta tutkimuksessa; Hermeneuttis-dialektisesta tutkimusmetodista	79
6.3.	Tutkimuksen käytännön suunnittelusta.	82
7.	Lähdeluettelo	88

Alkusanat

“*Ensi askelia tieteen tiellä; Johdatus tiedonhakuun ja tieteelliseen kirjoittamiseen*” on tarkoitettu ohjeistoksi ja opastukseksi tieteellisiä opintoja aloitteleville. Se käsittelee tiedonhakua ja tieteellisen kirjoittamisen peruskysymyksiä.

Kirjassa kuvataan mitä tarkoitetaan tavallisimmilla tieteellisillä kirjoitelmilla; referaatilla, alustuksella, tieteellisellä esseellä, luento/seminaaripäiväkirjalla ja opiskeluportfoliolla sekä tarkastellaan tarkemmin opiskelijan ensimmäisen tieteellisen “opinnäytteen”, proseminariesitelmän (kandidaatintutkielman) laatimista.

Kirjassa käsitellään erilaisia tietokantoja ja niiden käyttöä, tiedonhakua ja lähteiden hankintaa. Esitetyt tiedonhaku ja lähteiden hankintaa koskevat ohjeet ovat yleispäteviä kaikessa tieteellisessä työssä ei vain tieteen tekemisen alkutaipaleella.

Lisäksi esitetään seikkaperäisesti tieteellisissä kirjoitelmissa, tutkielmissa ja tutkimuksissa noudatettavat lähdeviitteiden merkitsemistä ja lähdeluettelon laadintaa koskevat muodolliset käytännöt. Esitetyt tutkielmien muodollisia ohjeita sovelletaan kaikkiin Oulun yliopiston Kasvatustieteiden tiedekunnassa tehtäviin kirjallisiin töihin: referaatteihin, alustuksiin, esseihin, proseminaareihin, tutkielmiin. Lähdeviitteiden merkitsemisen ja lähdeluettelon laatimisen APA (American Psychological Association) standardin mukaisia muodollisia ohjeita sovelletaan myös lisensiaatintutkimuksiin, väitöskirjoihin sekä tiedekunnan julkaisusarjoissa julkaistaviin tutkimuksiin.

Kirjasto- ja tietopalvelumaailmassa on jo pitkään toistettu kliseettä, *pysyvää on vain muutos* – järjestelmät vaihtuvat, tietokannat ja erityisesti yhteyskäytännöt muuttuvat. Mikään painettu julkaisu ei voi pysyä nopean muutoksen mukana. Lähinnä tästä syystä teoksesta julkaistaan samanaikaisesti, päivitettävä, ajantasalla pidettävä elektroninen verkkoversio, joka on luettavissa Oulun yliopiston kirjaston elektronisten julkaisujen sivulta. Teoksen lukijoilta ja käyttäjiltä toivomme palautetta virheistä ja puutteista oppaan parantamiseksi, toki olemme myös iloisia saamistamme kiitoksista.

Kirjan laatimisessa on noudatettu työnjakoa siten, että Tapani Kempainen on kirjoittanut luvut 3 ja 5 ja Timo Latomaa luvut 1, 2, 4 ja 6.

Olemme korjanneet virheitä ja lisänneet uusia esimerkkejä lukijoilta saamamme palautteen mukaisesti. Kiitämme lukijoitamme.

1. Opastusta tieteen tielle

Nyt käsillä olevan kirjan (oppaan) olemme tarkoittaneet korkeakouluopintoja aloittaville opastukseksi ensi askeliin tieteen tielle. Sen ei ole tarkoitus toimia johdatuksena tieteenfilosofiin kysymyksiin tai metodioppaana erilaisiin tutkimusmenetelmiin ja aineiston hankinnan tekniikoihin. Näitä kysymyksiä tarkastellaan aikanaan kunkin oppiaineen opintojen kuluessa asianomaisilla tieteenfilosofian opintojaksoilla ja tutkimuskursseilla. Lisäksi tieteenfilosofiasta ja tutkimusmetodeista ihmistieteissä löytyy runsaasti hyvää kirjallisuutta, myös suomenkielistä, joihin on hyvä tutustua jo opintojen alkuvaiheissa.

Tässä kirjassa emme myöskään tarkastele tiedettä ja tieteen tekemistä tieteen sosiologisesta näkökulmasta, so. tiedettä tietynlaisia sääntöjä noudattavana instituutiona tai yhteisönä, jonka jäseniksi opiskelijat yliopistoon tullessaan liittyvät. Tiedeyhteisöön johdattelusta huolehtivat opintojen alkuvaiheissa opiskelija- ja opettajatutorit. Hyvänä johdatteluna tiedeyhteisöön ja tieteeseen sosiaalisena toimintana toimii esim. Karjalaisen & Kumpulainen opaskirjanen *“Matkaopas tiedeyhteisöön”* ja Luostarisen & Väliiverosen teos *“Tekstin syöjät”*¹.

“Ensiaskelia tieteen tiellä; Johdatus tiedonhakuun ja tieteelliseen kirjoittamiseen” käsittelee nimensä mukaisesti tiedonhakua ja tieteellistä kirjoittamista, jotka näin on haluttu saattaa yksiin kansiin oppaaksi ja ohjeistoksi tieteellisten lähdeaineistojen ja tietokantojen käyttöön, tiedonhankintaan sekä tieteelliseen kirjoittamiseen siinä noudatettavine muodollisine kriteereineen ja käytäntöineen. Kirjoitusprosessin tarkastelussa joudumme kyllä sivuamaan tutkimusprosessin etenemiseen liittyviä kysymyksiä lähinnä kirjallisuuden pohjautuvan (proseminaari/kandidaatin) tutkielman kirjoitusprosessin näkökulmasta sekä tieteellistä keskustelua tutkielman tarkastustilaisuutta käsiteltäessä.

Kirjoittaessamme kymmenkunta vuotta sitten ensimmäistä versiota oppaasta kirjallisten töiden laatimiseen pohdimme, millaiset tavoitteet tällaisella oppaalla voisi olla. Näimme tuolloin mahdolliset tavoitteet tai motiivit periaatteessa kahdenlaisina. Valtiohallinnon ja koulutuksen antajan ja rahoittajan näkökulmasta tavoitteena ja motiivina saataisi olla koulutuksen tehokkuuden varmistaminen, so. vastineen saaminen korkeakoulutukseen asetetulle rahalliselle panokselle. Oppailla ja erilaisilla ohjeilla pyrittäisiin tehostamaan opiskelua ja varmistamaan opiskelijoiden valmistuminen sopivaksi katsotussa

1. Karjalainen & Kumpula, (1995) ja Luostarinen & Väliveronen, (1991).

ajassa. Viimeisen vuosikymmenen aikana on kiinnitetty huomiota opiskeluaikojen pituuteen ja pro gradu -tutkielmien vaatimaan suhteettoman pitkään osuuteen opiskeluajasta. Pitkittyneiden opintojen nopeuttamiseksi yhtenä ratkaisuna esitettiin tuolloin mm. tutkintovaatimusten keventämistä. Nyt yliopistojen ja korkeakoulujen määrärahojen edelleen supistuessa, opiskelijamäärien kasvaessa ja tutkimus- ja opetushenkilökunnan vähentyessä paineet etsiä keinoja opintojen tehostamiseen ovat entisestään kasvaneeet. Hallinto ja koulutuksen rahoittaja saattaisivat pitää entistä tervetulleempänä keittokirjamaista tutkimuksenteko- ja kirjoittamisopasta opintoihin ja opinnäytteiden tekemiseen käytetyn ajan lyhentämiseksi² ja koulutuksen kustannus/hyötysuhteen parantamiseksi. Tässä mielessä myös uusi, entistä parempi johdatus tieteen tekemisen alkuvaiheisiin otettaisiin mielellään vastaan.

Emme väheksy, emmekä halua sivuuttaa tätä näkökulmaa, sillä yliopistossa ja tiedeyhteisössä ei toimi vain työlleen omistautuneita, maailmanmenoa ja ihmiselämää ihmetteleviä tutkija/opettajia ja tieteestä innostuneita, oppia hakevia opiskelijoita, vaan mukana tieteen tekemisessä – ainakin taustalla – ovat aina myös ne, jotka tekevät tämän mahdolliseksi, so. ne, jotka tämän “lystin” maksavat. On ymmärrettävää, että he lähimmäisi-
nämme, naapureinamme, kylänmiehinä, kylännaisina – siis veronmaksajina – odottavat vastinetta tieteen tekemiseen ja korkeakoulutukseen antamalleen panokselle. Opiskelijoiden – opettajien ohella – on siksi syytä muistaa, että yliopisto-opiskeluun liittyy akateemisen vapauden lisäksi vastuu tieteen tekemisen ja akateemisen vapauden mahdollistaville kanssaihmisille.

Näiden realiteettien keskellä haluamme kuitenkin tuoda esille oman perinteiseen sivistysihanteeseen liittyvän motiivimme: halun edistää opiskelijoiden tieteellistä sivistystä ja entistä korkeatasoisempien tieteellisten kirjallisten töiden ja opinnäytteiden tekemistä sekä ajatuksen, ettei opiskelijoiden tarvitse opetella kaikkea kantapäähän kautta ja päätään seinään lyöden, niin kuin heidän opettajansa ovat mahdollisesti aikanaan joutuneet itse tekemään. Pidämme edelleen tarkoituksenmukaisimpana ja järkevimpänä tapana helpottaa erilaisten kirjallisten töiden ja opinnäytteiden, esim. pro gradu -tutkielmien tekemistä – ja samalla lyhentää valmistumisaikoja – antamalla opiskelijoille opetuksen ja ohjauksen keinoin vähitellen paremmat valmiudet suoriutua opinnoistaan. Tämän ajattelutavan mukaan yliopisto-opintojen alkuvaiheen erilaisten tieteellisten kirjoitelmien ja raporttien, esim. proseminaariesitelmän tai kandidaattityön laatimista tarkastelevassa oppaassa käsitellään niitä tiedon hankinnan ja tieteellisen kirjoittamisen yleisiä kysymyksiä, joita näitä laadittaessa tulee ottaa huomioon sekä tuodaan julki näiden muodolliset vaatimukset ja käytännöt. Kun opiskelija hallitsee tiedonhankinnan ja kirjoitelmien ja tutkielmien muodolliset kriteerit, hänelle jää enemmän aikaa varsinaiseen tutkimuksen tekemiseen; aiheeseen perehtymiseen, asianmukaisen tiedon etsintään ja sen työstämiseen, oman ajattelunsa kehittämiseen sekä tutkimusraportin kirjoittamiseen.

Aluksi ennen kuin pääsemme varsinaiseen asiaan Timo Latomaa pohtii luvussa 2 yliopisto-opiskelun merkitystä tieteellisen sivistyksen omaksumisena ja kirjallisten töiden osuutta tässä prosessissa. Opiskelun yliopistossa tulisi olla osa opiskelijan sivistysprosessina nähtyä kasvuprosessia ja aikuistumista, jossa tieteellisen ajattelun perinteisiin tutus-

2. Myös Ylioppilaskuntien liitto on kiinnittänyt huomiota pitkittyneisiin valmistumisaikoihin, mutta syynä he ovat nähneet opiskelijoiden heikot opintososiaaliset seikat ja puutteellisen ohjauksen, eivät raskaat opintovaatimukset.

tumisella ja henkilökohtaisen maailmankuvan ja maailmankatsomuksen hahmottamisella on tärkeä osansa.

Nyt laaditun oppaan olemme jäsentäneet siten, että se etenee mahdollisimman hyvin tieteellisen kirjoittamisprosessin etenemisen tavoin. Tieteen tekeminen alkaa tiedonhausta. Kaikki tutkimus perustuu jo tiedettyyn, siihen, mitä tiedeyhteisössä tutkittavasta aiheesta empiirisen tutkimuksen ja teoreettisen pohdinnan tuloksena jo tiedetään. Tämä tieteessä hankittu tieto on talletettu kirjalliseen muotoon teoksiin, tutkimusraportteihin, aikakauslehtiin artikkeleina ja nyt yhä useammin digitaaliseen muotoon tietoverkkoihin ja erilaisiin digitaalisiin tallenteisiin. Tiedon haun ja erilaisten tietokantojen ja tietopalveluiden tuntemus ja käytön hallinta on ensiarvoisen tärkeää tutkimusta tekeville. Se on niin tärkeää, että se on opeteltava ensimmäisenä askeleena ensi askeleista tieteen tiellä. Tapani Kempin kirjoittama luku 3 sisältää perusteellisen erilaisia lähdeaineistoja ja tietokantoja tarkastelevan sekä havainnollisen tiedonhakua ja lähdeaineiston hankintaa käsittelevän osan. Luku on hyödyksi ei vain opeteltaessa kirjallisen lähdeaineiston ja tiedonhankintaa proseminaria ja kandidaatin työtä varten, vaan myös laadittaessa vaativampia tieteellisiä opinnäytteitä ja tutkimuksia.

Pro gradu -tutkielmaa edeltävien ja siihen valmistavien proseminarioiden ohella muunkin tyyppiset opiskelijoiden tekemät erilaiset suppeammat kirjalliset tuotokset opintojen, esim. luentotientien ja harjoitusten suoritusmuotoina ja tieteellisen toiminnan harjoittelmina ovat lisääntyneet. Useinkaan opiskelijoilla (opettajilla?) ei ole selkeää kuvaa, mitä näillä kirjoitelmatyypeillä tarkoitetaan ja mitä tämäntyyppisiltä suorituksilta odotetaan. Luvussa 4 Timo Latomaa tarkastelee ja luonnehtii tavallisimpia yliopisto-opiskelussa käytettyjä kirjallisia tuotoksia; referaattia, alustusta, tieteellistä esseettä, luento/seminariipäiväkirjaa ja portfoliota.

Luvun pääosa keskittyy proseminariesitelmän (kandidaatin tutkielman) laatimisen tarkasteluun. Aluksi luonnehditaan proseminareja opintojen osana, tarkastellaan proseminariesitelmien yleistä rakennetta sekä pohditaan erityisesti kirjallisuuteen pohjautuvan proseminarin tutkimusprosessin etenemistä³; tutkimuksen aloittamista, tutkimustehtävän asettamista, lähteiden hankintaa, tutkimus- ja kirjoitusprosessin etenemistä sekä tutkimusraportin laatimista.

Kaikista **tieteellisistä tutkielmista tulee löytyä kolme osaa**: 1) asetettu **kysymys** (tutkimustehtävä tai -ongelma), 2) **väite** vastauksena asetettuun kysymykseen ja 3) väitteen **perustelut** eli väitettä tukevat ja uskottavaksi tekevät argumentit⁴. Kirjallisuuteen perustuvassa proseminari- ja kandidaattitutkielmassa – myös ns. empiiristen töiden teoreettisten viitekehysten laadinnassa – keskeistä on tutkimustehtävän asettaminen ja jäsentämi-

3. Tässä sivuutamme ns. empiiristen tutkielmien tarkastelun ja keskitymme kirjallisuuteen pohjautuvan proseminariesitelmän tai kandidaattityön laatimiseen kolmesta syystä. Ensinnäkin empiiriin – empiiris-analyttisiin ja hermeneuttisiin tai nk. kvantitatiivisiin ja kvalitatiivisiin – on olemassa runsaasti hyviä opaskirjoja, etenkin edellisiin. Edellisissä voi viitata esim. teoksiin Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara *Tutki ja kirjoita* (2002) ja jälkimmäisissä teoksiin Alasuutari, *Laadullinen tutkimus* (1993) ja Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen, & Saari, *Laadullisen tutkimuksen työtapoja* (1994). Historiatutkimuksissa voi tutustua esim. Renvallin teokseen *Nykyajan historiantutkimus* (1983). Toinen syy on se, että kirjallisuuteen perustuviin tutkielmiin tai empiiristen tutkielmien viitekehysten laatimiseen löytyy paljon vähemmän opaskirjoja. Kolmanneksi syynä on se, että tiedekunnassamme proseminariyöskentelyssä on alettu suuntautua siten, että siinä harjoitellaan tulevan pro gradun tutkielman teoreettisen viitekehysten laatimista varten kirjallisen lähdeaineiston käsittelyä. Niistä puuttuisi siten maisterin opinnot päättävään pro gradu- ja kandidaatin opinnot päättävään kandidaatin tutkielmaan useimmiten kuuluva empiirinen osa.

nen, tarkastelunäkökulman ja viitekehysten valinta, tutkimustehtävän kannalta relevantin, so. asianmukaisen lähdeaineiston etsiminen sekä tutkimustehtävän ratkaisemisen kannalta asiallinen ja oikea lähteiden käyttö ja ajatuksellinen työstäminen perustelluksi vastaukseksi asetettuun tutkimustehtävään.

Kirjallisuuteen pohjautuva proseminaaritutkielma tai kandidaatin tutkielma ei saa olla referaatti-, sitaatti-, plagiaatti- eikä mielipidekokoelma, vaan valittuun tutkimustehtävään vastaamisen ja ratkaisemisen kannalta relevanttiin lähde/tutkimusaineistoon perustuva perustellusti jäsennely kokonaisuus, jossa tutkielman tekijän omakohtainen ajattelu – järki ja järjen käyttö – on keskeisenä kokoavana elementtinä. Toisin sanoen proseminaaritutkielman tai kandidaatin tutkielman tulee noudattaa ylipäätään tieteelliselle tutkimukselle asetettuja pelisääntöjä. Asianmukaisen lähteiden referoimisen erottamiseksi ”tahallisesti” tai huomaamattomasta plagiaatista oppaassa esitetään Umberto Econ havainnollisia esimerkkejä. Luvussa tarkastellaan myös erilaisia lähdeviitteiden merkitsemistapoja tärkeänä osana tieteellistä kirjoittamista.

Proseminariesitelmien julkisina tarkastustilaisuuksina toimivat proseminaaari-istunnot liittyvät olennaisena osana proseminaarityöskentelyyn tieteellisen keskustelun harjoituksina. Jokainen seminaariin osallistuja toimii sekä esitelmän laatijana että jonkun toisen esitelmän tarkastajana. Proseminaaari-istuntojen yhteydessä opetellaan siten sekä tieteellisten tutkielmien laatimista ja niiden julkista puolustamista että tieteellisten tutkielmien arvioimista. Tämä on osa tieteellisen keskustelu- ja väittelytaidon harjoittelua.

Luvussa 5 Tapani Kemppainen tarkastelee erilaisissa tieteellisissä kirjoitelmissa, harjoitustöissä, opinnäytteissä ja tutkimusraporteissa noudatettavia muodollisia seikkoja. Oppaan tähän osaan sisältyy laajat lähdeluettelon laatimista koskevat luvut, joiden ohjeet pätevät myös korkeammassa opinnäytteissä, esim. lisensiaatintutkielmissa ja väitöskirjoissa. Oikeaoppinen lähdeluettelon laatiminen on tärkeää niin tekijän kuin lukijankin kannalta, jotta esitetyistä väitteistä ja niiden perusteluista saa ansion se, jolle se kuuluu ja jotta lukija löytää väitteiden tukena käytetyt alkuperäiset väitteet ja niiden perustelut. On kuitenkin syytä muistaa, että kirjoitelmien ja lähdeluettelon laatimisen muodolliset ohjeet vaihtelevat tiedekunnittain ja oppiaineittain. Tässä esitetyt APAn⁵ standardin mukaiset ohjeet pätevät kaikkiin Kasvatustieteiden tiedekunnassa tehtäviin eri oppiaineiden kirjallisiin töihin ja tutkimusraportteihin referaateista väitöskirjoihin ja tutkimuksiin.

Loppuluvussa 6 Proseminaarista pro gradu -tutkielmaksi, Timo Latomaa tuo yleistajuisesti esille pro gradu -tutkielman tai syventäviin opintoihin liittyvän tutkielman – ja yleensä tutkimuksen – teon alkuvaiheisiin liittyviä tieteenfilosofisia ja tutkimuksen suunnittelun käytännöllisiä kysymyksiä. Luku ei pyri olemaan filosofisesti kattava tai systemaattinen, vaan keskittyy sellaisiin kysymyksiin, joita tutkimuksen alussa tulee pohtia, mutta jotka jäävät usein vähemmälle pohtimiselle. Käytännöllisinä kysymyksinä tarkastellaan, mitä tutkimusta aloitettaessa ja tutkimussuunnitelmaa laadittaessa tulisi ottaa huomioon.

4. Hyvänä yleisohjeena tieteellisiä esseitä tai tutkielmia kirjoitettaessa voi pitää sitä, että koko työtä ajatellen sekä erikseen kussakin luvussa ja kappaleessa tulee mielessään miettiä mikä tässä on kysymys, johon tekstillä pyritään vastaamaan, mikä tässä tekstissä on vastaamista ja mikä (vastauksen) perustelemista tai näiden valmistelua.

5. APA = American Psychological Association.

Oppaaseemme **emme** ole sisällyttäneet varsinaisia hyvään kielenkäyttöön, oikeakielisyyteen tai kieliopillisiin kysymyksiin liittyviä ohjeita. Tässä suhteessa viittaamme esim. P. Leinon teokseen “*Hyvää suomea*” tai T. Itkosen teokseen “*Kieliopas*” ja muihin vastaaviin hyvää kielenkäyttöä käsitteleviin teoksiin⁶, joihin on myös syytä tutustua. Myöskään emme tarkastele, miten ajateltu lukijakunta – esim. maallikoita vai alan asiantuntijoita – tulee huomioida tieteellisiä kirjoitelmia laadittaessa. Yliopisto-opintojen aikana tehtävien kirjoitelmien lukijoiksi ajatellaan ns. vertaiset, so. saman oppiaineen ja arvosanan opiskelijat sekä heidän opettajansa. Johdannon lopuksi toivotamme lukijoille hyvää matkaa ensi askelilla tieteen tiellä.

6. Leino, P. (1987). *Hyvää Suomea*. Helsinki: Otava., Itkonen, T. (1990). *Kieliopas*. Helsinki: Kirjayhtymä. Katso myös Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara (1997). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kirjayhtymä.

2. Tutkien ja kirjoittaen tieteellistä sivistystä

Nykymuotoisen yliopistolaitoksen kehittymiseen on vaikuttanut kaksi ajatteluperinnettä: ensiksi valistuksen perintö ja humboldtilainen sivistysajattelu ja toiseksi käytäntöön suuntautunut pragmaattinen hyötyajattelu. Suomessa on näkynyt näiden molempien perinteiden vaikutus. Vaikka kaupallistuminen ja välitön hyötyajattelu niiden mukaisine kilpailuihin ja tulosvaatimuksiin ovat tunkeutuneet yhä enemmän yliopistolaitokseen, tulee yliopistojen edelleen vaalia valistuksen perintöä ja tieteellisen sivistyksen viljelyä. Nopeasti muuttuvassa ja monien ongelmien rasittamassa maailmassa korkeatasoinen tieteellinen sivistys on myös paras tae sille, että yliopisto-opiskelun jälkeen ammatissaan toimivat henkilöt kykenevät tekemään meidän tulevien kohtaloittemme kannalta järkeviä ratkaisuja.

Yliopiston ensisijaisena (ensimmäisenä) tehtävänä on tuottaa tutkimustietoa ja “viljellä” tieteellistä sivistystä ja toissijaisena (toisena) tehtävänä välittää tutkimustietoutta ja tieteellistä sivistystä tuleville sukupolville ja laajemmin ympäröivään yhteiskuntaan. Yliopiston, korkeimpana tieteellisenä sivistyslaitoksena – korkeimman tutkimuksen ja opetuksen kehtona – tulee yhdistää korkeatasoinen tutkimus ja opetus. Tätä kutsun tieteelliseksi “hengen viljelyksi” osana korkeakulttuuria.

Mitä sitten on tieteellinen sivistys¹, jota yliopiston tulisi opiskelijoille välittää? Se koostuu toisaalta laajasta lukeneisuudesta ja toisaalta tieteellisestä ajattelutavasta ja asennoitumisesta. Ihmistieteiden osalta lukeneisuus tarkoittaa laajaa, kriittistä perehtymistä eri ihmistieteiden – yhteiskunta- ja humanististen tieteiden – ja erityisesti opiskeltavan pääaineen tieteenperinteisiin ja -historiaan, tieteenteoreettisiin ja metodologisiin lähtökohtiin, keskeisiin tutkimustuloksiin sekä näiden historialliseen ja yhteiskunnalliseen merkitykseen. Tieteellisen ajattelutavan ja asennoitumisen omaksuminen merkitsee rakentavan kriittistä, rationaalista (järkevää) ja tutkivaa asennetta inhimillisen elämän ja yhteiskunnan ilmöihin, kykyä omakohtaiseen tutkimustyöhön sekä tutkimustulosten arviointiin ja soveltamiseen – kukin niin omassa työssään kuin henkilökohtaisessa elämässäänkin.

1. Tulee muistaa, että tieteellinen sivistys on osa inhimillistä sivistystä, johon kuuluu myös sivistyneisyys muilla elämän alueilla: monipuoliset kulttuuriharrastukset ja yhteiskunnallinen ja eettinen valvutuneisuus ja toiminta henkilökohtaisessa jokapäiväisessä elämässä.

Tämä ei tarkoita, että ns. ihmistieteilijä voi unohtaa tai ylenkatsoa luonnontieteellistä ja teknistä tietämystä. Sivistyneellä humanistilla ja yhteiskuntatieteilijällä tulee olla perustietämys meidän kaikkien jokapäiväiseen elämäämme vaikuttavista luonnontieteen ja tekniikan peruskysymyksistä. Ilman tätä hän ei kykene ottamaan kantaa tai osaa yhä teknistyvän yhteiskuntamme päätöksiin ja päätöksentekoon, vaikkapa luonnon saastumisen, väestönkasvun tai talouden globalisoitumisen seurauksiin. Vaikka – lainatakseni katkelman länsimaisen kulttuurimme suuresta perinnöstä – tieto lisäksi tuskaa, se tekee meidät vapaiksi ja antaa valtaa kyynä toimia, ehkä aiempaa järkevämmiin ja eettisempiin. Todellista tieteellistä sivistyneisyyttä osana inhimillistä sivistyneisyyttä luonnehtii sen monipuolisuus. Sokeat pelkäävät yhden alan tai jopa yhden asian spesialistit eivät kykene muodostamaan keskustelemaa sivistyneiden ihmisten yhteiskuntaa.

Jotta yliopisto kykenee tuottamaan ja välittämään tieteellistä sivistystä, yliopisto-opetuksessa tulee korostaa opetuksen kytkeytymistä tutkimukseen. Toisin sanoen opetuksen tulee perustua yliopisto-opettajien omakohtaiseen tutkimukseen ja tieteelliseen harrastukseen. Ainoastaan omakohtaisen kosketuksen kautta tieteelliseen tutkimukseen ja oman tieteellisen sivistyksen kautta yliopiston opettaja kykenee välittämään opetuksellaan ja esimerkillään tieteellistä ajattelu- ja asennoitumistapaa – kriittistä ja hyväntahtoista olevaisen ja inhimillisen olemassaolon ihmettelyä – opiskelijoille.

Tullessaan yliopistoon opiskelija huomaa pian, että hän on saapunut aivan erityiseen paikkaan, jota määrittävät muista sosiaalisista laitoksista poikkeavat toimintatavat, säännöt ja normit. Pian hänelle käy selväksi, ettei yliopistossa parane toimia kuin markkinoilla, kirkossa tai kapakassa tai edes niin kuin hän oli koulussa tottunut toimimaan. Yliopisto, tiede instituutiona on nimitys tietynlaiselle sosiaaliselle toiminnalle tai kulttuurin alueelle, jonka keskeisenä tehtävänä on tuottaa tietoa. Eikä vain mitä tahansa tietoa, vaan tietyllä tavalla hankittua ja perusteltua tietoa, joka täyttää tietyt, sille asetetut vaatimukset. Yliopistossa opiskelija oppii, etteivät kuulopuheet, luulemiset, hyvää tarkoittavan lähimmäisen vakuuttelut tai vaikuttavimmatkaan "ilmestykset" ole tieteen tarkoittamassa mielessä tietoa. Ne saattavat olla jossain muussa mielessä ja johonkin muuhun tarkoitukseen soveltuvaksi katsottua tietoa, mutta ne eivät ole tieteellistä tietoa. **Tieteellinen tieto määritellään perustellusti totena pidetyksi käsitykseksi tai uskomukseksi jostakin ilmiöstä tai asiantilasta, so. perustellusti totena pidetyksi väitteeksi.** Kun tieteessä väitämme tietävämmä jotakin, uskomme jonkin väitteen paikkansapitävyyteen. Emme kuitenkaan pidä mitä tahansa väitettä paikkansapitävänä emmekä usko mihin tahansa väitteeseen, vaan meille hyvin perusteltuun, vakuuttavasti ja uskottavasti todelta tuntuvaksi osoitettuun väitteeseen.² Tieteessä, ennen kuin väite on meille hyvin perusteltu ja uskottavasti todelta tuntuvaksi osoitettu, epäilemme kaikkia väittämiä tai ainakin suhtaudumme niihin asiaankuuluvalla varauksella – ja, kun sitten uskomme jonkin väitteen paikkansapitäväksi, uskomme silloinkin vain toistaiseksi.

2. Tieteenfilosofiassa on sitten kautta historian pohdittu kysymystä, milloin ja millä perusteella voimme pitää jotakin väitettä totena, uskoa siihen. Erilaisia näkemyksiä asiasta on esitetty, eikä yksimielisyyteen perustelemisen tavasta ole päästy. Se, ettemme voi olla varmoja tai ettemme tiedä, miten voimme varmasti tietää, milloin jokin väite on tosi, ei kuitenkaan poista sitä tieteen käsitystä, että tieto on perustellusti totena pidetty uskomus ja, että tiede pyrkii tuottamaan tosia uskomuksia, so. tietoa.

Tiede on tiedon tuottamista ja yliopisto tieteen tyyssijana tieteellisen sivistyksen kehto. Yliopisto-opinnot tulee järjestää siten, että ne tukevat opiskelijoiden tieteellisen sivistyksen omaksumista ja itsensä sivistämistä. Ajatuksia herättävien, asiantuntevien luentojen ohella tätä tukevia opetusmuotoja ja opintojen suoritustapoja ovat omakohtainen asioiden tutkiminen, tekstin tuottaminen ja tieteellinen keskustelu muiden tiedettä harjoittavien – opettajien ja opiskelijoiden – kanssa. Referaatit, alustukset, esseet, luento- ja oppimispäiväkirjat sekä eriasteisten opinnäytteiden tekeminen seminaareihin kuuluvine tieteellisine väittelyineen edellyttävät ilmiöiden kysymyksenalaistamista ja tutkimustehtävien asettamista, perehtymistä tieteelliseen kirjallisuuteen ja tutkimustietoon, kykyä hankkia tietoa, kykyä arvioida esitettyjä väitteitä ja niiden pätevyyttä, omakohtaista ajattelua ja tutkimustehtävien ratkaisemista sekä tämän prosessin tulosten saattamista kirjalliseen muotoon muiden arvioitavaksi. Tällaiset opintojen suorittamistavat sisältävät perinteisen sivistysyliopiston idealle ominaista omakohtaista tiedon tuottamista ja sen välittämistä tiedeyhteisön julkisesti koeltavaksi³. Opiskelijoiden kirjallisia töitä ja muita aktiivisia ja vuorovaikutteisia opiskelumuotoja onkin alettu yhä laajemmin suosia jostain syystä yliopistoon vuosikymmenten mittaan pesiytyneen muistitiedon pänttäämisen ja perinteisen tenttimisen sijasta⁴.

-
3. Huomautettakoon, että tämäntyyppiset opiskelijan ajattelun aktiivisuutta tukevat opiskelumuodot olisivat suotavia muuallakin kuin vain yliopisto-opiskelussa, esim. jo peruskoulusta alkaen.
 4. Tällä en tarkoita, että tenteistä tai luennoista tulisi luopua. Erityyppisten asioiden oppiminen edellyttää erityyppistä opiskelua ja joskus jotkut asiat on yksinkertaisesti muistettava ja siksi vaikka päntättävä päähän, jotta tietoa myöhemmin tarvittaessa, esim. lääkärin ammatissa, ei tulisi tietämättömyydestä ja muistamattomuudesta johtuvia kohtalokkaita virheitä.

3. Lähdeaineiston hankinta

Kirjallisen lähdeaineiston jäljille pääsee kysymällä aiheesta oletettavasti enemmän tietä viltä asiantuntijoilta ja käyttämällä kirjastojen tai erilaisten arkistojen ja tietopankkien palveluita. Lähdeaineiston etsinnässä keskeiselle sijalle nousee omatoiminen kyky etsiä tietoa. Sen vuoksi kirjastojen ja erilaisten tietokantojen käytön opettelu on syytä aloittaa viimeistään proseminaarivaiheessa. Usein jo yhdenkin aiheeseen liittyvän lähteen löytäminen johdattaa tämän lähdeluettelon kautta uusien lähteiden jäljille. Tiedonhaussa pitää paikkansa sanonta, että etsivä – tai paremminkin oikein kysyä – löytää.

Seminaarien ohjaajat ovat ensimmäisiä asiantuntijoita lähdeaineiston hankinnassa. Lähdeaineiston etsintä on hyvä aloittaakin kysymällä mahdollista aiheeseen liittyvää lähdeaineistoa heiltä. Vaikka heillä ei juuri nimenomaisen aiheen kannalta olisikaan antaa valmista lähdeluetteloja, he useimmiten osaavat ohjata kyseisestä aiheesta enemmän perillä olevien luokse. Tiedonhaun ja lähdeaineiston hankinnan kannalta tiedekunnan, yksikön ja laitosten henkilökunta on opiskelijoiden käytettävissä oleva asiantuntijaryhmä, jonka puoleen voi aina tarvittaessa kääntyä.

Erityinen asiantuntijaryhmä lähteiden etsinnässä ja tiedonhaussa on kirjastojen henkilökunta. Usein he osaavat parhaiten sanoa löytyykö kyseiseen aiheeseen liittyvää lähdeaineistoa. Tiedonhaun asiantuntijoina he ovat korvaamaton apu.

3.1. Tiedonlähteet

Tiedonlähteitä ovat kaikki ne dokumentit ja tiedostot, joihin on tallennettu tietoa:

- julkaistu ja julkaisematon kirjallisuus
- yksityiset dokumentit
- äänilevyt ja -nauhat
- mikrofilmit ja -kortit
- digitaalimuistit
- magneettinauhat
- CD-ROM -levykkeet
- Internetin tiedonlähteet

Laajemmin käsitettynä tiedonlähteisiin kuuluvat myös:

- ihmismuisti
- erilaiset laitokset
- järjestöt
- yliopistot

Tiedonlähteet jaetaan tavallisesti kolmeen ryhmään: 1) primaarit, 2) sekundaarit ja 3) tertiaarit tiedonlähteet.

Primaarit tiedonlähteet sisältävät uutta tietoa tai ennestään tunnetun tiedon uutta tulkintaa. Niitä ovat esim. aikakauslehtiartikkelit, tutkimusraportit, väitöskirjat, patentit, standardit, tuote-esitteet jne. Uusimmista primaareista tiedonlähteistä saadaan usein ja ajankohtaisin tieto. Seuraamalla primaarilähteitä pysytään mukana kunkin alan kehityksessä. Primaariaineistoa haettaessa käytetään apuna sekundaari- ja tertiäärilähteitä.

Sekundaareilla tiedonlähteillä tarkoitetaan niitä julkaisuja tai tiedostoja, joiden avulla löydetään primaarilähteissä oleva tieto. Sekundaarilähteitä ovat esim. viite- ja tiivistelmä-tiedostot ja -julkaisut, katsausartikkelit, kirjallisuusluettelot eli bibliografiat, käsikirjat, tietosanakirjat, sanakirjat jne.

Tertiaaristen tiedonlähteiden avulla saadaan tietoja primaari- ja sekundaarilähteistä. Tertiäärilähteitä ovat mm. tiedon- ja kirjallisuudenhaun oppaat, tietopalveluoppaat ja yhteisluettelot.

Esim.

- Clarke, P.B. (1993). *Finding out in education: a guide to sources of information*. 2. ed. London: Longman.
- Baxter, P.M. (1993). *Psychology: a guide to reference and information sources*. Englewood (Colo.): Libraries Unlimited.

Muotonsa perusteella informaatioaineisto on käytännöllistä jakaa monografioihin, aikakauslehtiin ja sarjajulkaisuihin.

Monografia eli erillisteos on aikaisemmin ollut tieteellisten tutkimusten tärkein julkistamisväline kaikilla tieteenaloilla, mutta nykyisin sen valtakausi on ohi. Humanistisissa tieteissä ja yhteiskuntatieteissä se on edelleen yleinen julkaisumuoto.

Aikakauslehdet sisältävät uusimpia tutkimustuloksia. Aikakauslehti on nykyisin joillakin tieteenaloilla, esim. luonnontieteissä, lääketieteessä ja tekniikassa, pääasiallinen julkaisumuoto. Ennen julkaisemista asiantuntijat arvioivat sisällön ja päättävät, onko annettu käsikirjoitus kelvollinen julkaistavaksi.

Sarjajulkaisut ovat julkaisuja, joilla on yhteinen sarjanimeke ja yleensä juokseva numerointi. Sarjajulkaisuja julkaisevat pääasiassa erilaiset laitokset ja yhdistykset, esim. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia. Hyvin suuri osa suomalaisesta kasvatustieteellisestä ja psykologisesta tutkimuksesta julkaistaan laitosten julkaisusarjoissa.

Huolimatta siitä, että tieteellisen tutkimustoiminnan tulokset ovat lisääntyvässä määrin saatavissa elektronisessa t. digitaalisessa muodossa, aineisto noudattaa silloinkin perinteistä jakoa. Katso esim. <<http://www.kirjasto.oulu.fi/elekokoelmat/>>.

Suomalaisen kasvatustieteellisen tutkimuksen arvioinnissa on todettu, että varsinkin pro gradu -tutkielmissa käytetään varsin niukasti ulkomaista lähdeaineistoa. Koska piirre näyttää olevan yleinen myös jatko-opintojen tutkielmissa, ulkomaisten lähteiden käyttöön tulisi harjaantua jo opintojen varhaisessa aiheessa.¹ Seuraamalla ulkomaisia aikakauslehtiä pääsee hyvin perille alan tutkimuksen nykytilasta.

3.2. Kirjastot

Kuten kuvio 1 osoittaa, kirjaston merkitys tieteelliselle tutkimukselle on ensiarvoisen tärkeä. Jokainen tutkimus perustuu aikaisempiin tutkimuksiin ja liitetään tietovarantoon. Kirjastojen tehtävänä on hankkia hankintapolitiikkansa mukaisesti informaatioaineistoa ja asettaa kokoelmat asiakkaittensa käyttöön. Käyttäjäkunnan ja kokoelmien mukaan kirjastot jaetaan yleisiin ja tieteellisiin kirjastoihin. Tieteellisiä kirjastoja ovat mm. yliopistojen kirjastot, yleisiä kirjastoja ovat kaupunkien ja kuntien kirjastot.

Oulun yliopiston kirjasto on yksi Suomen kuudesta vapaakappalekirjastosta, mikä merkitsee sitä, että pääkirjasto saa yhden kappaleen kaikista Suomessa painetuista painotuotteista sanomalehtiä lukuunottamatta. Vapaakappaleoikeus on ollut osittaisena vuodesta 1960. Vuosina 1960 – 1980 Eduskunnan kirjasto otti kokoelmiinsa hallintotieteellisen kirjallisuuden. Vuodesta 1981 alkaen vapaakappaleoikeus on ollut Oulun yliopiston kirjastolla täydellisenä. Vuonna 1995 Oulun yliopiston kirjasto sai Eurotietokeskuksen statuksen, minkä perusteella kirjasto saa kaikki Euroopan unionin viralliset julkaisut joko suomen tai englannin kielellä. OYK:sta voi siis kysyä mitä tahansa viime aikoina Suomessa painettua tai Euroopan unionin julkaisemaa kirjallisuutta.

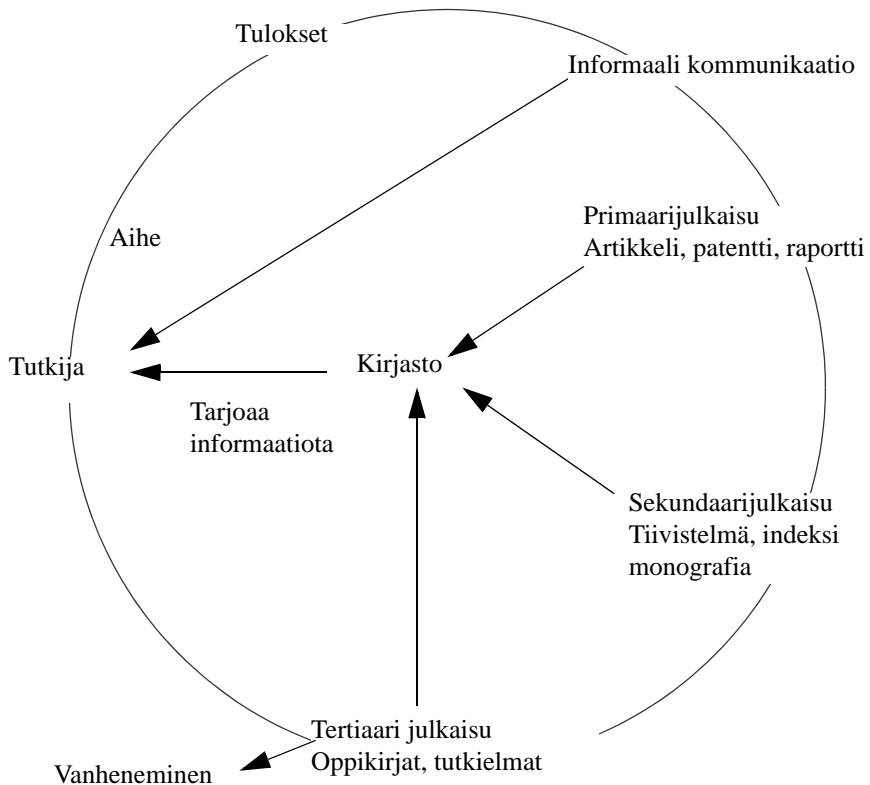
Oulun yliopiston kirjaston luetteloista nähdään, mitä aineistoa kirjastossa on. Oulun yliopiston kirjaston *näyttöluettelo* (OULA-tietokanta) sisältää tiedot uusimmasta ja kysytyimmästä aineistosta:

- monografioista,
- sarjajulkaisuista,
- aikakauslehdistä ja
- opinnäytteistä

Käytettävissä olevat hakutavat selviävät hakuoppaasta <<http://www.kirjasto.oulu.fi/palvelut/opaat/oulaopas.html>>. Hakuoppaita on saatavissa painettuna kirjaston palvelupisteistä.

Osa pääkirjaston kokoelmista on kokonaan luetteloimatta, minkä vuoksi teosta kannattaa kysyä pääkirjaston asiakaspalvelusta siitä huolimatta, että teos ei ole luettelossa.

1. Kasvatustieteellinen tutkimus Suomessa, (1990), s. 109 ja 113.

Kuvio 1. Informaation kierto. Sovellettu lähteestä: Cleveland, D.B. & Cleveland, A.D. (1983) *Introduction to indexing and abstracting*. Littleton, Cold.: Libraries Unlimited..

Teosta etsittäessä kannattaa aina varmistaa virkailijalta, onko teos kirjastossa, jos sitä ei löydy luetteloista *Snellmanian kirjastoon* hankitaan kirjallisuutta, kausijulkaisuja ja tiedonlähteitä humanistisen ja kasvatustieteiden tiedekunnan laitosten opetus- ja tutkimusaloilta.

Tiedonhaun tulokseksi saadaan usein viitteitä sellaisista teoksista ja aikakauslehtiartikkeleista, joita ei ole oman paikkakunnan kirjastoissa. Tällöin voidaan kääntyä kirjaston *kaukopalvelun* puoleen. Kaukopalvelu hankkii kirjallisuutta lainoina tai jäljenteinä muista kotimaisista ja ulkomaisista kirjastoista. Kaukolainoista, jäljenteistä ja muista palveluista peritään kirjaston palveluhinnaston <http://www.kirjasto.oulu.fi/palvelut/> mukainen korvaus.

Oulun kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto <http://www.ouka.fi/kirjasto/index.html> ja *Kajaanin kaupunginkirjasto-Kainuun maakuntakirjasto* <http://www.kajaani.fi/kirjasto/> sekä muut yleiset kirjastot <http://www.kirjastot.fi/> hankkivat kokoelmiinsa kaukokirjallisten teosten lisäksi lähinnä suomenkielistä tietokirjallisuutta kaikilta tieteenaloilta. Maakuntakirjastot toimivat alueensa yleisten kirjastojen kaukopalvelukeskuksina.

3.3. Sisällön kuvaus

Aineiston sisällön kuvaamiseksi on käytettävissä kaksi päätapaa: 1. *indeksointi*, joka tarkoittaa sisällön kuvausta asiasanojen avulla (esim. YSA eli Yleinen suomalainen asiasanasto, Thesaurus of ERIC descriptors, Thesaurus of psychological index terms), 2. luokitus, joka on joko numeerinen, aakkosellinen tai aakkosnumeerinen formaalikieli (esim. UDK), 2. Monografioiden sisältö on kuvattu pääasiassa luokituksella, uusimmat myös indeksoimalla ja aikakauslehtien sisältö indeksoimalla. Aluksi käsitellään luokitusta; indeksoinnista myöhemmin viite- ja tiivistelmäjulkaisujen yhteydessä.

Tieteellisissä kirjastoissa on 90-luvulle saakka ollut yleisesti käytössä *yleinen kymmenluokitus* eli *UDK-luokitus* (ruots. Universell Decimal Klassifikation), yleisissä kirjastoissa Deweyn kymmenluokitus, josta UDK on kehitetty. UDK:ta on käytetty lähes kaikissa yliopistojen kirjastoissa, mm. Oulun yliopiston kirjastossa. 90-luvun alussa UDK:n käytöstä luovuttiin Snellmanian kirjastossa sen vuoksi, että sen käytettävyys näyttölueteloissa on vaikeata. Itse asiassa hyviä tuloksia tiedon haussa sillä saivat aikaan vain asiaan vihkiytyneet kirjastovirkailijat. UDK-luokitus on enää käytössä hyllyluokituksena.

Yleinen suomalainen asiasanasto (YSA) on suomenkielinen kaikki tieteen- ja tiedonalat kattava yleissanasto, johon on koottu eri alojen yleisin termistö. Sanasto on käytettävissä verkkodokumenttina <<http://vesa.lib.helsinki.fi/ysa/index.html>>. Se sisältää n. 12 000 varsinaista asiasanaa ja n. 3000 ohjaustermiä (KÄYTÄ-viittausta). Sanastossa on aakkosellinen ja alanmukainen osa, käyttöohjeet sekä liitteitä, mm. luettelot maiden, urheilulajien ja eläinten nimistä. Aakkosellinen osa on rakenteeltaan tesaarus-tyyppinen eli asiasanojen yhteydessä on viittauksia merkitykseltään laajempiin (LT), suppeampiin (ST) ja rinnakkaisiin (RT) asiasanoihin.

Esim.

Kielihistoria

KT

- historiallinen kielitiede
- kielen kehityskaudet

LT

- kielitiede

ST

- etymologia

RT

- kantakieli
- kielisukulaisuus

3.4. Tiedonhaun välineitä

Käsikirjat ovat Nykysuomen sanakirjan mukaan jokapäiväiskäyttöön tarkoitettuja kirjoja, jotka sisältävät tietoja ja ohjeita joltakin käytännölliseltä tai tietopuoliselta alalta. Eri alojen *erikoissanakirjat* ovat paljolti samantapaisia kuin käsikirjat. Molemmat sisältävät

käsitemääritelmiä ja artikkeleita tieteenalojen perusteista ja tutkimussuunnista. Sanakirjoissa artikkelit ovat lyhyempiä kuin käsikirjoissa. Käsikirjat ja sanakirjat on kirjastoissa tavallisesti sijoitettu käsikirjastoon.

Bibliografiat ovat systemaattisia kirjaluetteloita, joissa yleensä mainitaan teoksen kirjoittaja, nimi, painopaikka ja -aika, yms. Tärkeimmät bibliografiat julkaistaan monografioidena tai sarjajulkaisuina, mutta niitä julkaistaan myös muissa muodoissa, esim. aikakauslehtien liitteinä ja tietosanakirjojen artikkelien lähdeluetteloina. Väitöskirjan on perinteisesti pitänyt osoittaa tekijän lukeneisuutta, minkä vuoksi väitöskirjan lähdeluettelo voidaan pitää aihepiirinsä bibliografiana. Bibliografioita on eri tyyppisiä, joista tässä mainitakoon kansallisbibliografiat, esim. Suomen kansallisbibliografia, *Fennica*, joka on käytettävissä sekä suorakäyttöisenä että CD-ROM -tietokantana ja toiseksi erikoisbibliografiat. Fennicassa on luetteloitu kaikki Suomessa julkaistu kirjallisuus.

Viite- ja tiivistelmäjulkaisuissa dokumenttien sisältö kuvataan yleensä indeksoimalla, valitsemalla dokumenttien sisältöä ja käsitteistöä parhaiten kuvaavia termejä. Sisällön kuvaajalla on tavallisesti käytössä ennalta valmistettu termistö, asiasanasto tai tesaurus.

3.5. Tärkeimmät tietokannat

Useimmat tietokannat ovat 2000-luvun alusta lähtien olleet suorakäyttöisiä. Vain joitakin hankitaan enää CD-ROM muodossa ja painetut alkavat olla harvinaisuuksia.

Tieteellisen tutkimuksen kannalta tärkeimmät kotimaiset tietokannat kuuluvat ns. Linnea-perheeseen:

LINDA - yliopistokirjastojen yhteistietokanta, joka sisältää Suomen kansallisbibliografian sekä viitetiedot yliopistokirjastojen, Eduskunnan kirjaston, Varastokirjaston ja Turun ammattikorkeakoulun tietokantoihin sisältyvistä kirjoista, aikakauslehdistä ja sarjoista, kartoista, visuaalisesta aineistosta, arkistoista ja elektronisesta aineistosta. LINDA sisältää myös tiedot ammattikorkeakoulujen kirjastojen, maakuntakirjastojen ja erikoiskirjastojen aikakauslehdistä.

ARTO - uusien kotimaisten artikkeleiden viitetietokanta. Aineistoa on kattavimmin 1990-luvun alusta, mutta myös vanhempaa artikkeliaineistoa koskevia viitteitä on runsaasti. ARTOon rekisteröidään artikkelit kattavasti n. 1000 jatkuvasti ilmestyvästä aikakauslehdestä (ns. vastuulehdet). Tiedot tallennetaan kuukauden sisällä lehden ao. numeron ilmestymisestä. Lisäksi ARTOon tallennetaan kuhunkin aihealueeseen liittyviä artikkeliviitteitä lukemattomista muista lehdistä ja kokoomateoksista. Artikkelitietueet ovat kaikilta tiedon alueilta ja tieteellisyyden asteilta.

VIOLA - Suomen kansallisdiskografia ja nuottiaineiston kansallisbibliografia. Samalla se on LINNEA-perheeseen kuuluva musiikkiaineistojen yhteistietokanta. Siihen on tallennettu tiedot kaikista kotimaisista nuoteista vuodesta 1977 alkaen sekä kotimaisista äänitteistä aina vuodesta 1901 alkaen. VIOLassa on tietoja myös ulkomaisista nuoteista ja äänitteistä.

FENNICA - Suomen kansallisbibliografia, joka sisältää tiedot Suomessa painetuista tai muuten valmistetuista kirjoista, lehdistä, sarjoista, kartoista, audiovisuaalisesta aineistosta sekä elektronisista tallenteista sekä ennakkotietoja lähiaikoina ilmestyvistä julkaisuista. Lisäksi tietokannassa on tietoja ulkomailla ilmestyneistä julkaisuista, joiden

tekijä on suomalainen tai jotka koskevat Suomea.

Tietokantojen indeksoinnissa käytetään VIOLAa lukuunottamatta Yleistä suomalaista asiasanastoa, VIOLAssa MUSA-sanastoa.

Tärkeimmät kansainväliset kasvatustieteiden, psykologian, musiikin, yhteiskuntatieteiden ja naistutkimuksen viite- ja tiivistelmäjulkaisut ovat

ERIC (The Educational Resources Information Center) - Kasvatustieteisiin liittyviä kirjallisuusviitteitä vuodesta 1966 lähtien.

IIMP (International Index to Music Periodicals) - Musiikkialan viitetietokanta. Viitteitä yli 400 lehdestä lähes kaikilta musiikin aloilta yli 20 maasta. Lisäksi 40 kokotekstilehteä.

KVINNSAM - Kirjallisuusviitteitä naistutkimuksen alalta vuodesta 1978. Tietokanta perustuu pohjoismaiseen ja kansainväliseen Göteborgin yliopiston kirjastoon hankittuun naistutkimusaineistoon.

PsycINFO (Psychological abstracts) - Psykologiaa ja käyttäytymistieteitä käsitteleviä kansainvälisiä kirjallisuusviitteitä vuodesta 1872 lähtien.

Sociological Abstracts - sosiologian ja lähialojen kansainvälinen tietokanta. Viitteitä yli 1700 sarjajulkaisusta ja lisäksi tiivistelmiä kirjoista, kokoomateosten artikkeleista, väitöskirjoista ja kokouksesitelmistä vuodesta 1963 lähtien.

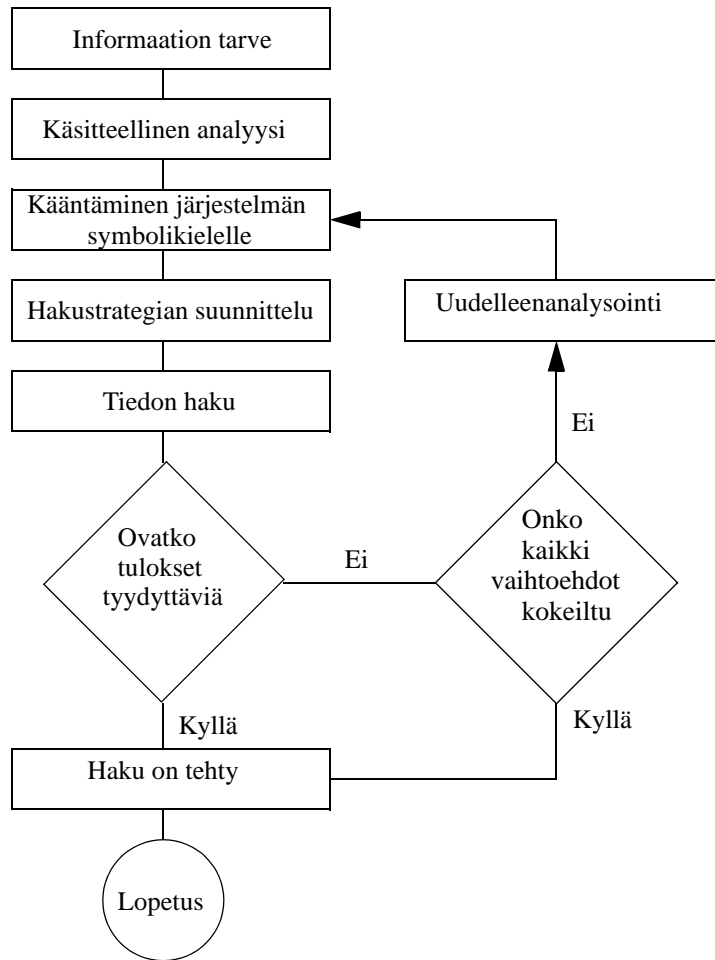
Lisäksi voi olla tarpeen tutkia lähialojen tietokantoja, esim. lääketieteen tiedekantaa Medline, taidealojen tietokantaa Art Bibliographies Modern taikka monialaista viittaus-tietokantaa Web of Science. Kirjaston tietokannat-sivulta <<http://www.kirjasto.oulu.fi/tietokannat/>> voi tarkistaa koko tietokantatarjonnan.

Useimmissa tietokannoissa on käytettävissä tietokannan oma tesaurus.

Elektroniset kokotekstilehdet löytyvät kirjaston elektronisten kokoelmien sivulta <<http://www.kirjasto.oulu.fi/elekokoelmat/>>.

3.6. Tiedonhaku (ks. kuvio 2)

Mikäli tiedonhaun aihe on ennestään tuntematon, täytyy aluksi selvittää, mistä tietoa on löydettävissä. Usein paras asiantuntija ja tiedon lähde on tehtävän antaja, vähintäänkin hän pystynee antamaan joitakin vihjeitä. Käsikirjojen ja erikoissanakirjojen avulla selitetään käsitteet (kuvion käsitteellinen analyysi). On päätettävä, mitä tiedonlähteitä haussa käytetään ja minkä ajanjakson viitteet ovat kelvollisia ja kuinka paljon aikaa on käytettävissä.

Kuvio 2. Tiedon haku.

Haettaessa tietoa monografiakokoelmista aiheen mukaan, haetaan ensin Yleisestä suomalaisesta asiasanastosta (YSA) <<http://vesa.lib.helsinki.fi/>> aiheetta vastaavat asiasanat ja tehdään haku kirjaston tiedonhakuoppaan <<http://http://oula.linneanet.fi/help/Finnish/contents.htm>> mukaisesti. Paperiversioita edellisistä on saatavissa kirjastopisteistä. Sarjajulkaisujen ja aikakauslehtien sisältö selviää viite- ja tiivistelmäjulkaisuista sekä viitetietokannoista <<http://www.kirjasto.oulu.fi/kirjastoyksikot/snellmania/>>. Kun haetaan tietoa jostakin viite- tai tiivistelmäjulkaisusta, on tutkittava kyseisen julkaisun hakemistoa tai luokitusta ja sen jälkeen asiasanoihin tai luokkanumeroihin liittyviä viitteitä. Joissakin tiedonhakujärjestelmissä on käytettäissä järjestelmän omia sanastoja eli tesauruksia, joilla tarkoitetaan kyseisen alan sisällönkuvauksessa käytettävien asiasanojen aakkosellista luetteloa, joka ilmaisee asiasanojen käsitehierarkkiset suhteet, esim. *British Education Thesaurus*, *Thesaurus of ERIC Descriptors*, *Thesaurus of psychological index terms*.

Tiedonhaun oppaita

Borchardt, D. H., & Francis, R. D. (1986). How to find out in psychology. A guide to the literature and methods of research. Oxford: Pergamon Press.

Clarke, P. B. (1990). Finding out in education. A guide to sources of information. London : Longman.

4. Ohjeita erilaisten kirjallisten töiden laatimiseen

Yliopisto-opetusta on kehitetty voimakkaasti viime vuosina. Erityisesti Oulun yliopisto ja Kasvatustieteiden tiedekunta on ollut opetuksen kehittämisessä aktiivinen. Opiskelijoiden itsenäisesti, pari- tai ryhmätyönä tekemät erityyppiset kirjalliset työt opintojen – luennojen, seminaarien tai harjoitusten – suoritustapoina ovat lisääntyneet. Tällaisina kirjallisina tuotoksina on käytetty erilaisia referaatteja, alustuksia, esseitä, oppimispäiväkirjoja ja seminaaritöitä.

Kirjoittamisella on tieteessä tärkeä osuus. Ensinnäkin tieteellinen tieto on tallennettu kirjalliseen tekstimuotoon. Konkreettisesti tiede ja tieteen tulokset ovat kirjoista ja tieteellisten julkaisujen artikkeleista luettavissa. Toiseksi tiede on olennaisesti kirjallisten puheenvuorojen välityksellä käytävää tutkijoiden ja erilaisten näkemysten välistä keskustelua. Tieteellinen kirjoittaminen on nähtävä osallistumisena tieteelliseen keskusteluun, kunkin tieteentekijän tai tieteenperinteen edustajan esittämänä puheenvuorona käytyyn tieteelliseen keskusteluun.

Yliopistoon tullessaan opiskelija huomaa pian, että tieteellinen keskustelu, so. tieteelliset tekstit, tieteen kieli ja kirjoitustapa, poikkeaa muusta kirjoittamisesta. Tieteessä ei sovi kirjoittaa kuin pakinoita sanomalehteen, mainoksia markkinoille tai runonlurituksia rakastetulle. Vaikka tieteellisen kirjoittamisen kirjo on laaja ja hyvää tieteellistä tekstiä voi kirjoittaa monella tavalla, erityisesti humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä, niin tieteessä on oma kielensä, jolle on yhteisinä piirteinä käsitteiden kohteenmukainen täsmällisyys, esityksen selkeys, johdonmukaisuus ja ilmaisun yksiselitteisyys sekä väitteiden uskottava perusteltavuus. Tieteessä käytettyjen käsitteiden on oltava täsmällisiä ja tulkinnallisesti riittävän yksiselitteisiä, jotta lukijat pystyy mielessään hahmottamaan asian tai ilmiön, josta tekstissä puhutaan ja jotta kulloinkin tiedetään puhuttavan tai keskusteltavan samasta asiasta tai ilmiöstä. Väitteiden perusteltavuus viittaa siihen, että tieteellisen tekstin on oltava lukijaa totuudellisuudellaan ja paikkansapitävyydellään vakuuttavaa, jotta esitettyjä väitteitä voidaan pitää uskottavina.

Jotta tiedeyhteisön jäsen kykenee osallistumaan tieteelliseen keskusteluun omilla kirjallisilla puheenvuoroillaan keskustelun edellyttämällä tavalla, hänen on hallittava kaksi tieteellisen kirjoittamisen¹ vaihetta. Ensinnäkin on ymmärrettävä mitä toiset ovat jostakin asiasta kirjoittaneet. Kirjoittamisena luetun ymmärtäminen – omina muistiinpanoina tai selostuksena jollekulle lukemastaan – näyttäytyy siten, että on kyettävä lyhennellen,

tiivistetysti ja olennaisen esiinnostaen esittämään eli referoimaan lukemansa tekstit. Toiseksi tieteessä on kyettävä esittämään kirjallisesti oma puheenvuoro kyseisestä asiasta – ja muille ymmärrettävällä ja hyvin perustellulla tavalla.

Edelleen seuraavassa oletan, että yliopisto-opiskeluun liittyvät kirjoitelmat on suunnattu nk. vertaisille eli yliopistossa kirjoitelmien ja tutkielmien lukijakuntana ajatellaan olevan kyseisen oppiaineen ja arvosanan opiskelijoita ja heidän opettajiaan. Toisin sanoen seuraavassa en tarkastele sitä tieteellisessä kirjoittamisessa sinänsä tärkeää kysymystä, miten erilainen lukijakunta, esim. ns. yleisaikakauslehden suuri maallikkoyleisö tai tieteellisiä julkaisuja lukevat alan tutkijat ja asiantuntijat, tulee ottaa huomioon tieteellisuonteisia kirjoituksia, esim. tieteellisiä esseitä tai tutkimusselosteita, laadittaessa. Vertaisilta voimme odottaa kyseisen tieteenalan ja arvosanan opetuksessa ja kirjallisuudessa esitettyjen käsitteiden, teorioiden ja tutkimustulosten tuntemista – mutta emme kylläkään sen enempää.

On syytä muistuttaa, että kaikissa seuraavissa kirjoitelmatyypeissä tulee noudattaa luvussa 5 esitettäviä tutkielmien ja tutkimusten muodollisia ohjeita ja käytäntöjä.

4.1. Referaatti; Lyhyt, tiivis selostus

Kaikessa tutkimuksen teossa ja opiskelussa on tärkeää hallita referointitaito. Lähdeteosten tai artikkelien sisältöä ei voida kokonaisuudessaan sellaisenaan käyttää omista tutkimissa tai muistaa esim. tenttiä varten. Niistä on pystyttävä löytämään niiden keskeinen asiasisältö ja kyettävä tiivistämään tämä helpommin hallittavaan muotoon. Referointitaidossa ei siis ole kysymys vain kirjoittamisen taidosta, vaan myös taidosta lukea tekstejä. Referaatilla eli selostuksella tarkoitetaan teoksen, artikkelin, asiakirjan tai myös jonkin tapahtuman, esim. kokouksen, seminaarin tai symposiumin, keskeisten pääkohtien sisällöstä kertovaa esitystä. **Referaatti on siis suppea, referoidun tekstin pääkohdat esittelevä lyhennelmä tai selostus, jossa lukija tutustutetaan referoidun tekstin asiasisältöön**². Referaatin pituus vaihtelee riippuen referoitavan tekstin pituudesta – ja siitä kuinka paljon siinä on tärkeää, olennaista asiasisältöä. Artikkelin referaatti on tavallisesti suhteellisen lyhyt, teoksen referaatti voi olla pitkäkin, sisällyksettömästä, tyhjämpäiväisestä tekstistä tulee pakostakin lyhyt referaatti. Lisäksi tehtävänanto saattaa etukäteen määritellä referaatin pituuden: esim. Tehkää maanantaiksi viiden sivun referaatti Immanuel Kantin teoksesta "Kritik der reinen Vernunft".

Referaateista erotetaan ns. puhdas referaatti ja ns. kommentoiva referaatti. Ns. **puhtaassa referaatissa** pelkästään selostetaan lyhennelmänä referoidun tekstin keskeiset pääkohdat. Se ei sisällä kertovan selostuksen lisäksi referoijan omia mielipiteitä, arviointeja, kannanottoja tai päätelmiä. Ns. **kommentoiva referaatti** poikkeaa edellisestä siten, että siinä referoija kommentoi, esittää omia arvioitaan ja kannanottojaan referoidusta tekstistä,

1. Nämä ovat samalla tieteellisen tutkimuksen (etenemis-) vaiheita ylipäätään. Tarkemmin ottaen näitä vaiheita on useita, mutta tässä teoksessa käsitellään tarkemmin vain kolmea: tiedon hakua (tiedon, tieteellisten puheenvuorojen löytämistä), referointia (luettujen tekstien, puheenvuorojen ymmärtämistä) ja tieteellistä kirjoittamista (oman puheenvuorojen esittämistä).

2. Tuisku-Reinilä, 1981, s. 124 ja 128.

so. ottaa kantaa tekstissä esitettyihin väitteisiin valitsemastaan näkökulmasta. Kommentoivassa referaatissa on puhtaasti referaatin tavoin kuitenkin myös esiteltävä referoitavan tekstin olennaiset pääkohdat kokonaan niitä muuttamatta, lisäämättä tai poisjättämättä.³

Referoidun tekstin sisällysluettelon tai jäsenyyksen tulee käydä ilmi referaatissa mikäli teksti on jäsennetty otsikoituihin lukuihin. Teoksissa nämä tavallisesti ovatkin teoksen alussa. Jos referoidussa tekstissä, esim. artikkelissa, ei ole sisällysluetteloa tai väliotsikoita, referoija voi jäsentää referaatinsa referoidun tekstin asiasisällön mukaan. Esim. kokouksesta tai seminaarikeskustelusta tehty referaatti voidaan jäsentää käydyin keskustelun sisältöjen mukaisesti. Vaikka kommentoivan referaatin jäsenitys saattaa poiketa teoksen jäsentelystä ja noudattaa referoijan valitsemää esitystapaa, siinä tulee käydä ilmi referoidun tekstin jäsenitys, esim. sisällysluettelo, jos tekstissä sellainen on⁴.

Hyvän referaatin laatiminen edellyttää kykyä ja harjaantumista löytää olennainen siitä, mitä kirjoittaja on tekstillään halunnut sanoa, kommentoivassa referaatissa lisäksi kykyä arvioida referoitua tekstiä sekä kykyä esittää olennainen tiiviisti. Tuisku-Reinilä⁵ antaa seuraavia käytännöllisiä ohjeita referaatin tekijöille:

1. Tutustu perin pohjin sisällysluettelo; siitä näet teoksen rungon.
2. Lue teos ainakin kursorisesti kertaalleen läpi yleiskuvan saamiseksi. Referaatin onnistumiseksi on referoitavasta saatava selkeä kokonaiskäsitys.
3. Nyt alkaa referoinnin tärkein vaihe: intensiivinen lukeminen. Luku luvulta haetaan pääkohdat muistiinpanoja tehden ja alleviivaillen.
4. Kun ydinajatuksukset ovat koossa, voi aloittaa varsinaisen referoinnin.

Referoitaessa hahmotetaan siis ensin kokonaiskuva tekstistä; sen rakenteesta ja asiasisältöön sekä paikannetaan mahdollisia keskeisiä ydinkohtia. Sitten perehdytään yksityiskohtaisesti tekstiin ja sen keskeisiä ydinkohtia etsien ja muistiinpanoihin merkiten. Tämän jälkeen aloitetaan referoitavan tekstin lyhenneltyä ydinkohtien esittely, joko sellaisenaan tai niitä kommentoiden.

Muistiin !

Puhdas referaatti

Mieti, mitä kirjoittaja on tekstillään tarkoittanut ja halunnut lukijoilleen sanoa.

Kommentoiva referaatti:

Mieti, mitä sanottavaa sinulla on siihen, mitä kirjoittaja on tekstillään tarkoittanut ja halunnut lukijoilleen sanoa.

3. Vrt. Tuisku-Reinilä, 1981, s. 124–126.

4. Vrt. esim. Tuisku-Reinilä, 1981, s. 127–128.

5. Tuisku-Reinilä, 1981, s. 124. Esitetyt ohjeet (1–3) pätevät siten kaikkeen tekstin lukemiseen ja ymmärtämiseen, esim. tenttiin valmistautumiseen: ensin tekstistä hahmotetaan kokonaiskuva ja sitten siihen perehdytään tarkemmin etsien ydinkohdat ne tiivistäen ja mieleen pannaen.

4.2. Alustus; Keskustelun virittäjä, alkupuheenvuoro

Olen todennut aiemmin, että tiede on olennaisesti keskustelua, puheenvuoroja tieteessä käytävään keskusteluun. **Tieteellisellä alustuksella tarkoitetaan** tässä ryhmä- tai seminaarityöskentelyn **keskustelun pohjaksi valmisteltua kirjoitelmaa**. Se toimii alustajan alkupuheenvuorona ja keskustelun avauksena. Alustus joko luetaan ryhmä- tai seminaarityöskentelyn alussa tai jaetaan tekstinä etukäteen keskusteluun osallistujille tutustumista varten, jolloin keskustelun alussa lyhyesti referoidaan kirjoitettua alustustekstiä. Alustuksen pituus vaihtelee aiheen ja alustukselle varatun ajan mukaan muutamasta sivusta aina kymmeneen sivuun. Opintojen osana alustuksen laadinnassa käytetään hyväksi joko ennalta sovittua tai annettua kirjallisuutta tai alustuksen laatijan itse valitsemaa harjoitusten tai seminaarin aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Alustus voi pohjautua yhteen tai useampaan artikkeliin tai teokseen – tai referaatin tapaan myös kokoukseen, seminaariin tai johonkin tapahtumaan.

Alustuksen laadinta aloitetaan referaatin tavoin tutustumalla keskustelun aiheeseen liittyvään lähdekirjallisuuteen aluksi pääpiirteittäin sitten tarkemmin perehtyen. Lähdekirjallisuuden perehtymisen jälkeen laaditaan alustuksen jäsenitys, joka sisältää johdonmukaisessa järjestyksessä olennaiset alustuksessa käsiteltäviksi ja keskustelun alle halutut teemat ja kysymykset sekä mahdolliset näihin liittyvät väitteet. On syytä varoa, ettei alustuksesta tule referaattia, jossa pelkästään lyhennellen selostetaan asiat sellaisina kuin ne lähdekirjallisuudessa on esitetty. Alustuksessa alkupuheenvuorona on oleellista, että se on laadittu valittuun aiheeseen liittyvän keskustelun pohjaksi ja sen virittäjäksi. Se pohjautuu ja tukeutuu lähdeaineistoon, mutta siinä kommentoidaan, arvioidaan ja problematisoidaan sellaisia teemoja, kysymyksiä, väitteitä ja ongelmia, joista halutaan keskusteltavan. Alustuksessa onkin hyvä esittää myös suoraan teemoja, ongelmia, kysymyksiä tai väitteitä ehdotuksina yhteisen keskustelun ja pohdinnan aiheiksi.

Alustuksessa painottuu alustajan osuus hänen valitsemansa ja keskustelua virittävän (innostavan, herättävän, provosoivan) näkökulman ansiosta referaattia ja kommentireferaattia enemmän. Alustuksen tarkoitushan on toimia sitä seuraavan seminaarikeskustelun pohjana ja virittäjänä. Toisaalta on myös varottava, ettei alustuksesta tule pelkästään alustajan omien mielipiteiden esittelyä. Tieteellisen alustuksen on aina tukeuduttava lähdeaineistoon.

Muistiin !

Alustus:

Mieti, mistä asiasta ja millä tavalla haluaisit keskusteltavan ja mitä mieltä sinä itse asiasta olet.

4.3. Tieteellinen esse; Persoonallinen tieteellinen kirjoitelma

Esseetyyppisellä kirjoitelmalla tarkoitetaan persoonallisella tyyllillä kirjoitettuja, lyhyehköjä, yleistajuisia kirjoitelmia. Esseetyyppiset kirjoitukset, myös tieteelliset esseet, saattavat kirjoittajasta ja hänen tarkoituksestaan riippuen olla hyvin erilaisia, sekä tyyliältään, laajuudeltaan että käsittelemiltään aihepiireiltään. **Nimi “pohdiskeleva kirjoitelma” kuvaa esseetä varsin hyvin**⁶. Toisin sanoen esseessä kirjoittaja pohtii käsittelemäänsä aihetta omalta valitsemaltaan näkökulmalta ja esittää näkemyksensä ja väitteensä omalla persoonallisella tyyllillään. Tieteelliseen esseeseen kuuluu lisäksi se, että siinä esitetyt näkemykset, kannanotot ja väitteet on perusteltava tieteellisen käytännön mukaisesti.

Essee on kirjoittamisen laji, jonka hallitseminen vaatii kirjoittajaltaan melkoisen paljon. Kirjoittajan voimakas henkilökohtainen panos ja kirjoittamisen persoonallinen ote – oma kirjoittamisen tyyli – on tässä kirjoitelman lajissa erityisen suuri. Esim. referaatista puuttuu esseelle ominainen pohdiskelu ja kirjoittamisen persoonallinen, joskus kaunokirjallisuutta lähenevä kielenkäyttö. Hyvä esseen kirjoittaja ei voi pelkästään referoida lähdeaineistoaan, vaan hänen on kyettävä tarkastelemaan sitä omasta näkökulmastaan, näkemyksiinsä ja sitä puoltaviin väittämiin tukeutuen ja kyettävä esittämään se omalla persoonallisella tyyllillään lukijaa vakuuttaen. Ei voida puhua esseestä, ellei kirjoittajalla ole mitään omakohtaista sanottavaa⁷. Persoonallinen kirjoittamisen tyyli taas on esseeseen esitystapana liittyvä kielellinen erityispiirre. Näiden kahden kirjoittamisen ulottuvuuden lisäksi tieteelliseen esseeseen liittyy pyrkimys vakuuttaa lukija esitettyjen väitteiden paikkansapitävyydestä argumentoinnilla⁸.

Oleennaista tieteellisessä esseessä on kaiken tieteellisen kirjoittamisen tavoin aiheen ongelmakeskeinen lähestyminen, kysymysten asettelu, niihin vastaaminen ja vastausten perusteleminen⁹. Esseessä lähdeaineiston esitettyjä toisten ajatuksia ja väitteitä on problematisoitava, eksplikoitava, analysoitava, vertailtava, arvioitava, kumottava, kiistettävä, osoitettava oikeiksi tai vääriksi – ja tieteellisessä esseessä kaikki tämä uskottavasti ja lukijaa vakuuttavasti perustellen. Essee vaatii siten kirjoittajan omakohtaista ajattelua ja aihealueen hyvää tuntemusta. Esseetä kirjoittaessaan kirjoittajalla täytyy olla muodostunut “selkeä” oma näkemys aiheesta, joka puolestaan edellyttää riittävää perehtymistä esseessä käsiteltävään aiheeseen ja toisten tästä esittämiin näkemyksiin ja näiden pohtimista sekä taitoa luoda tasapainoinen kirjallinen kokonaisuus suhteuttamalla muiden näkemyksiä omiin¹⁰.

Oman näkemyksen ja aiheen tuntemuksen myötä kirjoittajan persoonallinen kirjoittamisen tyyli nousee tieteellisen esseen tärkeäksi elementiksi. Persoonallisen kirjoittamisen tyylin ja omakohtaisen näkökulman välinen kiinteä yhteys syntyy kirjoittajan näkökulmasta tekstin sisältöön. Esseelle tieteellisenä kirjoitelmana on siis ominaista sen tyylin dialektisuus. Tämä aiheutuu siitä, että tieteelliseltä esseeltä vaaditaan toisaalta tieteelli-

6. Takala, 1987, s. 147.

7. Essee nimitystä käytetään usein kovin löyhästi. Esim. useimmat tenttien ns. essee-vastaukset ovat pikemminkin tenttitilaisuudessa muistin varassa kirjoitettuja referaatteja tenttikirjoista kuin varsinaisia kysymystä pohtivia esseitä.

8. Argumentti tarkoittaa perustelua ja argumentointi perustelemista.

9. Tämä ei tarkoita etteikö hyvä essee voisi päättyä myös uusiin avoimiin tai vastaamatta jääviin kysymyksiin tai ongelmiin.

10. Vrt. Takala, 1987, s. 148.

sesti pätevää ja uskottavaa argumentointia toisaalta kirjoittamisen persoonallista otetta.¹¹ Näiden kahden kirjoittamisen tavan – kuivan tieteellisen raportoinnin ja vapaamman kaukokirjallisen esitystavan – (kirjoitustyylin) hallinta ja niiden käyttö on tärkeää tieteellisen esseen kirjoittajalle.

Hyvän esseen kirjoittamisen taidon opettelu vaatii aikaa syvälliseen asioihin perehtymiseen ja oman näkemyksen muodostamiseen ja syventämiseen sekä runsaasti kirjoittamisen – so. tieteellisen keskustelun – harjoittelua oman persoonallisen ilmaisutyylin löytämiseksi. Hyväksi esseistiksi tullaan vain tieteellisen sivistyksen, lukeneisuuden, keskustelun ja kirjoittamisen kautta sekä tutustumalla hyvien esseistien kirjoituksiin.¹²

Miten tieteellistä esseetä sitten aletaan rakentamaan? Tieteellisen esseen lähtökohtana ovat käytetyssä lähdekirjallisuudessa esitetyt käsitykset, ajatukset, väitteet, joita kirjoittaja mielessään pohtii ja joiden kautta, joihin tukeutuen, joita arvioiden tai kritisoiden, hän päätyy esittämään oman näkemyksensä käsittelemästään aiheesta. Laatiessaan tieteellistä esseetä kirjoittajan on tieteellisen perustelun tapaan muistettava tukea näkemyksiään ja väitteitään lähde- tai tutkimusaineistolla ja rationaalisilla argumenteilla.

Esseetyyppinen teksti noudattelee useimmiten – muttei suinkaan aina – rakennetta, jossa alku on johdattelua aiheeseen, esim. aikaisempiin käsityksiin ja näkökulmiin asiasta ja/tai kirjoittajan omaan näkökulmaan tai lähestymistapaan, kysymysten esittelyä, jne. Toisin sanoen alku on esseen valmistelua esim. tarkastelemalla mitä aiheesta on sanottu ja tuomalla esille kirjoittajan oma tarkastelunäkökulma aiheeseen. Tätä seuraa kirjoittajan oman näkemyksen ja käsitysten esiintuominen käsiteltäviin asioihin ja näiden perustelut, so. esseen pääasioiden tarkastelu, väitteet ja näiden argumentointi. Johtopäätökset ja kokoavat päätelmät kirjoittajan keskeisistä väitteistä esitetään esseen loppupuolella.

Lopuksi on syytä edelleen korostaa, että pystyäkseen tuomaan esille oman henkilökohtaisen näkemyksensä tieteellisen esseen kirjoittajan on hallittava käsittelemänsä aihe. Vasta oman näkemyksensä ja aiheen hallinnan kautta hän voi pyrkiä omaan tyyliin ja esitystapaan.

Muistiin !

Essee:

Mieti, mitä haluat sanoa ja mitä aiheesta muut ovat jo sanoneet.

Mieti, mikä on sinulle ominainen tapa tarkastella ja ilmaista asioita.

Mieti, miten sanomasi menee parhaiten ja uskottavimmin perille.

11. Kauppinen & Laurinen, 1984, s. 22; vrt. Takala, 1987, s. 147; ks. myös Saukkonen, 1984.

12. Suomessa hyviä esseistejä löytyy paljon. Esimerkkeinä hyvistä tieteellisistä esseisteistä voisin mainita Urpo Harvan, Anto Leikolan, Ilkka Niiniluodon ja Georg Henrik von Wrightin sekä kirjailijoista esim. Paavo Haavikon. Lehtiä, joissa mielestäni voi tutustua hyvään esseetyyppiseen kirjoittamiseen ovat esim. *Kanava*, *Parnasso* ja *Suomen Kuvalehti* sekä tieteellisistä julkaisuista esim. *Synteesi* ja *Tiede ja Edistys*.

4.4. Oppimispäiväkirja

Luennoista, seminaareista, harjoituksista, demonstraatioista, vierailukäynneistä tai symposiumeista pidettävää päiväkirjaa käytetään myös kurssien suorittamisessa. Tällaista päiväkirjaa voidaan kutsua luento-, seminaari-, vierailu-, harjoittelu-, jne. päiväkirjaksi tai lyhyesti **oppimis-, opinto- tai opiskelupäiväkirjaksi**. Tässä se tarkoittaa **päiväkirjan-omaista kirjallista kuvausta opiskelijan omasta opiskelu- ja oppimisprosessista** esim. luentosarjan, seminaarin, vierailukäyntien tai harjoittelun aikana.

Oppimis- tai opiskelupäiväkirjaa voidaan verrata tavanomaiseen elämäkerralliseen päiväkirjaan. Päiväkirja pohjautuu todellisiin tapahtumiin, mutta tapahtumisten kuvaukset on kirjoitettu kirjoittajan näkökulmasta sellaisena kuin kirjoittaja on ne kokenut ja tulkinut sekä niihin tapahtumiin painottuen, jotka kirjoittajalle ovat hänen elämässään olleet merkityksellisiä ja mieleenpainuvia, joko positiivisina miellyttävinä tai negatiivisia ikävinä kokemuksina ja muistoina.

Oppimis- ja opiskelupäiväkirja perustuu elämäkerrallisen päiväkirjan tavoin todellisiin tapahtumiin, esim. luentosarjaan, seminaariin tai harjoittelujaksoon. Siinä on siis viitattava lähdeviitein merkiten tietyllä luentokerralla esillä olleisiin aiheisiin, seminaarikerrolla käytyyn keskusteluun ja puheenvuoroihin tai harjoittelujakson tapahtumiin. Samoin, jos oppimispäiväkirjan laatimisessa käytetään kursilla pakollisena tai oheiskirjallisuutena käytettyä tai opiskelijan itse valitsemaa täydentävää kirjallisuutta tai muuta materiaalia (lehtikirjoituksia, televisio- tai radio-ohjelmia), niihin on asianmukaisin viitemerkinnöin viitattava. Mutta on muistettava, ettei päiväkirja ole esim. luentojen referaatti, vaikka se pohjautuu ja tukeutuu opiskelijan luentomuistiinpanoihin. Oleellista tässä on, että oppimis- tai opiskelupäiväkirja kertoo kirjoittajansa oppimiskokemuksista kyseisellä nimenomaisella kurssilla vaikka siinä sitten olisikin mukana viittauksia joihinkin aiempiin kursseihin tai kirjoittajan elämäntapahtumiin.

Oppimispäiväkirjaa voisi verrata myös poliitikkojen kirjoittamiin päiväkirjoihin, jos niille tyypillinen itsekehu jätetään tässä sivuun. Poliitikot keskittyvän päiväkirjoissaan ja muistelmissaan poliittiseen uraansa, sen tärkeisiin tapahtumiin, käännekohtiin ja uransa kehittymiseen sen nousuineen ja – harvemmin kylläkin – laskuineen. Poliitikot eivät kirjoita koko elämästään. Opiskelija kirjoittaa oppimispäiväkirjaa omasta oppimisestaan, eli oppimispäiväkirja koskee opiskelijan henkilökohtaisia oppimiskokemuksia opiskelunsa aikana. Päiväkirjan kirjoittamisen näkökulma opiskeluun ja oppimiseen on hänen ja hän kirjoittaa oppimisestaan, ei koko elämästään – niin mielenkiintoista ja tapahtumarikasta kuin se saattaisi ollakin, niin se ei opettajaa kiinnosta.

Oppimispäiväkirjassaan opiskelija joko vapaamuotoisesti tai sovitun rakenteen mukaan käsittelee, pohtii ja kommentoi luennolla, seminaarissa, vierailuilla tai harjoittelujaksolla käsiteltyjä aiheita, käytettyä kirjallisuutta tai tapahtumia sekä tarkastelee omaa oppimistaan ja käsitystensä muuttumista opiskelun aikana. Hän voi myös arvioida ja antaa palautetta luennosta, seminaari- tai harjoittelun ohjauksesta.

Luento/seminaaripäiväkirja voi vaihdella pituudeltaan 1–2 sivun mittaisesta tiivistä kommentista aina 10–20 sivun mittaiseen laajempaan päiväkirjaan riippuen opintokokonaisuuden laajuudesta ja päiväkirjalle sovitusta luonteesta. Päiväkirjan tekoa helpottaa suuresti, jos sitä laatii jatkuvasti luentosarjan, ym. edetessä, ei vasta sen päätyttyä. Oleel-

lista on muistaa perustella väitteensä ja käsityksensä, sillä päiväkirjan kirjoittamisen tarkoituksena on muiden tieteellisten kirjoitelmien tapaan harjoitella kriittistä, tieteellistä ajattelutapaa itsereflektion ohella.

Muistiin !

Oppimispäiväkirja:

Mieti, mitä luennon aikana on sanottu, seminaarissa keskusteltu, vierailukäynnillä puhuttu tai harjoittelussa tapahtunut.

Mieti, mikä kurssissa on ollut sinulle merkityksellistä ja mitä sinä olet siitä oppinut.

4.5. Portfolio

Portfolion tai työkansion käyttö on yleistynyt mitä erilaisimmissa yhteyksissä kuvaamaan ja osoittamaan jollakin tapaa tekijänsä edistymistä jossakin asiassa. Portfoliota voidaan käyttää dokumenttina (todisteena) esim. työnhakijan ansioitumisesta työtehtävää varten työnhakutilanteessa, opettajan oman työssä edistymisen ja kehittymisen arvioinnin apuna ja osoituksena, päiväkodissa lasten ja koulussa oppilaiden oman oppimisen edistymisen kuvaajana tai vaikkapa tutkijan tutkimushistorian kuvauksena tutkimuspäiväkirjan laajenuksena.

Portfolio opiskelijan opiskelun dokumenttina ja suoritustapana on nähty hyvänä keinona sekä opiskelijalle itselleen seurata oman opiskelun ja oppimisen edistymistä että opettajalle arvioida opetuksensa perillemeno ja opiskelijan edistymistä. Opiskelun edetessä opiskelijan pitämä portfolio laajentuu, monipuolistuu ja muokkaantuu. Siihen lisätään uutta, muokataan vanhaa ja saatetaan poistaa jotain, esim. sellaista, joka ei enää vanhentuneena vastaa opiskelijan ajattelua tai käsityksiä. Opiskeluun liittyvistä portfolioista¹³ tai työkansioissa voidaan erottaa perustyökansio tai lyhyesti työkansio (portfolio) ja näytetyökansio (näyteportfolio).

Perustyökansio tarkoittaa kansiota, johon opiskelija kerää kaiken opiskeluaan, esim. jotakin tiettyä kurssia, kaikkia arvosanan tai pää- tai sivuaineen kurseja, koskevan itse tuottamansa, opintojen aikana hankkimansa tai kurssien aikana saamansa materiaalin; luentomuistiinpanot kommentteineen, opiskelupäiväkirjat, opetusmonisteet, referaatit, alustukset, seminaarityöt, kirjallisuusluettelot, tutkimus- ja tuntisuunnitelmat, projektien kuvaukset, harjoitteluraportit, vierailupäiväkirjat, valokuvat, videot, opettajapalautteet, itsearvioinnit, jne. Työkansio on monimuotoinen ja täydentyy opintojen edetessä ja toimii dokumenttina (todisteena) opinnoista ja niiden edistymisestä.

13. Vrt. Tenhula, Kuure, Koponen, & Karjalainen, 1996, s. 7–8)

Näytetyökansio perustuu (perus)työkansioon sisältäen ne kurssin tai arvosanan opiskelua koskevat keskeiset dokumentit, joilla opiskelija haluaa tai opettaja haluaa opiskelijan osoittavat osaamistaan. Näyttekansio – ei perustyökansio – on siten se, jota voidaan käyttää kurssisuorituksena ja opintojen arvioinnin perusteena. Näyttekansioon tulevat dokumentit voi opiskelija itse valita. Tällöin hän valitsee työkansiosta ne dokumentit, joiden hän katsoo parhaiten osoittavat oppimistaan ja edistymistään arvioitavalla kurssilla tai kokonaisuudessa. Näyttekansioon tulevat dokumentit ja näytteet voi myös opettaja valita opiskelijan perustyökansiosta tai antaa opiskelijalle valinnan ohjeet (näyttekansion laadinnan tehtäväkuvaus tai toimeksianto) tai valita ne yhdessä opiskelija kanssa. Tärkeää on se, että portfolioarviointia käytettäessä opettajan on kerrottava opiskelijalle miten näyttekansio laaditaan ja mitä sen tulee pitää sisällään. Näyttekansioon liittyy johdantona opiskelijan kirjoittama kokoava saate (joskus myös suullisena), jossa hän kuvaa ja perustelee näyttekansion sisältöä ja dokumentteja. Lisäksi saatteeseen liittyy usein opiskelijan arvio omasta edistymisestä; oppimastaan ja vielä harjoitusta kaipaavista alueista¹⁴. Näyttekansio palautetaan opettajalle arvioitavaksi. Arviointiin on hyvä liittyä numeroarvioinnin lisäksi myös palaute, joko kirjallisena tai suullisena.

Työkansion muoto on moninainen, mutta myös sen laatimisessa ja erityisesti näyttekansion kokoamisessa on noudatettava tieteellisen kirjoittamisen perussääntöjä. Opiskelussa käytettynä portfolio on yksi tieteellisen kirjoittamisen tapa. Näyttekansion kielen täytyy olla hyvää tieteellistä proosaa ja kaikki ajateltu, tehty ja kirjoitettu tulee dokumentoida ja merkitä asianmukaisin lähdeviittein ja lähdeluetteloin. Näiden avulla on lukijan voitava tarvittaessa tarkistaa pitääkö näyttekansion sisältämä paikkaansa.

Muistiin !

Portfolio:

Mieti, mitä kaikkea kurssin aikana teet ja ajattelet, säilytä ja kirjoita se muistiin → työkansioon.

Mieti, mikä tekemisistäsi ja ajatuksistasi parhaiten kuvaa osaamistasi ja editymistäsi kurssin aikana → näytetyökansioon.

14. Vrt. Karjalainen & Kemppainen, 1994, s. 50–51).

4.6. Proseminaariesitelmä, kandidaatintutkielma¹⁵; Ensi askel tieteen tiellä?

Proseminaariesitelmät ja kandidaatintutkielmat sijoittuvat yliopisto-opinnoissa aineopin-toihin¹⁶. Ne toimivat aine- tai cum laude -opinnot päättävinä oppinnäyteinä. Kandidaatin tutkinnossa proseminaria vastaava, hieman laajempi kandidaatin tutkielma onkin kandidaatin tutkintoon vaadittava muodollinen oppinnäyte. Maisterin tutkinnossa proseminari-tutkielma toimii ensimmäisenä tutkimuksenteon harjoituksena ja valmentaa maisterin tutkinnon oppinnäyteen pro gradu tutkielman tekemiseen.

Proseminariin osallistumisen edellytykset esitetään kunkin oppiaineen kohdalla opin-tovaatimuksissa erikseen. Yleisenä periaatteena voidaan pitää sitä, että proseminariin osallistuvalla tulee olla perustiedot kyseessä olevan oppiaineen peruskäsitteistä, teorioista ja tutkimustuloksista sekä tutkimuksen tekemisen metodisista perusteista. Tämä tarkoittaa tavallisesti kyseisen oppiaineen yleisopinnojen (approbatur) ja aineopinnoista (cum laude) ainakin tutkimuskurssin sekä siihen orientoivien kurssien suorittamista ennen proseminariopinnojen aloittamista. Itse proseminarityöskentely koostuu kahdesta osasta: 1) seminaaritutkielman laatimisesta ja 2) osallistumisesta seminaari-istuntoihin, jossa oma seminaaritutkielma esitetään ja toimitaan toisen esitelmän tarkastajana eli opponenttina. Myös kandidaatintutkielman hyväksyminen edellyttää osallistumista seminaari-istuntoihin, so. oman tutkielman esittämistä ja puolustamista julkisessa seminaarissa.

4.6.1. Miksi proseminareja ja kandidaatin tutkielma?

Opetuksellisessa mielessä proseminarien ja kandidaatin tutkielmien yleiset tavoitteet voidaan jakaa sisällöllisiin ja muodollisiin tavoitteisiin¹⁷. **Sisällölliset tavoitteet** vastaavat periaatteessa kyseisen oppiaineen opintokokonaisuuden sisältötavoitteita. Toisin sanoen proseminariin ja kandidaatintutkielman tavoitteena on luoda ja syventää kyseisen tieteenalan käsitteellistä ja teoreettista perustaa, lisätä tietoutta alan tutkimusperinteistä, senhetkisestä tutkimustyöstä, keskeisistä tutkimustuloksista ja tutkimusmahdollisuuksista sekä tieteenalan mahdollisista käytännön sovellutuksista.

Proseminarityöskentelyn ja kandidaatintutkielman **muodollisina tavoitteina** ovat harjaannuttaa opiskelijaa itsenäiseen tutkimustyöskentelyyn ja kirjallisen tutkielman laatimiseen tieteellisen tutkimuksen ja esitystavan periaatteita noudattaen sekä tieteellisen ajattelutavan, keskustelutaidon – argumentoinnin ja väitteiden puolustamisen – ja kritiikin opettelu.

15. Tutkielma tarkoittaa tässä kirjallista esitystä. Proseminaariesitelmä sisältää kirjallisen työn, so. proseminaaritutkielman lisäksi sen suullisen esittämisen ja puolustamisen seminaarissa. Kandidaatin tutkielma käsittää kirjallisen työn ja tähän liittyvän kypsyysnäyteen.

16. Ks. esim. *Kasvatustieteiden tiedekunnan opinto-opas*, proseminaria ja kandidaatin tutkielmaa koskevat osat.

17. Ks. *Kasvatustieteiden tiedekunnassa proseminareille ja kandidaatintutkielmille asetettuja tavoitteita Kasvatustieteiden tiedekunnan opinto-opas*.

Muodollisia ja sisällöllisiä tavoitteita ei pidä nähdä toisistaan erillisinä vaan toisiinsa liittyvinä ja toisiaan tukevinä. Sisällöllisten tavoitteiden toteutuminen edellyttää, että myös muodolliset tavoitteet saavutetaan ja päin vastoin. Toisin sanoen tieteessä on osattava keskustella yhteisiä pelisääntöjä noudattaen, jotta kuulijat ymmärtävät mitä henkilö puhuu ja että sanottava menee uskottavasti perille ja ellei ole sisällöllisesti mitään sanottavaa, parhainkaan sanankäyttö ja pelisääntöjen noudattaminen ei tee sanottua uskottavaksi. Proseminaarityöskentelyn opetukselliseksi tavoitteeksi voidaan tiivistää:

- 1) Perehtyminen oman tieteenalan käsitteistöön, teorioihin, tutkimusperinteisiin ja keskeisiin tutkimustuloksiin.
- 2) Itsenäisen tieteellisen ajattelun harjoittelu tutkimustehtäviä asettamalla ja johonkin aiheeseen perehtymällä.
- 3) Tieteenalan erilaisiin lähdeaineistoihin perehtyminen ja kirjallisuuden hankinta ja soveltaminen tutkimustehtävän ratkaisemiseksi¹⁸.
- 4) Tieteellisen kirjallisen esityksen laatiminen.
- 5) Tieteellisten kirjallisten esitysten arvioinnin opettelu.
- 6) Tieteellisen keskustelun ja argumentoinnin harjoittelu.

Kandidaatin tutkintoon kuuluvasta kandidaatin tutkielmasta sanotaan erikseen, että sen tulee osoittaa tekijän ”valmiutta tieteelliseen ajatteluun ja tutkimusmenetelmien hallintaan, perehtyneisyyttä tutkielman aihepiiriin sekä valmiutta oman tieteenalan tieteelliseen viestintään”¹⁹.

Proseminaarityöskentelyn ja kandidaatin työn tarkoituksena on siis opetella niitä menettelytapoja ja käytäntöjä, joita noudatetaan kaikessa tieteellisessä tutkimustoiminnassa ja tieteellisten kirjoitelmien, tutkielmien ja opinnäytteiden laadinnassa, myös opiskelun myöhemmissä vaiheissa olipa sitten kysymyksessä esim. pro gradu -tutkielma, lisensiaatintutkimus tai väitöskirja. **Proseminaari- ja kandidaatintutkielma on asetetun tutkimustehtävän kannalta relevantin eli asianmukaisen lähde- ja/tai tutkimusaineiston pohjalta tieteellistä käytäntöä noudattaen perustellusti jäsennelty kirjallinen esitys.**

Proseminaari- ja kandidaatintutkielmat ovat ”tilaustöitä” siinä mielessä, että kunkin proseminaarin aikana harjoitellaan nimenomaan kyseessä olevan tieteenalan tai lähestymistavan tutkimuskäytäntöjä ja ajattelutapaa ja kandidaatin tutkielmassa osoitetaan kyseisen tieteenalan perusteiden hallintaa. Proseminaarit ja kandidaatin tutkielmat liittyvät siten aina johonkin tieteenalaan, esim. psykologiaan, sosiologiaan tai kasvatustieteeseen, proseminaarit joskus myös johonkin tutkimukselliseen näkökulmaan, joka tuo oman erityisen piirteensä seminaarityöskentelyyn. Seminaarin ohjaajan on syytä muistuttaa tästä seminaarin alussa ja tehdä riittävän selväksi, mitä tämä kunkin oppiaineen tai tieteenalan kohdalla tarkoittaa. Siten esim. sosiologian proseminaaritöiden ja kandidaatintutkielmien tulee käsitellä sosiaalisia ja yhteiskunnallisia ilmiöitä eikä esim. psyykkisiä tai somaattisia ilmiöitä.

Proseminaariin käytettäväksi varattu työmäärä on n. 2-4 ov:a. Tällöin ei edellytetä kovin laajaa esitelmää. Tavallisesti proseminaariesitelmien pituus on aiheesta riippuen n. 15-20 sivua. Parityönä tehdyltä tutkielmalta edellytetään noin kaksinkertaista sivumäärää. Kandidaatin tutkielman tekemiseen on varattu 4-6 ov:a. Kandidaatin tutkielman

18. Empiirisissä tutkielmissa myös empiirisen tutkimusaineiston hankinta.

19. Ks. *Kasvatustieteiden tiedekunnan opinto-opas*.

pituus on siten proseminaaritutkielmaa hivenen pitempi, n. 30–40 sivua ja parityötä tehtynä n. 40–60 sivua. Sivumäärät ovat ohjeellisia, sillä erityyppisten tutkimusraporttien pituus saattaa vaihdella, mutta tutkielman ohjepituutta on syytä pyrkiä noudattamaan. Tutkielma tutkimustehtävineen, vastauksineen ja sen perusteluineen on pystyttävä rajamaan. Se on osa tutkimuksen teon harjoittelua.

4.6.2. Proseminaarisesitelmän²⁰ rakenne

Seuraavassa lähemmin tarkasteltava kirjallisuuteen pohjautuva proseminaarisesitelmä²¹ noudattaa muodolliselta rakenteeltaan muita oppinäytetöitä ja tutkimuksia. Proseminaaritöiden alkuun heti **nimiölehden** (kansilehden) jälkeen tulee **sisällysluettelo**, joka samalla on esitelmän jäsentely (dispositio). Seminaarityön varsinainen **tutkielmaosa** jakaantuu kolmeen osaan: **johdantoon**, **käsittelyosaan** ja **päättäntöön**. Tutkielmaosan jälkeen tulevat vielä **lähdeluettelo** sekä mahdolliset **liitteet**. Alkusanoja, saatteita tai kiitoslauseita ei proseminaaritöissä tarvitse olla. Sen sijaan kandidaatin työssä tulee olla liitettynä erillinen tutkielman tiivistelmä sille varatulla erillisellä lomakkeella.

Nimiölehden, sisällysluettelon ja lähdeluettelon laatimista käsitellään luvussa 5, joten tässä tarkastellaan seminaarityön varsinaista tutkielmaosaa eli johdantoa, käsittelyosaa ja päättäntöä.

4.6.2.1. Johdanto

Johdannon päätehtävänä on johdatella lukija käsiteltävään aiheeseen ja mikäli mahdollista suotuisassa tapauksessa herättää lukijan mielenkiinto aihetta kohtaan niin paljon, että hän katsoo sen lukemisen arvoiseksi. Johdanto on hyvin laadittu, jos se antaa sellaista johdattelevia taustatietoa, jonka pohjalta tutkielmaan perehtyminen käy helposti²². Johdannon otsikko voi olla myös jokin muu kuin Johdanto, esim. jokin työn sisältöä kuvaava otsikko sopii hyvin johdannon otsikoksi²³.

Johdannossa tulee selvittää tutkimuksen taustat: tutkimuksen tarkoitus tai päämäärä, aiheen valinnan motiivit ja perustelut, esim. miten se liittyy tieteenalan tutkimukseen, ajankohtaiseen keskusteluun tai miksi aiheen tutkiminen on tärkeää. Nämä sijoittuvat johdannon alkuun. Johdannosta tulee käydä ilmi tutkimustehtävä (-ongelma), sen rajaaminen ja erittely eli se, mitä tutkielmassa on haluttu selvittää ja mitä kaikkea tutkimustehtävä ja siihen vastaaminen pitävät sisällään. Empiirisissä ja kokeellisissa tutkimuksissa, joskus myös myös proseminaarisesitelmissä, näille on tavallisesti varattu oma lukunsa,

20. Seuraavat proseminaaritöitä koskevat ohjeet soveltuvat kandidaatintutkielman laatimiseen ja tarkastamiseen tätä erikseen mainitsematta.

21. Ks. ns. empiiristen kvantitatiivisten tutkimusten rakenteesta esim. Kari & Huttunen, 1981; Hirsjärvi, Liikanen, Remes, & Sajavaara, 1986; Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara, 1997 ja kvalitatiivisten tutkimusten rakenteesta esim. Alasuutari, 1991; Grönfors, 1983 ja Syrjälä & Numminen, 1988.

22. Tuisku-Reinilä, 1981, s. 75.

23. Ks. tämän oppaan johdanto.

esim. luku tutkimusongelma ja -menetelmä. Kirjallisuuteen pohjautuvissa proseminaaritöissä nämä eivät välttämättä tarvitse omaa erillistä lukuaan, vaan ne sijoittuvat johdantoon.

Johdannossa esitellään myös tutkielman tekijän valitsema tarkastelunäkökulma tai teoreettinen viitekehys sekä keskeinen lähde- ja/tai tutkimusaineisto ja tuodaan esille, miten lähteitä ja/tai tutkimusaineistoa on käytetty tai käsitelty. Tässä yhteydessä on myös syytä suorittaa käytetyn aineiston alustava arviointi, ts. selvittää missä määrin käytössä ollut aineisto on aiheen kannalta riittävän kattava ja antaa perustellun ja luotettavan vastauksen tekijän asettamiin kysymyksiin tai tutkimustehtäviin²⁴.

Johdannossa tulee myös esitellä lyhyesti mitä ja miten aihetta tutkielmassa käsitellään. Tämä vastaa tutkielman rakenteen ja jäsentelyn eli tutkielman etenemisen esittelyä. Johdannossa voidaan mainita myös päätännössä käsiteltäviksi tulevia asioita. Proseminaarisesitelmän johdanto ei kuitenkaan saa olla liian pitkä suhteessa koko työhön, korkeintaan kaksi sivua on sopiva pituus proseminaarin johdannolle. Kandidaatin tutkielmassa johdanto voi hyvin olla tätä pitempi, esim. silloin, kun johdanto muodostaa oman tutkielman teoreettisia ja metodisia lähtökohtia tai tutkijan esiyymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä tai ongelmakentästä tarkastelevan kokonaisuuden.

4.6.2.2. *Käsittelyosa*

Proseminaarisesitelmän ns. käsittelyosa sisältää varsinaisen tutkielman tutkimustehtävän ratkaisemisen eli tulosten esittelyn. Siinä on esitettävä kaikki tutkimustehtävään liittyvät kysymykset, niihin vastauksina annetut väitteet ja näiden perustelut. Käsittelyosa saattaa jakautua useisiin rinnasteisiin päälukuihin ja näille alisteisiin alalukuihin sen mukaan miten tutkimustehtävään vastaaminen, perustelut ja raportointi on mielekästä jäsentää²⁵. Oleellista tutkielman raportoinnin jäsennyksessä on, että tutkimustehtävään vastaamisen kannalta samanarvoisiksi ajatellut asiat sijoitetaan samalle otsikoinnin tasolle ja näille alisteiset asiat kunkin asianomaisen luvun alaluvuiksi. Edelleen kunkin luvun sisällä eri asiakokonaisuudet erotetaan toisistaan kappalejaolla. Tutkielman jäsennyksestä lukuihin, alalukuihin ja kappaleisiin lukija näkee miten aiheen käsittely etenee, mitkä asiat ovat keskeisiä ja tärkeitä ja mitkä asiat kuuluvat mihinkin asiakokonaisuuteen.

Lukujen ja näiden alalukujen otsikointiin tulee kiinnittää huomiota. Otsikointia silmällessään lukija saa ensimmäisen käsityksensä tutkielmasta – sen sisällöstä ja käsittelytavasta – ja usein sen perusteella päättää kannattaako tutkielmaa ylipäättänsä lukea. Otsikon tulee olla luvun sisältöä kuvaava, mutta lyhyt. Monen rivin pituiset otsikot eivät tule kysymykseen. Otsikoissa voidaan tarvittaessa käyttää ns. alaotsikoita, jolloin otsikossa on pääotsikko ja sitä tarkentava alaotsikko.

Seminaarisesitelmän vähittäistä jäsentymistä pää-, alaluvuiksi ja kappaleiksi tutkimus- ja kirjoitusprosessin kuluessa on käsitelty vielä tarkemmin luvussa 4.5.3. Proseminaarisesitelmän laatimisesta.

24. Ns. empiirisissä ja kokeellisissa tutkimuksissa tutkimusongelmien, menetelmien, tutkimusaineiston ja analyysitavan esittely jne. sijoittuvat omiin lukuihinsa. Ks. tästä esim. Hirsjärvi, Liikanen, Remes, & Sajavaara, 1986; Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara, 1997.

25. Ks. esimerkkinä tämän oppaan sisällysluettelo.

4.6.2.3. Päättäntö

Päättäntöluvun otsikkona on tavallisesti päättäntö, loppukatsaus, pohdinta, tutkimuksen arviointia, diskussio, loppusanat, jne. Näiden sijaan on hyvä pyrkiä otsikoimaan päättäntö jollakin sen sisältöä paremmin kuvaavalla otsikolla²⁶.

Proseminariesitelmän päättäntö toimii tutkielman koontina ja arviointina. Päättäntöissä arvioidaan esimerkiksi sitä, mikä tuloksissa on keskeisintä, mitä johtopäätöksiä tulosten perusteella voidaan tehdä, miten tutkimustehtävään vastaamisessa on onnistuttu, mitä teoreettisia ja metodisia rajoituksia tai puutteita tutkielmassa mahdollisesti on, mitä kysymyksiä jäi avoimeksi tai vielä selvitettäväksi, mitä uusia kysymyksiä tai näkökulmia tutkielman teon aikana heräsi, miten tulokset liittyvät laajempiin yhteyksiin tieteen sisällä tai ajankohtaisessa keskustelussa, jne.

Kirjallisuuteen perustuvissa tutkielmissa lähdekritiikkiä eli lähteiden pätevyys- ja tietoarvon arviointia, tulee harjoittaa koko esitelmän ajan. Päättäntöön sijoituvassa esitelmän lähdekriittisessä osassa arvioidaan käytettyä lähdeaineistoa kokonaisuutena suhteessa asetettuihin tutkimustehtäviin, esim. missä määrin käytetty lähdeaineisto kuvaa J. A. Hollon kasvatustapausta tai miten kommentaariteosten kirjoittajien taustat ovat vaikuttaneet heidän käsityksiinsä.

Esitelmän loppuun päättäntöä jälkeen sijoitetaan lähdeluettelo, jonka laatimisohteet ovat luvussa 5. Tämän jälkeen tulevat vielä mahdolliset tutkielman liitteet ne juoksevin numeroin (Liite 1, Liite 2, ...) merkiten.

4.6.3. Proseminariesitelmän laatimisesta

Vaikka kirjallisiin lähteisiin pohjautuvan proseminariesitelmän laatimiseen ei voida antaa yksityiskohtaisia ohjeita, esim. tutkielman rakenteesta tai analyysimenetelmistä, samaan tapaan kuin empiiristen tutkielmien, joidenkin tutkimus- ja kirjoittamisprosessin etenemisen yleisten suuntaviivojen esittely helpottaa työskentelyä²⁷.

Lisäksi on muistettava, että jokaisella on oma persoonallinen työskentelytapansa, joka sopii hänelle parhaiten. Jollekin esim. saattaa sopia työskentelytapa, jossa lähdeaineistoon tutustuttaessa tehdään runsaasti muistiinpanoja, joista sitten aiheeseen tarkemmin perehdyttäessä muistiinpanoja karsimalla työstetään, jäsennetään ja muokataan varsinainen proseminariesitelmä. Jollekin toiselle taas sopii työskentelytapa, jossa aiheeseen liittyvää lähdekirjallisuutta luettaessa esitelmää työstetään ja jäsennetään mielessä ilman muistiinpanojen tekoa ja "kirjoitetaan valmiiksi" ajatuksissa ennen kuin sitä sitten ryhdytään lähteisiin viitaten kirjoittamaan paperille.

Oli työskentelytapa mikä tahansa näiden ääripäiden välillä, tärkeintä proseminariesitelmän laatimisessa on tieteellisten periaatteiden noudattaminen. Lyhyesti sanottuna tämä tarkoittaa sitä, että kaikista **tieteellisistä tutkimuksista**, myös proseminaritutkielmasta, **tulee löytyä kolme osaa: 1) kysyminen** tutkimustehtävänä tai -ongelmana, 2) **väittämi-**

26. Ks. esim. tämän oppaan päättäntöluku.

27. Tekstitulkinnasta, hermeneutiikasta ja hermeneuttisesta metodista ks. Kusch, 1986; Luostarinen & Välväveronen, 1991 ja Siljander, 1988 ja historiatutkimuksista esim. Renvall, 1983.

nen vastauksena kysymykseen ja 3) väitteiden **perustelevminen**. Tieteellisessä tutkimuksessa esitetään jotakin todellisuuden ilmiötä tai asiantilaa tai näiden välisiä suhteita koskeva kysymys, vastataan tähän väittämällä tästä jotakin, tehdään tästä päätelmiä ja johtopäätöksiä, joita pyritään loogisesti, rationaalisesti ja/tai empiirisesti argumentoimaan eli perustelevmaan, so. perustelevmaan vetoamalla omiin tai muiden tekemiin tutkimuksiin ja niissä esitettyihin rationaalisiiin perusteluihin tai empiiriseen havaintoaineistoon.

Tieteellistä tekstiä kirjoitettaessa on alituisen mietittävä mikä on se kysymys, johon tässä vastataan, mikä on vastaamista ja mikä vastauksen perustelevmista tai johdattelua näihin. Mitään muuta, turhaa tai jonninjoutavaa tekstiä, tieteellisissä kirjoituksissa ei saa olla. Tämä ohje koskee niin koko tutkielmaa kokonaisuutena kuin myös tutkielman yksittäistä lukua tai kappaletta.

Muistiin !

Proseminariesitelmän laatiminen:

Mieti, mitä haluat kysyä, mihin kysymykseen etsiä vastausta (**kysyminen**), millä tavalla aiot etsiä siihen vastausta (**menetelmä ja aineisto**), miten aiot vastata (**väittäminen**) ja vastauksesi perustella (**perustelu**).

4.6.3.1. Mistä aloittaa? – Tutkimustehtävän jäsentäminen ja näkökulman valinta

Proseminariesitelmän ja kandidaatin tutkielman laatiminen alkaa kaikkien tutkimusten tavoin aiheen hahmottamisesta, tutkimustehtävän asettamisesta ja tarkastelunäkökulman valinnasta. Nämä ohjaavat asetetun tutkimustehtävän ratkaisemiseen relevantin lähde- ja tutkimusaineiston hankintaa, siihen perehtymistä ja sen työstämistä sekä esitelmän kokoamista ja jäsentämistä esitettävään asuun. Esitelmän onnistumisen ja työskentelyn sujumisen kannalta on edullista, jos esitelmä liittyy johonkin tekijää itseään kiinnostavaan ongelmakenttään ja/tai aiheeseen, joka on jo ennakolta jonkin verran tuttu. Ilman henkilökohtaista kiinnostusta ja ennakkotietämystä voi toki hyvinkin tutkielman laatia, mutta ymmärrettävästi se on tällöin työläämpää.

Kunkin seminaarin alussa keskustellaan, minkä tyyppisistä aiheista seminaareja suositellaan tehtäväksi. Minimivaatimus on, että aihe ja tutkimustehtävä liittyvät kyseiseen tieteenalaan tai tutkimukselliseen näkökulmaan, esim. psykologian proseminari psykologia -tieteeseen käsitellen psyykkisiä ilmiöitä, kasvatustieteen kasvatustieteeseen käsitellen kasvatukseen liittyviä ilmiöitä, jne. Joskus seminaarilla voi – näin sovittaessa – olla yhteinen aihe tai teema, esim. suomalaiset kasvatustieteilijät, kehityspsykologiset teoriat, postmodernit yhteiskuntateoriat jne., jolloin seminaariesitelmät yhdessä muodostavat laajemman kokonaisuuden.

Aiheesta tai aihealueesta muotoillaan ja tarkennetaan alustava tutkimustehtävä, valitaan tutkielman näkökulma ja annetaan esitelmälle työnimi. Tutkimustehtävää on hyvä jo tässä vaiheessa pyrkiä jäsentämään tai analysoimaan aiheesta mahdollisesti olevan esiympäristön ja ennakkotietojen avulla. Toisin sanoen on hyvä miettiä, mitä kaikkea tutkimustehtävä mahdollisesti sisältää ja mitä kaikkea on selvitettävä, jotta asetettuun tutkimustehtävään saadaan vastaus. Aloituvaiheeseen liittyy myös lähdeaineiston etsintä, hankinta ja alustava tutustuminen²⁸. Lähdeaineiston hankinta- ja tutustumisvaiheessa tutkimustehtävää pyritään edelleen täsmentämään ja rajaamaan, tarkentamaan valittua näkökulmaa ja lopulta valitsemaan tutkimuksen keskeinen ja pääasiallinen lähdeaineisto. Tutkielman aiheen ja näkökulman valinnassa voidaan päätyä esim. seuraavaan: psykologian proseminaaritutkielmassa tarkastellaan kasvatustapahtumaan liittyviä psyykkisiä ilmiöitä psykodynaamisen psykologian näkökulmasta. Tutkielman alustavana työnimenä on *“Pedagogisen vuorovaikutuksen psykodynaamiikka”*.

Proseminaariryöskentelyssä aiheen, näkökulman ja lähdeaineiston valinta sijoittuvat vaiheeseen, jossa yhdessä seminaariin osallistuvien ja ohjaajan kanssa keskustellaan seminaarin aiheista. On muistettava, että esitelmälle annettu työnimi, näkökulma ja valittu lähdeaineisto ovat alustavia ja täsmentyvät ja saattavat muuttua tutkimuksen edetessä ja lähdeaineistoon enemmän perehdyttäessä. Mikäli lähteisiin perehtymisen aikana avautuu uusia kiinnostavia kysymyksiä ja tutkimuksen näkökulmia tai, jos lähdeaineisto nimenomaan edellyttää tutkimustehtävän tai näkökulman muuttamista, esitelmän nimeä ja tutkimustehtäviä voidaan toki muuttaa. Tästä on kuitenkin hyvä keskustella seminaarin ohjaajan kanssa, viimeistään ennen esitelmän kirjoittamista ja jättämistä tarkastettavaksi.

On syytä korostaa tutkimustehtävän asettamista ja näkökulman valintaa ja niiden täsmentämistä jo seminaarin alkuvaiheissa, olkoonkin, että nämä saattavat työn kuluessa muuttua. **Sekä tutkimuksen kannalta relevantin lähdeaineiston (ja/tai tutkimusaineiston) valinta että siihen perehtyminen ja työstäminen tapahtuvat alussa asetetun tutkimustehtävän ja sen jäsenyyksen sekä valitun näkökulman tai lähestymistavan mukaisesti.** Tutkimustehtävä valittuine näkökulmineen määrittää, mikä lähdeaineisto ja/tai tutkimusaineisto on tulevan tutkielman kannalta relevanttia, so. asianmukaista ja mikä ei, mitä on otettava tutkielmaan mukaan ja mikä rajattava sen ulkopuolelle ja mitä on tutkittava ja mitä ei tarvitse tutkia.

Muistiin !

Tutkimustehtävä ja lähestymistapa:

Mieti, mitä haluat tutkia ja mihin kysymykseen vastata; mitä kaikkea kysymyksesi pitää sisällään,

Mieti, mistä näkökulmasta ilmiötä aiot tutkia ja millaisiin yhteyksiin sen asetat.

28. Tässä voi viitata lukuun 3 Lähdeaineiston hankinnasta.

4.6.3.2. *Entäs sitten? – Lähdeaineiston hankinnasta tekstin tulkintaan ja työstämiseen*

Kun esitelmän aiheesta ja tutkimustehtävästä, niiden rajauksesta ja jäsenyyksestä, valitusta näkökulmasta ja esitelmässä käytettävästä pääasiallisesta lähdeaineistosta on ohjaajan kanssa keskustellen alustavasti päätetty, on syytä heti aloittaa perehtyminen lähdeaineistoon. Kirjalliseen lähdeaineistoon perehtymis- tai sen työstämis- ja analysointitapoja on useita. Mitään selkeitä ja yksiselitteisiä ohjeita lähdeaineistoon perehtymiseen ja työstämiseen ei ole.

Kirjallisen aineiston käytössä tutkimuksessa on aina kysymys tekstitulkinnaasta eli hermeneutiikasta, myös silloin, kun laaditaan ns. empiirisen tutkielman teoreettista viitekehystä. Kysymys on oman ajattelun, ja empiirisessä tutkimuksessa viitekehkeyksen laatimisen, tukena käytetyn kirjallisen aineiston kriittisestä lukemisesta, jossa toisaalta tekstien – lähteiden – lukeminen ja toisaalta tekstin tuottaminen muodostavat reflektioivan tutkimusprosessin. Tässä oppaassa ei ole tarkoitus tarkastella yksityiskohtaisesti erilaisia tekstitulkinna²⁹ periaatteita ja metodisia ohjeita. Joitakin yleisluonteisia ohjeita kirjallisuuden pohjautuvien tutkielmien laadintaan, empiiristen tutkimusten teoreettisen viitekehkeyksen hahmottamiseen, tekstien lukemiseen ja kirjallisen lähdeaineiston työstämiseen sekä työskentelyn etenemiseen voidaan kuitenkin tuoda esille.

Esitelmän aiheesta, tutkimustehtävästä, valitusta näkökulmasta tai lähestymistavasta, käytettävästä lähdeaineistosta – ja myös itselle luontuvasta työskentelytavasta – riippuu, millaista työskentely- ja lähestymistapaa kussakin tapauksessa on järkevintä käyttää. Periaatteessa kirjallisuuden pohjautuvan aiheen käsittely- ja työstämistapoja voidaan ajatella olevan kahta äärytyppiä³⁰:

1) Ensimmäinen tapa on se, jossa valittu näkökulma ja tutkimustehtävä ja tämän analysointi (kysymykset), jäsentäminen muodostavat ennalta asetetun, valmiin tutkimuksen jäsenyyksen, jonka mukaisesti vastauksia etsitään, aineistoa työstetään ja analysoidaan, vastaukset perustellaan ja jäsennetään kirjallisesti esitettäväksi. Esim. tehtävänä on selvittää J. A. Hollon kasvatuskäsitystä. Tätä pyritään hahmottamaan etsimällä hänen tuotantonsaan vastauksia seuraaviin kasvatusteorioita käsittelevän kirjallisuuden perusteella kasvatuskäsitykseen liittyviksi katsottuihin kysymyksiin tai osa-alueisiin:

ihmiskäsitys,
sivistyksen käsite,
käsitys kasvusta ja kehityksestä,
oppimiskäsitys,
käsitys kasvatuksesta ja sen päämääristä,
yhteiskuntanäkemykset,
koulun tehtävät, jne.

29. Ks. esim. Kusch, 1986; Luostarinen & Väliaverron, 1991 ja Siljander, 1988.

30. Huomautan vielä, ettei tässä ole kyse varsinaisista konkreeteista tekstitulkinna menetelmällisistä periaatteista tai tekniikoista, vaan yleisluonteisista kirjalliseen lähdeaineistoon pohjautuvan tutkielman työskentelytavoista ja menetelmällisistä kysymyksistä. Esimerkkeinä niiden on tarkoitus johdattaa näkökulman ja lähestymistavan valinnan merkityksen ymmärtämiseen.

2) Toinen tapa on antaa työskentelyn muotoutua, analyysin lähteä ja esitelmän jäsenyyksen hahmottua aineistosta käsin niiden painotusten mukaisesti, joita siinä itsessään valittuun aiheeseen liittyen on. Esim. J. A. Hollon kasvatuskäsitystä pyritään hahmottamaan lähtien niistä painotuksista ja kysymyksenasetteluista, joita Hollo itse on tuotannossaan kasvatukseen liittyen korostanut. Näistä painotuksista muodostuu tutkimuksen etenemistapa ja tutkielman jäsenitys.

Ensimmäinen näistä aineiston käsittelytavoista lähtee tutkimustehtävästä ja sen valmiista analyysistä tai jäsenyyksestä (konkreettisista kysymyksistä) ja toinen itse aineistossa olevista painotuksista ja teemoista³¹. Huomataan helposti, että nämä lähestymistavat saattavat johtaa hyvinkin erilaiseen lopputulokseen niin vastauksiltaan kuin tutkielman jäsenitys- ja esitystavaltaan, vaikka tutkimustehtävä olisikin sama. Esitetyt tutkimukselliset lähestymistavat on syytä ymmärtää esimerkkeinä kahdesta tutkimuksenteon tai lähestymistavan ääripäästä tai ”ideaalityypistä” kirjallisen lähdeaineiston analyysiin ei suorina malleina niiden tulkitsemiseen ja työstämiseen.

Kirjallisten lähteiden tarkastelua voidaan verrata tulkin tehtävään. Tulkinta puolestaan edellyttää pyrkimystä toisen ajatusten ja tarkoitusten ymmärtämiseen. Miten tämä sitten tapahtuu? Tekstitulkinnan yleisenä periaatteena voidaan pitää sitä, että on tunnettava tekstikokonaisuus, jotta voitaisiin ymmärtää sen osia ja päinvastoin. Jokin yksittäinen ajatus tai lause voi saada eri merkityksen riippuen siitä tarkastellaanko sitä irrallaan vai tietyn kokonaisuuden tai asiayhteyden osana ja kokonaisuus saattaa saada eri merkityksen, jos sen jotkin osat jätetään huomiotta. Kirjallisen lähdeaineiston työstämisessä on ehkä järkevintä noudattaa hermeneutiikkaa yleisesti luonnehtivaa spiraalimaisesti tai dialektisesti etenevää tutkimustapaa³², jossa edetään tekstin tai aiheen alustavasta, enemmän tai vähemmän jäsentyneestä esiyymmärryksestä sen syvällisempään ja jäsentyneempään yymmärrykseen tekstiin tai aiheeseen perehtymisen myötä. Tämänäyttöinen tutkimus- ja työstämistapa etenee dialektisesti kokonaisuudesta osiin ja osista takaisin kokonaisuuteen. Pyrkimyksenä on ymmärtää tulkittavan tekstin sanomaa ja merkitystä sen omista lähtökohdista. Lisäksi tulee muistaa, että puhuttaessa tekstitulkin menetelmästä jo yksistään lähdeaineiston yksinkertainen jäsentäminen, esim. sen sisältämiin teemoihin, merkitsee tietyn analyysimenetelmän käyttöä.

Tämänäyttöinen hermeneuttiseksi spiraaliksi ymmärretty työskentely- ja etenemistapa³³ tarkoittaa konkreettisesti tutkimuksessa sitä, että aluksi tutkimustehtävään ja aiheeseen liittyvä lähdeaineisto käydään kursorisesti läpi. Näin lähdeaineistosta saadaan alustava kokonaiskäsitys tai esiyymmärrys ja tutkimuksessa käytettävää lähdeaineistoa voidaan rajata; so. nämä otetaan mukaan tutkimukseen, nämä jätetään pois. Alkuvaiheessa kirjallisen työn laatiminen on siten suhteellisen ”suurpiirteistä”. Alustavassa aineistoon tutustumisessa ja esiyymmärrystä muodostettaessa saadaan kokonaiskuva aiheesta ja siihen liittyvästä aineistosta, hahmotetaan, mistä mitäkin vastauksia löytyy ja mitkä asiat liittyvät toisiinsa sekä hahmotellaan alustavaa vastausta tutkimustehtävään ja tutkielman jäsenystä.

31. Tässä on syytä huomauttaa, että tarkasti ottaen vastaukset ja työn jäsenitys eivät itsestään nouse tutkittavasta aineistosta käsin. Tarvitaan tutkimuksen näkökulma ja esiyymmärrystä käsiteltävästä asiasta, jotta ylipäättensä kyetään näkemään tutkittavassa tekstissä olevat painotukset.

32. Ks. hermeneuttisesta ja dialektisesta tutkimustavasta myös luvut 6.1 ja 6.2, joissa näitä kysymyksiä pohditaan tarkemmin esimerkkien avulla.

33. Vrt. Tuisku-Reinilä, 1981, s. 32–37.

Aineiston alustavaa tutustumista seuraa perusteellinen perehtyminen aineistoon alustavan tutustumisen perusteella muodostuneen esiymmärryksen tai laaditun jäsennyksen mukaisesti. Tähän varsinaiseen perehtymis- ja lähdeaineiston työstämävaiheeseen on syytä varata runsaasti aikaa. Muistiinpanoja kannattaa tehdä; ainakin siitä, mistä mikäkin asia löytyy, mitä missäkin lähteessä on ja mitkä asiat liittyvät toisiinsa sekä tutkielman – vähitellen muotoutuvasta – jäsennyksestä työskentelyn eri vaiheissa.

Spiraalimaisesti tai dialektisesti, kokonaisuudesta osiin ja osista kokonaisuuteen, etenevän kirjalliseen lähdeaineistoon perustuvan tutkielman laadinta ei siten ala ennalta suunnitellusta tarkasta sisältö- tai jäsennyssuunnitelmasta, vaan työ hahmottuu, jäsenyytyä ja esitelmässä esitettävien asioiden mielekäs esittämisenjärjestys alkaa hahmottua vähitellen aineistoon perehtymisen ja aiheen hallinnan lisääntymisen myötä.

Valittiinpa tutkimustehtävän työstämis- ja tutkimuksen etenemis- ja analysointitavaksi mikä tahansa, tärkeintä kirjallisen lähdeaineiston käsittelyssä on, että se on sisäisesti johdonmukaista ja kaikkiin tutkimustehtävään liittyviin kysymyksiin pyritään vastaamaan. Edelleen on muistettava, että tehdyt päätelmät, johtopäätökset tai esitetyt väitteet on perusteltava eli argumentoitava, esim. viittaamalla lähde- tai tutkimusaineistoon³⁴.

Muistiin !

Tutkimusprosessin kulku:

- Mieti, millä tavalla etsit vastausta asettamiisi kysymyksiin,
- Mieti, mitkä asiat ovat kysymyksiisi vastaamisen kannalta tärkeitä ja mitkä vähemmän tärkeitä,
- Mieti, miten asiat liittyvät toisiinsa,
- Mieti, miten vastauksesi ja väitteesi perustelet, so. mitkä asiat tukevat väitteitäsi

4.6.3.3. Esitelmä paperille – Lähdeaineiston työstäminen ja kirjoittaminen

Tutkielmia tehtäessä ja raportoituessa tulee muistaa, ettei **esitystapa** eli tutkimuksen raportointitapa välttämättä ole sama kuin tutkimuksessa noudatettu **tutkimustapa**. Tutkimusvaiheessa saatetaan käyttää tutkimustehtävästä, lähestymistavasta tai itse aineistosta johtuen sellaista työstämis-, analysointi- tai jäsentelytapaa, joka ei sellaisenaan sovellu esitystavaksi tai jossain tapauksessa voidaan erityisestä esitystavallisesta tai didaktisesta syystä esittää saadut tutkimustulokset eri tavalla kuin ne tutkimuksen kuluessa ovat jäsenyneet. **Etsimisen ja löytämisen tapa ei välttämättä sovi kertomisen tavaksi tai kertomisen tapa voidaan tarkoituksella valita toisenlaiseksi kuin löytämisen tapa** on ollut. Joka tapauksessa myös proseminariesitelmän esitystapaa on syytä miettiä etukäteen ennen kirjoittamisvaiheen aloittamista.

34. Lähdeaineistoon viitattaessa esitelmän teksti on varustettava lähdeviitein, joilla viitataan päätelmien ja väitteiden tukena tai perustana oleviin lähdetietoihin eli argumentteihin. Lähdeviitteitä koskevia ohjeita on luvussa 4.4.5.

Proseminaarisesitelmän kirjoittamisvaiheeseen on syytä varata runsaasti aikaa. Kirjoittamisvaihe saattaa mennä limittäin esiymmärryksen jälkeisen lähdeaineistoon perehtymisvaiheen kanssa varsinkin, jos aineistoon perehdyttäessä siitä tehdään runsaasti muistiinpanoja esitelmää samalla työstäen ja jäsentäen. Kirjoittaminen onkin ehkä syytä aloittaa varhain jo aineistoon perehtymisvaiheessa, sillä usein vasta konkreettisesti lähdeaineiston työstämis- ja kirjoitustilanteessa selviää, mitä sisällön ja jäsenyyksen tarkistuksia tai lisäaineistoa vielä tarvitaan tutkimustehtävään vastaamiseksi. Olisikin hyvä omaksua ns. **prosessikirjoittamisen** periaatteet proseminaarisesitelmien ja yleensä tutkielmien teon työskentelytavaksi. Prosessikirjoittamiseen kuuluu useita kirjoittamisen ja tekstin työstämisen vaiheita ennen lopullista tekstiä. Prosessikirjoittamisen tyyppinen tekstin tuottaminen etenee paljon hermeneuttisen tai dialektisen työskentelytavan mukaisesta esiymmärryksestä syvempään ymmärrykseen tavoin alustavasta tekstistä uuteen, jäsenyneempään tekstiin. Samalla kun omaksutaan se prosessikirjoittamisen perusajatus, ettei kirjoitetun tekstin tarvitse olla heti valmista ja hiottua, vaan kaikki tuotettu teksti – ymmärrys – on seuraavan prosessin – työstämisen, muokkauksen ja uuden ymmärryksen – lähtökohta, kirjoittamisen kynnyks laskee.

Proseminaarityöskentelyyn varattu aika on rajallinen eikä proseminaarivaiheessa edellytetä suurta lähdeaineistoa ja syvällistä aiheeseen perehtymistä. Siksi on vältettävä liiallisen ajan kuluttamista lähdeaineiston hankintaan, jolloin lähdeaineistoon perehtymiseen, työstämiseen ja jäsentämiseen, päätelmien tekoon ja varsinaiseen esitelmän kirjoittamiseen esitysasuun ei jää riittävästi aikaa. Voi käydä niin, että esitelmä on tarkistettavaksi jätettäessä itse asiassa vielä keskeneräinen. Tutkimustehtävän täsmentäminen, näkökulman valinta, omien tutkielman tavoitteiden selkiyttäminen ja proseminaarin yleisten tavoitteiden muistaminen auttavat pitämään esitelmän sille varatussa ajassa ja laajuudessa.

Proseminaaritutkielmaa laadittaessa on siis syytä pitää mielessä annettu suositus tutkielman pituudesta. Samalla on mietittävä esitelmän kunkin pää- ja alaluvun pituutta eli minkä verran kunkin asian käsittelyyn käytetään tilaa. On pidettävä huoli siitä, että lukujen pituudet ovat tutkimustehtävän määräämässä suhteessa ja tasapainossa keskenään. Lukujen ja niiden alalukujen pituudet määräytyvät niissä käsiteltyjen asioiden asemasta ja painoarvosta (tärkeystä) koko työn ja tutkimustehtävään vastaamisen ja vastauksen perustelemisen kannalta. Samanarvoisille asioille annetaan saman verran tilaa, pääasioille enemmän ja sivuasioille vähemmän. Viime kädessä kirjallisen työn, proseminaarin tai muun opinnäytteen – niiden yleisestä vaatimustasosta riippuen –, pituutta määräävät kolme seikkaa³⁵:

- 1) tutkielman sisällön on vastattava otsikkoa,
- 2) tutkielmassa on esitettävä kaikki, mitä tutkimustehtävään vastaaminen ja perusteleminen vaatii, ei mitään muuta, ja
- 3) tutkielmassa on tuotava asioita esille niin paljon kuin lukijat esitettävän asian (väitteiden ja niiden perustelujen) ymmärtämiseksi tarvitsevat.

35. Vrt. Tuisku-Reinilä, 1981, s. 38.

Eli tutkielman on käsiteltävä sitä mitä sen sanotaan käsittelevän, siinä on vastattava niihin ja vain niihin kysymyksiin, jotka on esitetty – ei enempää eikä vähempää –. Toisin sanoen **tutkielmassa ei saa kysyä sellaista mihin ei sitten vastata eikä vastata sellaiseen mitä ei ole kysytty**. Tutkielmassa on myös riittävän perusteluin vakuutettava lukija siitä, että asiat ovat niin kuin tekijä väittää niiden olevan.

Lisäksi tutkielmaa kirjoitettaessa on mietittävä, missä järjestyksessä asioita on mielekästä esittää, jotta lukija kykenee seuraamaan ja ymmärtämään kirjoittajan ajatuksen juoksua, so. vastaamisen ja perustelemisen tapaa. Tämä riippuu valitusta aiheesta, tutkimustehtävästä, näkökulmasta tai lähestymistavasta, itse aineiston luonteesta, ajatellusta lukijakunnasta sekä tutkimuksen tavoitteista. Nämä määräävät sen, millaiseksi esitystapa on järkevää muokata. Esitystavassa tärkeintä on kuitenkin tavoitella selkeää asioiden esittämis- ja etenemisjärjestystä, jotta tekstin sanoma ja argumentointi menee perille kirjoittajan tarkoittamalla tavalla. Turhan tekstillä keikaroinnin voi huoletta jättää huomion haluisille narsisteille ja itsetuntovaurioisille.

Konkreettisesti tutkimustehtävään vastaaminen perusteluineen näkyy proseminaaritutkielman jäsentelyä (sisällysluettelona), lukujen otsikointina ja kappalejakona. Otsikoinnista (luvusta ja näille alisteisista ala-luvusta) näkee, mitkä asiat katsotaan tarkastelussa samanarvoisiksi ja mitkä näille alisteisiksi. Kappalejaoilla taas erotetaan toisiinsa liittyvät ja toisistaan erottuvat asiat lukujen sisällä.³⁶

Muistiin !

Tutkimuksen raportointi:

Mieti, miten vastauksesi ja näiden perustelut on mielekkäintä esittää ja: mitkä ovat pääasioita → pääluvuiksi, mitkä pääasioihin kuuluvia (sivu)asioita → näiden alaluvuiksi, mitkä asiakokonaisuuksia → erillisiksi kappaleiksi lukujen sisällä.

4.6.4. Lähteiden käyttö³⁷

Miten kirjallisia lähteitä tulee käyttää omien väitteiden ja perusteluiden tukena? Periaatteessa lähteitä voidaan käyttää kahdella tavalla: **lainaten** l. siteeraten tai **selostaen** l. referoiden. Proseminaarisesitelmä³⁸ on tekijän itsenäinen, valitun tutkimustehtävän tai -ongelman ratkaisemiseksi lähdekirjallisuuteen (-aineistoon) pohjautuen laadittu kirjallinen esitys. Tekstin tulee olla tutkimustehtävästä tai -ongelmasta lähtevää lähdeaineiston työstämistä, tulkintaa ja arviointia. Esitelmän jäsentely ja tekstin eteneminen tapahtuvat asioit-

36. Vrt. Tuisku-Reinilä, 1981, s. 40.

37. Ks. lähteiden käytöstä myös luku 4.5.

38. Seuraavat lähteiden käytön ohjeet pätevät myös muihin kirjallisiin esityksiin referaateista, esseisiin sekä myöhempiin opinnäytteisiin ja tutkimuksiin.

tain edeten siten kuin asetetun tutkimustehtävään vastaaminen ja tämän perusteleva vaativat. Pelkkä lähdeostosten sisällön referointi tai eri henkilöiden näkemysten luetteleminen perätysten ei tieteellisessä tutkielmassa tule kysymykseen³⁹. Proseminariesitelmä – myöskään essee tai alustus – ei saa muodostua sitaatti- tai referaattikokoelmaksi, jossa siirrytään viitatusta auktoriteetista toiseen. Erityisesti on varottava plagioimista ja piiloplagioimista l. toisen tekstin tahallista – avointa tai peitettyä – ottamista omiin nimiin.

Proseminariesitelmä ei siis saa olla referaatti- tai sitaattikokoelma. Mutta se ei myöskään saa rakentua pelkästään tekijän omista mielipiteistä, uskomuksista tai kuulopuheista. Tutkielmassa esitetyt väitteet on perusteltava viittaamalla väitteitä tukevaan lähdeaineistoon, viimekädessä tutkimustietoon ja järkiperusteluihin. Proseminarityössä tekijän oma panos näkyy siinä, kuinka olennaista (relevanttia) tietoa asetetun tutkimustehtävän ratkaisemiseksi on löydetty ja miten erilaisista lähteistä saatua tietoa on työstetty, muokattu ja yhdistetty omien väitteiden tueksi perustellusti jäsennellyksi kokonaisuudeksi. Toisin sanoen tutkielman laatijan osuus näkyy siinä kuinka kriittisesti ja johdonmukaisesti hän on lähdeaineistoaan tarkastellut, miten johtopäätökset tarkastelun pohjalta tehnyt ja niitä perustellut sekä kuinka johdonmukaisesti hän on esityksensä jäsentänyt.

Kirjoittajan on pystyttävä selvästi osoittamaan, mikä hänen työssään on hänen oma panostaan ja mikä muualta saatua⁴⁰. Lähdeviitteillä⁴¹ ilmaistaan, mistä julkaisusta esitettyjen väitteiden tueksi esitetyt ajatukset ja näiden perustelut on saatu.

4.6.4.1. *Lainaisinko, referoisinko vai plagioisinko?*

Aloittelevalle tutkielman tekijälle saattaa oman tekstin tuottaminen ja väitteiden perusteleva tuottaminen aluksi vaikeuksia. On ehkä hankala esittää omin sanoin lähdeostoksen pitkälle hiottuja ajatuksia. Vaarana saattaa olla liiallisten sitaattien käyttö tai tahaton piiloplagiointi, vaikkei suoranaisesti plagiointiin tietoisesti suullistuisikään. Umberto Eco on tarkastellut mainioin ja havainnollisin esimerkein asianmukaisen referoinnin ja piiloplagioinnin eroa sekä, miten piiloplagiointia voidaan välttää joustavalla referaattien ja lainaus-ten käytöllä. Seuraavassa lainataan hänen esimerkkinsä kokonaisuudessaan. Huomautettakoon, että Eco käyttää referaattista ilmausta parafrasi.

“Asian selventämiseksi esitän ensin otteen eräästä kirjasta (kyse on Norman Cohnin teoksesta *The Pursuit of the Millenium. Revolutionary Millenarians and Mystical Anarchists of the Middle Ages*.⁴²

Numero 2 on esimerkki hyväksyttävästä parafrasista.

Numero 3 on esimerkki petollisesta parafrasista, joka on itse asiassa plagiaatti.

Numero 4 teksti on miltei sama kuin numerossa 3, mutta siinä on plagiaatti vältetty käyttämällä lainausmerkkejä oikein.

39. Vrt. Tuisku-Reinilä, 1981, s. 43.

40. Tuisku-Reinilä, 1981, s. 42.

41. Ks. luku 4.4.5.1. Lähteiden käyttö ja erilaiset lähdeviittausten menetelmät.

42. Käännös ja viitteet perustuvat italialaiseen laitokseen (Suom. huom.).

1. Alkuteksti

Antikristuksen tuleminen aiheutti vielä suurempaa jännitystä. Sukupolvi toisensa jälkeen odotti jatkuvasti tuhoa tuovaa paholaista, jonka valtakunta oli todella oleva kaaos ilman lakia, ryöstölle ja hävitykselle, kidutukselle ja tappamiselle omistettu aikakausi, mutta myös esinäytös kiihkeästi odotetulle päätökselle, Kristuksen tulemiselle kirkkaudessa ja pyhien valtakunnalle. Kansa oli aina valppaana ja tarkkaili ”merkkejä”, jotka profeettojen opetuksen mukaan olivat ennustava ja seuraava viimeistä ”sekasorron aikaa”; ja koska näitä ”merkkejä” olivat muun muassa huonot hallitsijat, kansalaisten tora, sota, kuivuus, nälänhätä, rutto, komeetat, merkkihenkilöiden äkkikuolemat ja yleinen kasvava synnillisuus, ei niiden löytäminen ollut koskaan vaikeata.

2. Rehellinen parafraasi

Cohn on tässä suhteessa varsin suorasukainen⁴³ Hän kuvailee tyypillisiä jännitteitä tuona ajanjaksona, jolloin Antikristuksen odotus oli samalla paholaisen valtakunnan odotusta, ajan, jona oli vallitseva tuska ja sekasorto ja jonka piti edeltää niin sanottua perustaita, Kristuksen tulemistä kirkkaudessa. Ja murheellisten tapahtumien, kuten ryöstöjen, tuhojen, nälänhädän ja ruton leimaamana aikana ei ihmisiltä puuttunut ”merkkejä”, jotka vastasivat niitä tapahtumia, joiden profeetat olivat ilmoittaneet olevan tyypillisiä Antikristuksen tulemiselle.

3. Petollinen parafraasi

Cohnin mukaan... (tässä seuraa luettelo kirjoittajan muissa luvuissa esittämistä mielipiteistä). Toisaalta ei pidä unohtaa, että Antikristuksen tuleminen aiheutti vielä suurempaa jännitystä. Sukupolvet odottivat jatkuvasti tuhoa tuovaa paholaista, jonka valtakunta oli totisesti oleva kaaos ilman lakia, ryöstölle ja hävitykselle, kidutukselle ja tappamiselle omistettu aikakausi, mutta samalla esinäytös Kristuksen tulemiselle kirkkaudessa elikkä pyhien valtakunnalle. Kansa oli aina valppaana ja tarkkaili ”merkkejä”, jotka profeettojen opetuksen mukaan olivat seuraava ja ennakoiva viimeistä ”sekasorron aikaa”; ja koska näihin merkkeihin kuuluivat myös huonot hallitsijat, kansalaisten tora, sota, kuivuus, nälänhätä, rutto, komeetat, merkkihenkilöiden äkkikuolemat (ja lisäksi yleinen kasvava synnillisuus), ei niiden löytäminen ollut koskaan vaikeata.

4. Miltei sananmukainen parafraasi, jossa vältetään plagiaatti

Jo mainittu Cohn muistuttaa toisaalta, että ”Antikristuksen tuleminen aiheutti vielä suurempaa jännitystä”. Sukupolvet odottivat jatkuvasti tuhoa tuovaa paholaista, ”jonka valtakunta oli todella oleva kaaos ilman lakia, ryöstölle ja hävitykselle, kidutukselle ja surmaamiselle omistettu aikakausi, mutta myös esinäytös kiihkeästi odotetulle päätökselle, Kristuksen tulemiselle kirkkaudessa ja pyhien valtakunnalle”. Kansa tarkkaili koko ajan valppaana ”merkkejä”, jotka profeettojen mukaan olivat seuraava ja ennustava viimeistä ”sekasorron aikaa”. Cohn huomauttaakin, että koska näihin merkkeihin kuuluivat ”huonot hallitsijat, kansalaisten tora, sota, kuivuus, nälänhätä, rutto, komeetat, merkkihenkilöiden äkkikuolemat ja yleinen kasvava synnillisuus, ei niiden löytäminen ollut koskaan vaikeata”

43. N.Cohn, *I fanatici dell'Apocalisse*, Milano, Communita 1965, s. 128.

Selvää on, että jos olette nähneet niin suuren vaivan, että olette kirjoittaneet parafraasin⁴⁴ numero 1, olisitte yhtä hyvin voineet siteerata koko otteen. Mutta muistiinpanokorttissanne olisi joka tapauksessa pitänyt olla joko jakso kokonaan kirjoitettuna tai luotettava parafraasi. Koska tutkielman tekstiä laatiessanne ette kuitenkaan enää voi muistaa, miten oikein teitte muistiinpanokortin, on teidän jo silloin pitänyt toimia oikein. Teidän on voitava olla varma, että jos kortissa ei ole lainausmerkkejä, olette kirjoittaneet siihen parafraasin ettekä plagiaattia.”⁴⁵

Muistiinpanoja tehtäessä tulee olla tarkka ja Econ sanat on syytä muistaa, jotta ns. petolliselta parafraasilta (referaatilta) vältytään. Asianmukaisen lähteiden ja viittausten käytön ja petollisten parafraasien välttämisen lisäksi aloittelevalle tutkijalle – eikä vain aloittelevalle – vaikeuksia saattaa tuottaa oman ajattelun erottaminen tekstissä muiden ajatuksista. Tähän on useita eri tapoja ja tässä suhteessa käytäntö näyttää olevan kirjava. Seuraavassa joitakin tapoja omien ajatusten erottamiseen muiden ajatuksista; lopulta asianmukaisen ja joustavan lähteiden käytön omien ajatusten lomassa oppii vain tieteellisen harjaantumisen, i. asioista oleellisen löytämisen, asioiden ymmärtämisen ja oman tieteellisen kirjoittamisen tavan oppimisen myötä.

Ensimmäinen ja tavallinen tapa on erottaa oma ja muiden teksti ”fyysisesti” toisistaan. Ensin esitetään referoiden ja sitaattien avulla muiden ajatuksia ja laitetaan loppuun lähdeviite. Tämän jälkeen näitä kommentoidaan, arvioidaan, tehdään päätelmiä, jne. Tämä on selkeä tapa erottaa omat ajatukset toisten ajatuksista, joskin kielenkäytön ja tekstin sujuvuuden kannalta jäykäkö eikä välttämättä mahdollista joutavaa lähteiden välistä keskustelua.

Toinen tapa on sijoittaa omat ajatukset, kommentit, arviot ja päätelmät viittausten lomaan. Tällöin oman ajattelun erottaminen on hankalampaa ja tarvitaan erityisiä kielellisiä keinoja oman tekstin erottamiseen viitattusta tekstistä. Tähän tutkielmissa ja tutkimuksissa usein näkyvä passiivin käyttö ei yksinomaan käytettynä anna juurikaan mahdollisuuksia. Pelkkää passiivimuotoa käytettäessä tulee helposti tilanteita, jossa lukija ei voi olla varma kenen esitetty ajatus on. Myös tutkimuksissa esiintyvä me -muodon käyttö on jossain määrin keinotekoista, jos kirjoittajia on yksi ja hän viittaa omiin ajatuksiinsa, ei tietyn ryhmän. Selkeämpänä yleisohjeena voidaan pitää minä -muodon käyttöä; onhan kirjoittajan itsensä otettava vastuu omista ajatuksistaan, väitteistään ja tekstistään. Minä muodon käytössä tulee kuitenkin olla säästeliäs – paljon käytettynä tulee tarpeettoman itsekorostuksen vaikutelma – ja käyttää sitä vain silloin, kun se omien ajatusten erottamiseksi on välttämätöntä. Muiden ajatusten ja väitteiden erottamiseksi omista – ja passiivi- ja minä -muodon liiallisen käytön välttämiseksi – voi käyttää tekstissä myös viitattujen kirjoittajien nimiä ja heihin viittaavia pronomineja.

Esim.:

Wilenius näkee kasvatuksen Hän jatkaa tämän tarkoittavan Wilenius on väärässä väittäessään ... Mielestäni asia ei ole niin kuin Katson Wileniuksen painottavan liikaa Hän yhdistää perusteettomasti Kasvatus on kuitenkin Wileniuksen mukaan ... Hänen argumenttinsa eivät ole pitäviä

44. Parafraasi = referaatti (huom. TL).

45. Eco, 1989, s. 146–147.

Muistiin !

Lähteiden käyttö:

Mieti, kuka on sanonut ja kirjoittanut mitäkin? Mitkä ovat kenenkin ajatuksia?
Mieti, miten ilmaiset omat ja toisten ajatukset.

4.6.5. Mistä löytäisin sen tiedon? – Lähdeviitteiden merkitseminen

Opinnäytteen ja tutkimuksen lukijoiden on saatava selville, mihin kirjoittaja väitteensä tai päätelmänsä perustaa. Jos tekijä viittaa johonkuhun muuhun, lähdeviitteistä näkee mihin dokumenttiin tai kenen tekstiin, väitteisiin, ajatuksiin tai tutkimustuloksiin tekijä kulloinkin viittaa. Niistä saa tiedon mistä asiakirjasta, teoksesta, julkaisusta tai artikkelista ja miltä sivulta viitatus alkuperäisen väitteen ja ajatuksen voi löytää. Lähdeviitteiden merkitsemisessä tulee olla huolellinen ja tarkka, jotta lukija voi tarkastaa väitteiden tukena käytettyjen perusteluiden paikkansapitävyyden.

Lähdeviitteiden merkitsemistapa saattaa vaihdella oppiaineesta, tieteellisestä laitoksesta ja julkaisusta riippuen. Kirjoitettaessa on aina syytä etukäteen perehtyä kullakin julkaisufoorumilla käytettyyn viittaustapaan. Seuraavassa esitettäviä lähdeviitteiden merkitsemisen ohjeita sovelletaan kaikkiin Oulun yliopiston Kasvatustieteiden tiedekunnassa tehtäviin kirjallisiin töihin: referaatteihin, esseihin, proseminaareihin, tutkielmiin, lisensiaatintutkimuksiin, väitöskirjoihin sekä tiedekunnan julkaisusarjoissa julkaistaviin tutkimuksiin, opetusmonisteisiin ja selosteisiin.

Tieteellisessä tutkimuksessa tekstistä ja lähdeviitteistä on käytävä selville, mihin perustuen tekijä väitteitään esittää sekä mistä väitteen perustana olevan alkuperäisen väitteen voi löytää.

Lähteitä tulee käyttää kriittisesti ja harkiten. Viittauksia ei yleensä tehdä perusopintojen kurssi- ja menetelmäkirjoihin, jos kysymyksessä on yleisesti tunnetuksi katsottava asia – elleivät käytetyt teokset ole aiheen kannalta erityisen merkittäviä. Myöskään ei ole suotavaa viitata tietosanakirjoihin ja vastaaviin yleisteoksiin ellei kysymyksessä ole esim. jonkin termin tai käsitteen määrittelemineen. Laajempia artikkeleita sisältäviin ensyklopedia-tyyppisiin teoksiin voidaan sitä vastoin viitata. Sanatarkka, suora lainaus on **aina** varustettava lainausmerkein ja pitkät lainaukset on sisennettävä, jotta suora lainaus erotuu selvästi muusta tekstistä. **Kun lainataan, on aina lainattava sanatarkasti**, myös lähteen mahdollisine kirjoitus- ja kielioppivirheineenkin. Vieraskielisessä suorassa lainauksessa sanatarkka alkuperäisteksti on esitettävä sellaisenaan. Vieraskielinen suora lainauksen käännös esitetään esim. alaviitteenä. Käännöksen tehneen nimi nimen alkukirjaimilla esitettynä on käytävä ilmi viittauksesta (suom. TL). Muutokset suoriin lainauksiin, esim. tekijän lisäämät **vahvennukset** (vahvennus TL) tai *kursivoinnit*, poisjätetty (xxx (...) xxx.) tai lisätty (xxx (psykkinen) xxx.) teksti on ilmaistava selkeästi.

Lähdeviite on merkittävä sekä sananmukaiseen suoraan lainaukseen että referoituun tekstiin. Viitteet viittaavat samalla myös lähdeluetteloon. Viitteiden ja lähdeluettelon on vastattava toisiaan, ts. viitteen ensimmäisen tekijään viittaavan sanan tai viitatus asiakirjan tai teoksen lyhenteen tulee olla ensimmäisenä myös vastaavassa lähdeluettelon kohdassa.

Esim. viitteet:

(Vuorinen, 1986, s. 12–14, 16 ja 23)

tai

(Peruskoulun ..., 1989, s. 34)

on löydyttävä samalla sanalla alkavana myös lähdeluettelosta.

Jos tekijöitä on korkeintaan viisi, kaikki tekijät merkitään lähdeviitteeseen. Mikäli tekijöitä on kuusi tai enemmän, kaikki merkitään vain ensimmäisellä viittauskerralla, seuraavilla kerroilla muut kuin ensimmäinen korvataan et al. -merkinnällä.

Tekstissä tulee lähdeviitteen avulla ilmetä, onko kyseessä väitteen alkuperäinen tietolähde vai toisen käden lähteestä saatu väite. Jos kirjoittaja huomaa, että hänen käyttämänsä lähteen väite on alunperin peräisin tai saatu jostakin toisesta lähteestä, hänen on pyrittävä löytämään tämä alkuperäinen lähde ja viitattava siihen. Jos tämä ei ole mahdollista, tekstissä ja viitteessä on mainittava molemmat, sekä toisen käden lähde että alkuperäinen lähde. Lähdeluetteloon merkitään kuitenkin **vain** toisen käden lähde – se lähde, johon tekijä on **itse** tutustunut. Toisen käden lähde voidaan ilmaista tekstissä ja viitteessä esim.:

1) Freud piti ihmistä viettiolehtona (ks. Stafford-Clark, 1969, s. 97).

tai

2) Stafford-Clarkin (1969, s. 97) mukaan Freud piti ihmistä viettiolehtona.

Viitattaessa väitteeseen tai ajatukseen, joka löytyy määrättyltä sivulta/sivuilta viitatus julkaisusta, sivunumerot on **aina** mainittava. Tämä on erityisen välttämätöntä silloin, kun kysymyksessä on suora lainaus (sitaatti). Tavasta, jossa viitattaessa lyhyehköön artikkeliin jätetään sivunumero(t) pois, on syytä luopua. Yleisviittaukset kokonaisuun teoksiin, julkaisuihin tai artikkeleihin ilman sivunumerointia tulevat kysymyksiin vain, kun halutaan kiinnittää huomiota esim. tietynlaiseen ajattelu- tai käsittelytapaan, esim. (ks. Eskola 1981); yksityiskohtaisten väitteiden ja ajatusten kohdalla tulee tällöinkin pyrkiä mainitsemaan se nimenomainen julkaisun kohta (sivunumero), josta väite on saatu. Suorassa lainauksessa lähdeviitteen tulee aina olla tarkka. Pelkkä teokseen, julkaisuun tai artikkeliin viittaaminen ei suorassa lainauksessa tule kysymykseen.

Mikäli samaan teokseen viitataan useammin kuin kerran peräkkäin, voidaan ensimmäisen viittauksen jälkeen käyttää lyhenteitä m.t. (= mainittu tässä) tai ibid. (latinan kielisestä sanasta ibidem = samassa paikassa, samassa teoksessa) ja sivunumerot, esim. (m.t., 129) tai (ibid., 129). Kuitenkin, kun luku vaihtuu, on viite merkittävä uudelleen täydellisenä.

Jos tekijöitä on kaksi, ne erotetaan toisistaan &-merkillä. Jos tekijöitä on useampia kuin kaksi, ne erotetaan toisistaan ja lisäksi ennen viimeistä tekijää merkitään ja-sana.

Esim.

(Rogers & Tang, 1996, s. 56–57)

(Kosslyn, Gabriel, Marsolek, ja Daly, 1998, s. 457–460)

Jos samasta asiasta voidaan tehdä viittauksia useaan eri julkaisuun, kirjoittajien nimet tulevat peräkkäin aakkosjärjestykseen samoihin sulkeisiin. Kirjoittajat erotetaan toisistaan puolipisteellä.

Esim.:

Eräissä tutkimuksissa (Kyöstiö, 1975, s. 63 ja 69; Nurmi, 1979, s. 123–125; Takala, 1976, s. 12–13) on havaittu, että ...

Silloin, kun tekstissä tarkastellaan jonkin käsitteen, teorian tai ajattelutavan historiallista kehitystä, viitteet voidaan esittää myös aikajärjestyksessä.

Esim.:

Kriittisen teorian ... (Horkheimer, 1947, s. 446; Apel, 1971, s. 57; Habermas, 1977, s. 237).

Jos viitattua asiaa tai väitettä voidaan pitää tiedeyhteisössä jo jokseenkin tunnettuna, merkitään (ks. esim. Hoikkala, 1988, s. 32; Mäkelä, 1991, s. 45–46). Jos halutaan tuoda esille, että jossakin julkaisussa esiintyy samankaltaisia, mutta ei ilman muuta esitettyyn väitteeseen samastettavia ajatuksia, väitteitä tai tuloksia, merkitään tämä esim. (vrt. Mahler, 1982, s. 457–458). Elektronisiin julkaisuihin viitataan kuten teoksiin eli tekijän mukaan tai nimekkeen mukaan, jos tekijä puuttuu. Viitteeseen ei merkitä URL-tietoa (http-osoitetta).

4.6.5.1. Erilaiset lähdeviittausmenetelmät

Lähdeviittausmenetelmiä erotetaan kolmea eri tyyppiä: 1) **sisäviittaukset**, 2) **alaviittaukset** ja 3) **jälkiviittaukset**, jolloin lähdeviitteet sijoitetaan joko

1) sulkuihin keskelle tekstiä välittömästi sen tekstikohdan jälkeen, johon ko. viite liittyy (sisäviittaus),

2) kunkin sivun alalaitaan, joko juoksevin numeroin tai kullakin sivulla erikseen yhdestä lähtien numeroiden (alaviittaus),

3a) välittömästi varsinaisen tekstiosan jälkeen ennen lähdeluetteloa käyttäen yhtäjaksoista juoksevaa numerointia,

3b) välittömästi jokaisen pääluvun jälkeen käyttäen pääluvuittain yhtäjaksoista juoksevaa numerointia (jälkiviittaukset).

Lähdeviitteiden sijoitustapa määräytyy paljolti tutkimustehtävän ja aiheen mukaisesti. Myös eri oppiaineissa ja julkaisuissa saattaa olla oma vakiintunut lähdeviittausten merkitsemisen käytäntönsä. Kasvatustieteissä, psykologiassa ja yhteiskuntatieteissä on yleisimmin käytetty sisäviittaustekniikkaa (viittautustapa 1). Esim. historiatutkimuksissa ja kulttuuriantropologiassa on puolestaan käytetty ala- ja jälkiviittautustapaa (viittautustavat 2 ja 3). Jos tutkimus perustuu pääosin kirjallisuuslähteisiin kohdissa 1) ja 2) esitetyt viittautustavat

soveltuvat hyvin. Joissakin tapauksissa alaviittaus sopii näistä paremmin, esim. historia-
tutkimuksissa ja puhtaasti teoreettisissa tutkimuksissa. Esityksen selkeys ja tarkoituksen-
mukaisuus tekstinä sekä luettavuus määrittävät, mikä viittaustapa kussakin tapauksessa on
paras vaihtoehto. Olipa valittu viittaustapa mikä tahansa, saman kirjallisen esityksen puit-
teissa on käytettävä samaa viittaustapaa läpi koko työn.

Sisäviittaukset

Sisäviittaukset sijoittuvat kaarisulkuihin välittömästi asianomaiseen tekstiyhteyteensä.
Sulkeisiin merkitään viitatus tekstin kirjoittajan nimi, viitatus julkaisun ilmestymisvuosi
sekä sivu(t), jolta viitattu teksti löytyy.

Mikäli viittaus koskee vain yhtä välittömästi edellistä virkettä, sijoitetaan viite sulkei-
neen ennen viitatus virkkeen loppupistettä.

(A) xxxxx xxxxxx xx xxxxxxxxxxx xxxxxx (viite).

Mikäli viittaus koskee useaa edeltävää virkettä, sijoitetaan viite viimeisen viitatus virk-
keen pisteen jälkeen ja piste laitetaan myös viitteeseen ennen jälkimmäistä suljetta, sillä
lähdeviite on tavallaan oma, sulkeissa oleva virkkeensä.

(B) Xxxxx xxxxxx xx xxxxx xxxxxxxxxxx xxxxxx. Xxxxx xxxxxx xx xxxxxx xxxx xxx
xxxxxx. Xxxxx xxxxxx xx xxxxxxxxxxx xxxxxx. (viite.)

Alaviittaus

Alaviittauksessa noudatetaan samaa viittaustapaa, so. viitteiden merkitsemistapaa kuin
sisäviittauksissa. Jos viittaus koskee vain yhtä välittömästi edellistä virkettä, viitenumero
tulee ennen viitatus virkkeen loppupistettä¹. Jos viittaus kohdistuu useaan edeltävän teks-
tin virkkeeseen, viitenumero sijoitetaan välittömästi viimeisen viitatus virkkeen loppupis-
teen jälkeen.² Viiteteksti sijoitetaan saman sivun alareunaan (ks. tämän julkaisun viittaus-
tapa) tai – jälkiviittauksessa – varsinaisen tekstiosan jälkeen.

Alaviittautapa tekee tutkielmatekstistä luettavampaa kuin sisäviittautapa. Silloin var-
sinainen tekstiosa ei sisällä lukemista häiritsevää, joskus pitkähköä viitetekstiä, vain viite-
numerot. Alaviittaus on sikäläkin käyttökelpoinen viittautapa, että siihen voidaan sisäl-
lyttää muutakin kuin viittaus käytettyyn tai lainattuun lähteeseen. Alaviitteeseen voi
sijoittaa sellaisia selityksiä, kommentteja, lisätietoja, jotka halutaan tuoda mukaan esityk-
seen, mutta jotka eivät sovi tai joita ei haluta kirjoittaa varsinaiseen tekstiin. Kyseessä voi
olla esim. tutkimuksen keskeisen teeman kannalta sivuasian kehittäminen, lisätietoja tekstissä
esitettyyn tai vieraskielisen tekstissä olevan sitaatin suomenkielinen käännös. Usein on
enemmän makuasia, mikä tekstistä on syytä sijoittaa varsinaiseen tekstiin ja mikä alaviit-
teeseen huomautuksena tai lisäyksenä.

Muistiin !

Viittaaminen:

Mieti, kuka on kirjoittanut ja ajatellut mitäkin ja
mieti, mistä lukija löytää viitatus tekstin tai ajatuksen?

4.6.6. Proseminaariesitelmän tarkastaminen

Proseminaariesitelmien tarkastustilaisuuksien taustalla on ajatus tieteen tekemisen julkisuudesta; tutkimuksen tulokset, väitteet ja niiden perustelut on esitettävä julkisesti muiden arvioitaviksi ja koeltaviksi. Tiede etenee julkisen keskustelun ja väittelyn kautta, jossa väitteiden ja niiden perustelujen pätevyyttä koetellaan, vahvistetaan oikeita väitteitä ja korjataan virheellisiä. Proseminaari-istuntojen aikana harjoitellaan omien väitteiden ja näkökantojen puolustamista ja muiden väitteiden arvioimista, lyhyesti tieteellistä keskustelu- ja argumentaatiotaitoa⁴⁶.

Seminaarikokouksiin tai -istuntoihin osallistutaan tavallisesti yhden lukukauden ajan. Esitelmien aiheista ja tarkastusajankohdista sekä tarkastusvuoroista (opponenteista) on syytä sopia mahdollisimman nopeasti proseminaarin alussa seminaarin ohjaajan kanssa.

Esitelmä jätetään luettavaksi koneella kirjoitettuna vähintään kolmena kappaleena (seminaarin ohjaajalle, tarkastajalle eli opponentille ja laitoksen kirjastoon/lukusaliin luettavaksi) tai esitelmän tekijä voi kopioida sen, jolloin kukin seminaarilainen saa oman kappaleensa.

Koska esitelmän laadinnan edellytetään tapahtuvan ohjauksen alaisena, tekijän on tarpeen keskustella työstään proseminaarin ohjaajan kanssa sen eri vaiheissa useaan otteeseen, esim. suunnitteluvaiheessa (tutkimustehtävän asettaminen, jäsentely- eli dispositiionuonno), lähdeaineiston hankinta- ja valintavaiheessa, työstämis- ja kirjoitusvaiheessa ja työn valmistumisvaiheessa ennen sen jättämistä tarkastettavaksi. Esitelmän käsikirjoitus on syytä antaa proseminaarin ohjaajan luettavaksi kaksi viikkoa ennen tarkastustilaisuutta. Luettuaan käsikirjoituksen seminaarin ohjaaja esittää vielä parannusehdotuksensa tekijän harkittavaksi. Vaikka työskentely tapahtuu ohjauksen alaisena, tekijä on kuitenkin viimekädessä yksin vastuussa esitelmästä. Lopullinen esitelmä jätetään opponentille ja seminaariin osallistuville luettavaksi viikkoa ennen tarkastustilaisuutta. Tämä sen vuoksi, että sekä tarkastajan että muiden seminaariin osallistuvien edellytetään lukevan esitelmät ja esittävän käsityksensä ja mahdollisen kritiikkinsä tarkastustilaisuudessa.

Tarkastustilaisuudessa proseminaarin ohjaaja toimii tavallisesti puheenjohtajana, joskin myös muut seminaarin jäsenet voivat toimia puheenjohtajana, kukin vuorollaan. **Esitelmää ei lueta seminaarissa.** Seminaariin osallistuvat ovat tutustuneet siihen etukäteen. Tekijä käyttää alussa n. 10–15 minuutin alkupuheenvuoron. Tämän jälkeen puheenvuoron saa tarkastaja, joka esittää aiheellisiksi katsomansa huomautukset, joihin tekijälle annetaan tilaisuus vastata. Myös muut seminaarin osanottajat osallistuvat työn tarkastamiseen puheenjohtajan jakaessa puheenvuoroja. Tarkastuksen lopussa voidaan käydä yleiskeskustelu tarkasteltun proseminaariesitelmän aiheesta. Jos seminaariin sisältyy lopun yleiskeskustelu, seminaariin osallistuvien huomautukset työn suhteen voidaan esittää sen myös aikana.

Proseminaariesitelmän arvioinnissa otetaan huomioon sekä kirjallinen esitelmä että sen suullinen puolustaminen tarkastustilaisuudessa. Arvioinnin voi suorittaa seminaarin ohjaaja tai ohjaaja ja opponentit kunkin työn kohdalla erikseen tai seminaariin osallistujat

46. Muistutan, että argumentaatio (argumentti) tarkoittaa perustelua ja argumentointi perustelemista.

voivat yhdessä ohjaajan kanssa pohtia seminaarille yhteistä arvosanaa asteikolla 1–3. Työt voidaan sovittaessa arvostella myös hyväksyty/hylätty periaatteella jolloin hyväksymisrajana on arvosana hyvä eli 2–.

4.6.6.1. Ohjeita esittäjälle

Tutkielman tekijä käyttää seminaari-istunnon alussa n. 10–15 minuutin alkupuheenvuoron, jossa hän keskittyy tutkimustehtävien, väitteiden, päätelmien ja niiden perusteluiden kannalta esitelmänsä ydinkohtiin eli hän esittelee työnsä taustaa ja asettamiaan kysymyksiä, käyttämäänsä lähdeaineistoa, sen valintaa ja käsittelyä, tutkimuksen keskeisiä tuloksia ja niiden perusteluita sekä mahdollisesti avoimeksi jääneitä kysymyksiä. Tässä yhteydessä esitelmän pitäjä voi täydentää kirjallista esitystään tarpeen mukaan esim. korjaamalla havaitsemiaan virheitä tai esittämällä täydentäviä näkökohtia. Esitelmän pitäjän ei pidä ryhtyä lukemaan esitelmänsä, vaan pyrittävä selviytymään alkupuheenvuorostaan ilman paperia tai vähin muistiinpanoin. Esitelmän alkupuheenvuoro ilmentää osaltaan tekijän aiheen hallintaa ja harjaannuttaa samalla suullista tieteellistä viestintätaitoa.

4.6.6.2. Ohjeita opponentille

Esitelmän pitäjän puheenvuoroa seuraa tutkielman tarkastajan (opponentin) puheenvuoro, jossa hän tekee aiheelliseksi katsomansa esitelmää koskevat huomautukset. Opponoinnin kuluessa tekijälle on annettava tilaisuus vastata esitettyihin huomautuksiin. Tarkastajan puheenvuoro esitelmän tekijän käyttämät vastauspuheenvuorot mukaan lukien tulisi kestää korkeintaan tunnin tai puolet kullekin esitelmälle varatusta ajasta, sillä tätä seuraavalle yleiskeskustelulle ja seminaarin ohjaajan puheenvuorolle on varattava oma aikansa. Tarkastuksen tai yleiskeskustelun aikana muiden seminaariin osallistuvien odotetaan esittävän omat kommenttinsa ja kysymyksensä tarkastettavana olevasta työstä. Jokaisella seminaariin osallistujalla on oltava oma perusteltu käsityksensä esitelmästä. Seminaariin osallistumisen aktiivisuus vaikuttaa esitelmän ja tarkastuksen (opponoinnin) ohella proseminaarista annettavaan arvosanaan tai hyväksymiseen.

Ohjaajan tehtävänä on jakaa puheenvuoroja, antaa oma arvionsa työstä sekä huolehtia, että opponointi ja yleiskeskustelu pysyy asialinjalla ja tutkimuksen teon ja raportoinnin keskeisissä kysymyksissä eikä sorru asiattomuuksiin tai tarpeettomasti tutkimuksen teon ja tieteellisen keskustelun oppimisen kannalta sivuseikkoihin.

Opponentti kiinnittää huomiota esitelmän kokonaisrakenteeseen, tutkimustehtävän asettamiseen ja käsittelytapaan, esitelmän rajaukseen, tehtyihin päätelmiin ja näiden perusteluihin sekä tieteellisen kirjoittamisen muodollisiin seikkoihin.

Esitelmän kokonaisrakennetta arvioidessaan opponentin tulee kiinnittää huomiota erityisesti siihen, vastaako tekijä asettamiinsa kysymyksiin – konkreettisesti vastaako tutkielman sisältö otsikkoa ja tutkimustehtävää – ja onko esitelmän jäsenitys tarkoituksenmukainen tutkimustehtävän, aiheen käsittelyn ja tehtyjen päätelmien mahdollisimman selkeän ilmaisemisen kannalta. Tutkimustehtävän osalta opponentin tehtävänä on arvioida tutkimustehtävän (kysymysten) asettamista, muotoilua ja rajausta sekä nostaa esille ja

pyrkii herättämään keskustelua niistä lähtökohdista, jotka tekijällä – enemmän tai vähemmän selvästi tiedostettuina – työssään ovat olleet. Kysymys ei siis ole vain itse kirjallisen esitelmän johdonmukaisuuden vaan esitelmäntekijän ajattelun johdonmukaisuuden arvioinnista ja siitä, ovatko esitelmän tekijän lähtökohdat olleet tutkielman kannalta hedelmällisimmät. Opponentti voi esim. esittää, kuinka joistakin toisista lähtökohdista olisi tutkimustehtävään vastaamisessa saatettu päätyä toisenlaisiin johtopäätöksiin. Opponentin tehtävänä on myös puuttua esitelmän rajauksiin. Onko jotain oleellista jäänyt käsittelemättä tai olisiko ollut syytä tutkimustehtävän tiukempaan rajaukseen?

Opponentin tulee tarkastella lähteiden käyttöä, tulkintaa ja päätelmien tekoa olemassa olevan lähteistön antamien mahdollisuuksien valossa. Lähdeaineistoa on tarkasteltava siis tutkimustehtävän näkökulmasta, ts. tarkasteltava onko tekijä valinnut tutkimustehtävänsä kannalta relevanttia lähdeaineistoa ja onko hän kyennyt käyttämään sitä tutkimustehtävänsä kannalta relevantilla tavalla. Arvioidessaan lähdeaineiston käyttöä opponentin tulee ottaa huomioon, mikä eri lähteiden merkitys on tutkimustehtävän ja argumentaation kannalta. Tarvittaessa opponentin tulee siis kyetä osoittamaan, miten esim. lähteiden valinta tai jonkin lähteen puuttuminen on vaikuttanut tehtyihin päätelmiin. Tämä edellyttää, että opponentti on tutustunut ainakin osittain – so. pistokokein – lähdeaineistoon ja voinut tarkistaa, onko lähteiden käyttö asianmukaista ja luotettavaa.

Opponentin tehtävänä on myös arvioida esitelmää niiden muodollisten ohjeiden kannalta, joita tieteellisessä kirjoittamisessa noudatetaan ja jotka on esitetty esitelmän laatimisohjeissa⁴⁷. Hänen on kiinnitettävä huomiota myös kieliopillisiin seikkoihin ja tutkielman ulkoasuun (siisteyteen, viimeistelyyn, kirjoitusvirheisiin, otsikoihin, sisällysluetteloon) sekä viitteiden merkitsemisen ja lähdeluettelon laatimisen asianmukaisuuteen. Lopparvioinnissaan opponentti esittää kokonaisnäemyksensä esitelmän tasosta. Tällöin hän tuo esiin työn havaitsemansa keskeiset puutteet ottaen huomioon esitelmän tekijän esittämät vastaukset esitettyihin huomautuksiin ja arvioi näitä suhteessa esitelmän ansioihin. Tulee muistaa etteivät opponointi ja kritiikki ole vain esitelmän puutteiden osoittamista, vaan myös sen ansioiden esiintuomista. Opponoinnissa on kysymys tutkielman kokonaisarvioinnista tavoitteena oppia tekemään parempia tutkielmia.

Opponointia ja seminaariin osallistuvien ja ohjaajan arvioita seuraavassa yleiskeskustelussa tulisi pyrkiä keskustelemaan myös laajemmin esitelmän käsittelemästä aihepiiristä.

Muistiin !

Seminaarityöskentely ja opponointi:

Mieti, miten voit parhaiten edesauttaa – omaa ja toisten – tieteellisen ajattelun kehittymistä ja parempien tutkimusten tekemistä.

47. Ks. proseminariesitelmien muodollisista ohjeista luku 5.

5. Kirjallisissa harjoitustöissä, opinnäytteissä ja tutkimuksissa noudatettavia muodollisia ohjeita

Seuraavassa esitettävät kirjallisten töiden ulkoasuun ja lähdeluettelon laatimiseen liittyvät ohjeet on laadittu yhdentämään opinnäytteiden ja tutkimusraporttien ulkoasua ja helpottamaan työskentelyn kirjoitusvaihetta. Kun ulkoasuun, ym. liittyvät muodolliset seikat hallitaan, voidaan keskittyä varsinaiseen tutkimuksen tekemiseen. Opinnäytteiden ja tutkimusten muodolliseen puoleen liittyvät ohjeet vaihtelevat eri tiedekuntien, laitosten ja tieteenalojen välillä. Tarpeettomien väärinkäsitysten ja virheiden välttämiseksi opiskelijoille on syytä selittää, millaista käytäntöä kulloinkin noudatetaan. Tässä esitetyt ohjeet pätevät Oulun yliopiston Kasvatustieteiden tiedekunnassa tehtäviin kirjallisiin töihin oppiaineesta riippumatta.

5.1. Teksti ja otsikointi

Kirjalliset työt kirjoitetaan A4-konekirjoitusliuskalle kirjasinkokoa 12 (10 merkkiä tuumalla) käyttäen kirjoitusvälillä 1,5. Kirjasintyyppiä valitaan jokin yleisimmistä fonteista, esim. Times New Roman, Arial, Bookman, Palatino tai NewCenturySchlbk. Teksti sijoitetaan sivulle eli asemoidaan¹ siten, että vasempaan reunaan jätetään nitomista varten 4 cm:n, oikeaan reunaan 1,5 cm:n ja ylä- ja alareunaan 2,5 cm:n marginaalit. Sivunumero sijoitetaan oikeaan yläkulmaan alkaen toiselta tekstisivulta (= 2). Ensimmäiselle sivulle ei merkitä sivunumeroa. Myös lähdeluetteloon merkitään sivunumerot. Liitteisiin ei merkitä sivunumeroita, vaan ne numeroidaan erikseen juoksevin numeroin. Tiivistelmään, sisällysluetteloon ja mahdollisiin alkusanoihin tai esipuheisiin ei merkitä sivunumeroa. Mikäli mahdollista työt tulostetaan kaksipuoleisina, mutta joka tapauksessa kopiot tehdään kaksipuoleisina.

1. SFS standardia noudattaen. Kts. tästä esim. Hirsjärvi, Liikanen, Remes, ja Sajavaara, 1986, s. 135. Poikkeuksena ovat tiedekunnan julkaisusarjoissa julkaistavat tutkimukset, opetusmonisteet ja selosteet, kuten tämä opas. Niissä sivun koko, jne poikkeavat taanomaisesta. Tähän ei kuitenkaan kirjoittajan tarvitse kirjoitusvaiheessa kiinnittää huomiota.

Teksti kirjoitetaan samalla tekstityypillä koko työn ajan. Tekstiä voidaan elävöittää käyttämällä **vahvennusta**, *kursiivaa*, tai muuta sopivaa menetelmää. Tekstissä voidaan korostaa keskeisinä pidettyjä käsitteitä tai ilmauksia, henkilöiden tai teosten nimiä jne. Korostuskeinojen käyttämisessä tulisi kuitenkin olla johdonmukainen ja jokseenkin sääs-
teliäs, muuten niiden teho pikkuhiljaa katoaa.

Sanatarkat pitkäähköt lainaukset, joita ei ole mielekäästä sijoittaa lainausmerkkeihin tekstin sisään, voidaan erottaa muusta tekstistä joko sientämällä, tihentämällä tai mahdollisesti kirjoittamalla toisenlaisella tekstityypillä. Suotavimpana tapana pidetään pitkähkön tekstin sientämistä. Tällöin lainauksiin muutoin aina kuuluvat lainausmerkit voidaan jättää pois.

Tekstissä lukujen pääotsikot kirjoitetaan isoilla kirjaimilla, alaotsikot pienellä ja otsikot numeroidaan sisällysluettelon tapaan ns. kymmenjärjestelmää noudattaen (vrt. tämä opas). Lukujen numeroinnista näkee, miten työ on jäsennelty ja mitkä asiat on katsottu samanarvoisiksi ja mitkä näille alisteisiksi. Pääluvut aloitetaan aina uudelta tekstisivulta riviltä neljä. Lukujen otsikot erotetaan tekstistä siten, että niiden yläpuolelle jätetään kolme ja alapuolelle kaksi tyhjää riviä. Kappaleet erotetaan toisistaan yhdellä tyhjällä rivillä. Tällöin kappaleiden alkuja ei tarvitse sientää.

Seuraavia ohjeita noudatetaan, jos tekstiin liittyy taulukoita, kuvia tai kuvioita². Sekä taulukot, kuvat että kuviot tulee aina otsikoida. Taulukon otsikko asetetaan taulukon yläpuolelle, kuvan tai kuvion otsikko kuvan tai kuvion alapuolelle. Taulukot, kuvat ja kuviot numeroidaan juoksevin numeroin. Taulukon, kuvan tai kuvion otsikkoon voi liittyä sitä selostavaa tekstiä. Tekstin tulee kuitenkin olla lyhyt. Taulukoiden, kuvien ja kuvioiden tulee olla selkeitä ja riittävän informatiivisia, jotta ne ymmärretään myös ilman varsinaisen tekstin apua. Taulukoihin ja kuvioihin viitattaessa noudatetaan samoja ohjeita kuin normaalisti kirjallisiin lähteisiin viitattaessa³. On muistettava, että jokaiseen taulukkoon, kuvaan ja kuvioon tulee olla tekstissä viittaus (Kuvio 3 tai ks. Kuvio 3).

Opinnäytetyö tai tutkimus voi sisältää liitteitä. Nämä sijoitetaan raportin loppuun lähdeluettelon jälkeen ja numeroidaan juoksevin numeroin. Liitteissä voidaan esittää sellaista tietoa, jota esityksen kannalta ei ole välttämätöntä sijoittaa varsinaiseen tekstiosaan, mutta johon tekstissä halutaan viitata⁴.

5.2. Nimiölehti

Esseet, proseminaarit ja muut opinnäytetyöt sekä tutkimukset⁵ varustetaan aina nimiölehdellä. Siinä työn nimi sijoitetaan hiukan sivun puolivälin yläpuolelle eli noin 10 cm sivun yläreunasta. Vasemman puolen marginaali on 4 cm ja oikean puolen 1,5 cm. Kansilehden marginaalit ovat siis samat kuin työn tekstiosan. Tutkielman nimen (nimike) tulee olla

2. Ks. tarkemmin taulukoiden, kuvien ja kuvioiden laatimisesta Hirsjärvi, Liikanen, Remes, ja Sajavaara, 1986 ja Tuisku-Reinilä, 1981.

3. Ks. luku 4.5. Lähdevitteiden merkitseminen.

4. Liitteinä voi olla esim. taulukoita, piirroksia, luetteloita, kysymyslomakkeita, vastauslomakkeita, lainkohtia, haastatteluaineistoa, kirjoja, valokuvia jne.

5. Referaatit ja alustukset eivät tarvitse erillistä nimiölehteä.

lyhyt ja selkeä. Oleellista on se, että se kuvaa työtä ja vastaa sen sisältöä. Nimi voi olla myös kaksiosainen, jolloin nimen jälkimmäinen (ala)osa (alanimike) täsmentää työn sisältöä.

Esim.

Synnytyksen jälkeinen masennus äitien kokemana

Auta minua tekemään itse. Montessori-menetelmän sovelluksia neljännen luokan matematiikan opetuksessa.

Nimiölehden oikeaan alareunaan tulevat seuraavat tutkielman tekijää koskevat bibliografiset tiedot:

yliopisto

tiedekunta

laitos

mikä työ on kyseessä

aika

kirjoittaja

Proseminaariesitelmässä tutkielman tekijää koskevien bibliografisten tietojen alle voidaan sijoittaa vielä opponentin nimi⁶.

Esim.

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Käyttäytymistieteiden laitos

Kasvatustieteen proseminaari

26.3.1999

Tieto Viisas

Opponentti:

Umpi Tyhmä

5.3. Sisällysluettelo

Tutkimuksen alkuun nimiölehden jälkeen sijoitetaan sisällysluettelo otsikoiden se esimerkiksi SISÄLLYS tai SISÄLTÖ. Ennen sisällystä ovat mahdolliset TIIVISTELMÄT. Alustuksissa, referaateissa, esseissä ja proseminaaritöissä nämä ovat työn suppeuden vuoksi tarpeettomia. Sisällystä ja tiivistelmiä ei sivunumeroida. (Nimiölehden ja tiivistelmien tarkkoja laatimisohteita saa esim. tiedekunnan nettisivulta.)

6. Erilliset ohjeet opinnäytetöiden (kandidaatin ja pro gradu -tutkielmien) nimiölehden laatimiseen saa tiedekunnan kirjastosta tai kanslioista.

Pääotsakkeet ja mahdolliset alaotsakkeet numeroidaan kymmenjärjestelmää noudattaen ja varustetaan sivunumeroin⁷. Sisällysluettelossa pitää näkyä kaikki tekstissä esiintyvät pää- ja alaotsakkeet samanmuotoisina kuin tekstissä sekä sivunumero, jolta kukin luku alkaa.

Pääotsakkeita voidaan selventää SUURIN KIRJAIMIN ja harventaen, joskin jälkimmäistä käytetään harvoin. Alleviivauksia ei ole syytä käyttää otsakkeissa eikä usein myöskään tekstissä. Alaotsakkeet kirjoitetaan pienellä. Sisällysluetteloa voidaan selventää pisterivein, sisennyksin ym. typografisin keinoin, välttämätöntä tämä ei kuitenkaan ole.

5.4. Lähdeluettelo

Jokaisen kirjallisen työn lopussa tulee olla luettelo tekijän työhön käyttämistä lähteistä. Lähdeluettelon pitää olla niin selkeä, että sen antamien bibliografisten tietojen perusteella lähde löytyy helposti.

Lähteiden merkitsemistavat vaihtelevat suuresti eri julkaisujen välillä. Nämä ohjeet pohjautuvat kasvatustieteellisissä julkaisuissa yleisesti käytössä olevaan tapaan, joka pohjautuu American Psychological Associationin ohjeistoon⁸, jatkossa APA. Lähdemerkinnöissä on kiinnitetty erityistä huomiota siihen, että annettujen bibliografisten tietojen pohjalta julkaisut voidaan löytää esim. kirjastojen luetteloista.

Lähdeluetteloon tulevat tiedot on parasta kerätä samanaikaisesti kirjallisuuden keruun ja tutkimuksen laatimisen kanssa. On huomattavasti helpompi jättää käyttämättä lähteitä (=lähdekirjallisuutta) kuin koettaa saada selville bibliografisia tietoja jälkikäteen. Käytännöllisin tapa lienee käyttää avuksi pieniä merkintäkortteja tai muistikirjaa. Kannattaa myös käyttää tietokoneiden kortisto-, tiedonhallinta tai tekstinkäsittelyohjelmia, joiden avulla on mahdollista laatia lähdeluettelo ja taltioida bibliografisia tietoja. Muistin virkistämiseksi korttiin voi merkitä asiasanoja kuvaamaan lähteen sisältöä. Käytetyt lähteet on näistä helppo aakkostaa lopulliseen lähdeluetteloon.

5.4.1. Yleisiä ohjeita

Lähdeluetteloon tulevat kaikki ja vain ne tutkimukset ja muut lähteet, joihin kirjoituksessa on viitattu. Jokaisesta lähdeluetteloan merkitystä lähteestä tulee olla maininta tekstissä (sisä- eli tekstiite). Lähdeluettelo aloitetaan aina uudelta liuskalta. Kukin lähde erotuu paremmin omaksi kokonaisuudekseen, jos sen ensimmäinen rivi alkaa vasemmasta marginaalista ja muut rivit 3–4 kirjainvälin verran siitä sisennettyinä.

7. Ks. mallia sisällysluettelon laadintaan ja ulkoasuun tämän oppaan sisällysluettelosta. Siinä otsikoiden jälkeen olevat pisterivit eivät ole välttämättömiä.

8. Publication manual of the American Psychological Association. 5th ed.

5.4.1.1. Lähteiden järjestäminen

Lähteet tulevat lähdeluetteloon kirjoittajan sukunimen mukaan aakkosjärjestykseen tai, jos lähteessä ei ole mainittu kirjoittajia, nimekkeen mukaan aakkosjärjestykseen. Jos samalta tekijältä on useampia lähteitä, järjestyksen määrä julkaisuvuosi vanhimmasta uusimpaan. Jos samalta tekijältä on lähteitä samalta vuodelta, ne erotetaan toisistaan kirjaimilla (a-ö). Nimeke määrää samana vuonna julkaistujen lähteiden järjestyksen.

5.4.1.2. Iso alkukirjain

Ainoastaan kirjan otsikon ja artikkelin ensimmäinen kirjain merkitään isolla kirjaimella. Poikkeuksina voidaan mainita seuraavanlaisia tapauksia: Kielioppisääntöjä ei rikota. Erisnimet, saksankieliset substantiivit jne kirjoitetaan isolla alkukirjaimella. Samoin alaotsikon ensimmäinen sana kirjoitetaan usein isolla kirjaimella, jos se tulee kaksoispisteen jälkeen. (Esim.: *Toward a mankind school: An Adventure in humanistic education.*) Eräissä seurojen tai yhdistysten nimissä käytetään isoja alkukirjaimia (esim. *Suomen Akatemia*), samoin kustantajan nimissä. On otettava huomioon, että jos otsikko alkaa artikkelilla, artikkelia ei viitteen alussa mrkitä "pääsanaksi" eikä lähdeä aakkosteta sen mukaan, vaan "pääsanaksi" valitaan seuraava substantiivi. (Esim. *The Structure of Action*. Aakkostus *Structure...*)

5.4.1.3. Välimerkit

Välimerkkien käytössä tulisi olla tarkka. Pisteiden ja pilkkujen käyttöön on syytä kiinnittää erityistä huomiota. Lähdeluettelon on oltava johdonmukainen tässäkin suhteessa. Otsikoissa ei käytetä lainausmerkkejä eikä alleviivauksia.

5.4.2. Lähdeluetteloon tulevat tiedot

Lähdeluetteloon tulevat tiedot otetaan aina julkaisun nimiölehdeltä, ei siis esim. kannesta. Mikäli jonkin lähteen bibliografisten tietojen merkitseminen tuottaa vaikeuksia voi aina käyttää apuna kirjaston luetteloita tai bibliografioita, joissa asia on jo ratkaistu.

Teoksista merkitään lähdeluetteloon seuraavat tiedot:

- tekijä(t)
- julkaisuaika
- teoksen nimeke, myös alanimeke
- painos
- kustannuspaikka
- kustantaja
- sarjamerkintö
- sivut (artikkelit)

Suomalainen standardi vaatii, että lähdeluetteloon merkitään myös teoksen täydellisesti identifioiva

– standardinumero

Tiedot merkitään siinä muodossa kuin ne esiintyvät nimiölehdellä. Aakkostus saattaa olla joskus ongelmallista, koska vierasperäisissä sanoissa on toisinaan etuliitteitä. Jos etuliite ei kuulu nimeen, aakkostuksen ratkaisee varsinainen nimi ja etuliite tulee sen perään (esim. Wright, J. von tai Garcia Lorca, F.). M, Mc ja Mac etuliitteillä varustetut nimet järjestetään kaikki yhteen ryhmään ikäänkuin olisi kirjoitettu Mac. Di-etuliite lasketaan erikielisissä nimissä eri tavoin mukaan nimeen.

5.4.2.1. Kirjoittaja/kirjoittajat

Kirjoittajan etunimistä merkitään vain alkukirjaimet. Jos kirjoittajia on kaksi, nimien väliin laitetaan pilkku ja &-merkki. Jos kirjoittajia on useampia kuin kaksi, ensimmäiset kirjoittajat erotetaan pilkulla ja viimeinen lisäksi &-merkillä.

Esim.:

Bruner, J. (1990). *Acts on meaning*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Deos, G.A., & Suarez-Orozo, M. (1990). *Status inequality. The Self in culture*. New York: Sage.

Syrjälä, L. (1990). Yksilön merkitys koulun kehittämistoiminnassa. Touko Voutilainen ajattelijana ja rehtorina. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 68.

Willis, P. (1990). *Common culture. Symbolic work at play in the everyday cultures of the young*. London: Open University Press.

5.4.2.2. Samalta kirjoittajalta monta julkaisua

Viitteet tekijän yksin kirjoittamiin julkaisuihin tulevat ensin aikajärjestyksessä (vanhin ensin). Niiden jälkeen seuraavat julkaisut, joissa hän on pääkirjoittajana siten, että ne aakkostetaan toisen, kolmannen jne. kirjoittajan mukaan. Samana vuonna ilmestyneet viitteet järjestetään otsikon mukaan aakkosjärjestykseen. Kunkin viitteen vuosiluvun jälkeen merkitään tällöin (ilman välilyöntiä) pieni kirjain aakkosjärjestyksen mukaan (esim. 1991a, 1991b). Samaa merkintää käytetään tekstiviitteissä. Kirjoittajan nimi voidaan toistaa jokaisessa viittauksessa tai käyttää viivaa ja sientää muut viitteet.

Esim:

Kyöstiö, O.K. (1973a). Koulu on vanhentunut keksintö. Liitto 13.4.1973.

Kyöstiö, O.K. (1973b). Koulu-uskon ylistyslaulu. Kasvatus 4; 6, 378–382.

Kyöstiö, O.K. (1980). Is learning to read easy in a language in which the grapheme-phoneme correspondences are regular? In Kavanagh, J.F., & Venezky, R.L. (Eds.), *Orthography, reading and dyslexia* (s. 38-40). Baltimore: University Park Press.

Kyöstiö, O.K., & Luukkonen J. (1976). Kasvatustavoiteanalyysi II. Oulun yliopisto. Käyttäytymistieteiden laitos 27.

5.4.2.3. *Tekijä tuntematon*

Lähteenä joudutaan usein käyttämään julkaisua, jonka tekijä on tuntematon. Tällöin aloitetaan suoraan julkaisun tai artikkelin, tms. nimellä, jolloin ensimmäinen sana ratkaisee aakkostuksen. Sisäviitteeksi riittää dokumentin nimen ensimmäinen sana.

Esim.:

Ekaluokkalaisten kirjoitusvaikeuksia. (1975). Yhteistyö, 5, 4, s. 105 - 107.

Sisäviite (Ekaluokkalaisten--, 1975, s. 107.)

Tekijä on tuntematon myös silloin, kun tekijäksi ilmoitetaan vain jokin yhteisö tai esim. Kouluhallitus tai Opetusministeriö.

Esim.:

Alkuopetus 20b. Opetussuunnitelmalliset ohjeet. (1979). Helsinki: Kouluhallitus.

Sisäviite (Alkuopetus 20b 1979, s. 28 – 29.)

Korkeakoululaitoksen kehittämissuunnitelma 1976 – 86. (1977). Helsinki: Opetusministeriö. Korkeakoulu- ja tiedeosasto.

Sisäviite (Korkeakoululaitoksen --, 1977, s. 27.)

Lyhenteiden käyttö julkaisujen nimessä on nykyään entisestään lisääntynyt ja niiden "avaaminen" on yleensä vaikeaa, joten ne on aakkostettava tekstissä olevassa muodossa

Esim.:

AAA- projektin raportti 35/1989. AAA-projektin loppuraportti. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

5.4.2.4. *Julkaisun nimi*

Julkaisun nimi (nimeke) merkitään yleensä siinä muodossa kuin se esiintyy alkuperäisessä dokumentissa. Joskus joudutaan nimi translitteroimaan⁹. Myös alanimekkeet merkitään. Julkaisun nimen jälkeen merkitään painos, mikäli se ei ole ensimmäinen. Painosten merkitsemisessä on syytä olla johdonmukainen ja merkitä ne joko alkukielellä tai suomeksi.

Esim.

uusi p., 3.p., 4. uud. p., 3. Aufl., 2. uppl., 4. re. ed.

On korrektia merkitä myös alkuteos, mikäli julkaisu on suomennettu tai käännetty jollekin toiselle kielelle.

9. Translitterointi = siirtää kirjoituksesta kirjain kirjaimelta toiseen kirjoitusjärjestelmään

Esim.:

Doughty, P., Pearce, J., & Thornton, G. (1976). Kielen tiet. (Engl. alkuteoksesta Exploring language suom. Maria Vilkkuna. Helsinki: Tammi.)

Alkuteoksen nimen tietäminen on usein hyvin tärkeää, erityisesti näin on kun käytetään lähteinä ns. klassikkoja.

5.4.2.5. Toimitettu teos

Toimittaja merkitään nimen perään lainausmerkkeihin joko suomeksi tai alkukielellä (Toim., Ed., Hrsg.). Kun halutaan viitata johonkin teoksen osaan, merkitään ensin tämän osan kirjoittaja, hänen artikkelinsa nimi ja vasta sen jälkeen missä teoksessa kyseinen artikkeli on. Osan nimi erotetaan pääteoksesta lisäämällä englanniksi In, suomeksi Teoksessa. Pääteosta (kokoomateosta) ei pidä enää erillisinä aakkostaa lähdeluetteloon. Pääteoksen kustannustietojen jälkeen lisätään lähdeviitteeseen myös merkintä sivuista, joilta kyseinen artikkeli löytyy. Sivumerkinnän edessä käytetään lyhennettä s. tai p. Saman kirjoituksen sisällä käytännön on oltava yhtenäinen.

Esim.:

Krumm, V. (1983). Kritisch-rationale Erziehungswissenschaft. In Lenzen, D. & Mollenhauer, K. (Hrsg.), Enzyklopädie Erziehungswissenschaft. Band I. Theorien und Grundbegriffe der Erziehung und Bildung (s. 139–154). Stuttgart: Klett-Cotta.

Vaherva, T. (1983). Kannattaako koulutus. Teoksessa Luukkonen, J. (Toim.) Kasvatuksen tulevaisuus (s. 36–50). Professori Oiva K. Kyöstiön juhlakirja. Helsinki: Otava.

On otettava huomioon, että toimitettu teos löytyy kirjaston luetteloista ja hyllystä nimensä mukaan! Encyclopedia- ja Handbuch -tyyppisissä teoksissa voidaan toimittaja/t jättää mainitsematta, koska henkilöt usein osien myötä vaihtuvat.

5.4.2.6. Painos

Painostiedot merkitään samassa muodossa kuin ne esiintyvät julkaisussa. Yleensä ensimmäistä painosta ei merkitä julkaisuihin, mutta jos se on merkitty, se voidaan merkitä myös viitteeseen. Painosmerkintään liittyvät sanat ilmaistaan standardin ISO 832 mukaisesti. Painosmerkinnön numerot ilmoitetaan aina arabialaisin numeroin. Suomalaisissa kirjoissa kustantajat eivät aina ilmoita painostyyppiä riittävän tarkasti. Esim. 2., 3., 4., jne painos voi tarkoittaa joko täysin uutta *laitosta* tai *muuttamatonta lisäpainosta*. Englannin kieli-alueella ollaan tässä asiassa tarkempia. Sana *edition* tarkoittaa muutettua laitosta ja sana *printing* muuttamatonta lisäpainosta.

Esim.:

2., lis. p.

3. rev. uppl.

3rd ed.
 Canadian ed.
 5e éd. rev. par l'auteur
 2., durchges. Aufl.
 Izd. 2., pod. i perer
 Näköisp.

Esim.

Mitchell, T.R., & Larson, J.R. (1987). *People in organizations: An introduction to organizational behavior* (3rd ed.). New York: McGraw-Hill.

Räsänen, J. (2000). *Kehityksen ulottuvuuksia. Kehityssuuntautunut oppiminen ja -arviointi* (2., uud. p.). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Publication manual of the American Psychological Association (5th ed.). (1994). Washington: American Psychological Association.

5.4.2.7. *Alkuteos*

Jos lähteenä käytetään käännettyä teosta, sitä koskevat tiedot otetaan mukaan. Alkuteos merkitään lähteenä käytetyn teoksen tietojen jälkeen sulkeisiin.

Esim.

Freud, S. (1983). *Vitsi ja sen yhteys piilotajuntaan.* (M. Rutanen, suom.) Hki: Love Kirjat. (Alkuteos *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten* julkaistu 1905).

Horkheimer, M. (1995). *Critical theory. Selected essays.* (M.J. O'Connell et al., Trans.) New York: Continuum. (Original work *Kritische Theorie* published 1968).

5.4.2.8. *Kustannuspaikka*

Kustannuspaikka ja kustantaja ovat nimiölehdellä, joka on kirjan ensimmäinen tai toinen sivu. Kustannuspaikkaa ja kustantajaa ei pidä sekoittaa teoksen painopaikkaan ja kirjapainon nimeen, jotka yleensä ovat nimiölehden kääntöpuolella. Kustannuspaikaksi riittää paikkakunnan nimi. Sen jälkeen on syytä laittaa maan, osavaltion tai vastaavan nimi, mikäli on tarpeellista tunnistaa paikka tai erottaa se muista samannimisistä paikoista.

Cambridge, Mass.

Jos kustantajalla on toimistoja monella eri paikkakunnalla (eri maissa) ja nämä mainitaan julkaisuissa, kustannuspaikaksi merkitään se, joka typografisesti korostamalla tai muuten on osoitettu tärkeimmäksi. Ellei tällainen päättely ole mahdollista, kustannuspaikaksi merkitään ensimmäinen paikka. Jos halutaan ilmoittaa kaikki kustannuspaikat, ne merkitään samassa järjestyksessä kuin julkaisussa.

Esim.

London, New York, Toronto.

Toronto, Buffalo.

Jos kustannuspaikkaa ei ole julkaisuun merkitty, sen asemesta merkitään S.l. (Sine loco "ilman paikkaa").

5.4.2.9. *Kustantaja*

Kustantajan nimi merkitään siinä muodossa, että se voidaan yksiselitteisesti tunnistaa. Kotimaisista kustantajista lyhennetään vain WSOY. Ne nimet, joissa kustantajan nimeen liittyy selventäviä lisäyksiä kuten Kustannus Oy, Comp. tai Ltd lyhennetään vain runkosan käsittäväksi paitsi silloin kun lisäys on kustantajan nimen olennainen osa.

Esim.:

Gummerus, Karisto, Kansankulttuuri, Kirjayhtymä, Otava, McGraw-Hill, Wiley.
Ari-kustannus, Kauppiaitten kustannus, Suomen lakimiesliiton kustannus, Oxford University Press, Academic Press.

Jos kustantajia on useita, niistä merkitään vain huomattavin tai ensimmäinen. Muidenkin kustantajien nimet voidaan mainita, mutta aina vastaavan kustannuspaikan yhteydessä.

Esim.:

London: T. Nelson, Edinburgh: T.C. & E.C. Jack.

Jos julkaisussa ei ole ilmoitettu kustantajaa, sen asemesta voidaan merkitä S.n. (Sine nomine "ilman nimeä").

5.4.2.10. *Julkaisuaika*

Julkaisuaika on tavallisesti nimiölehden kääntöpuolella. Julkaisuaika ja painoaika voivat erota toisistaan. Julkaisuaika merkitään arabialaisin numeroin. Julkaisuvuosi on useimmiten sama kuin copyright-vuosi, jolloin tekijänoikeudet on saatu. Tämä pätee erityisesti silloin, kun teoksesta on otettu useita painoksia tai laitoksia. Jos julkaisuvuosi ei käy ilmi, merkitään julkaisuajaksi painovuosi, copyright-vuosi tai arvioitu julkaisuaika.

5.4.2.11. *Sarjamerkintö*

Sarjan nimi ja numero tai muu merkintö, joka ilmoittaa kyseisen osan paikan sarjassa, merkitään kuten lähteenä oleassa julkaisussa. Luut merkitään arabialaisin numeroin.

Esim.:

Vesihallituksen monistesarja 1982: 4
Contributions de l'institut botanique de l'Université de Montreal; no. 61.

Current topics in neurology

5.4.2.12. *Huomautukset*

Viitteen lopussa voidaan ilmoittaa lähdejulkaisun kielellä erilaisia täydentäviä tietoja.

Esim.:

Tieto, mistä alkuperäinen julkaisu on saatavissa.

Available from NTIS: AD683428

Tieto, jonka perusteella alkuperäinen julkaisu on tunnistettavissa.

Reprint of original published Boston: Esten Lauriat, 1902.

Käyttöä koskevat rajoitukset.

Luottamuksellinen.

Julkaisun valmistumisvaihe.

Forthcoming.

Painossa.

Julkaisutyyppi.

Diss.: Åbo Akademi.

Muu tarpeelliseksi katsottava tieto.

Mikrofilmi.

5.4.2.13. *Standardinumero*

Suomalaisen standardin mukaan standardinumero (ISBN, ISSN tai STRN) merkitään kirjaintunnuksineen saman muotoisena kuin se on lainattavassa julkaisussa. ISBN on kirjan kansainvälinen standardinumero. Se on erottamaton osa julkaisun nimiötietoja. Sen avulla kirja tunnustetaan kaikkialla maailmassa. Tunnusta käytetään kirjojen hankinnassa, kustantajien varastoluetteloissa, laskutuksessa, kirjakauppojen tilausjärjestelmissä, kansainvälisissä ja kansallisissa yhteisluetteloissa, bibliografioissa ja lainausjärjestelmissä. ISSN on lehden, sarjan tai muun kausijulkaisun kansainvälinen standardinumero. Sen avulla kausijulkaisu voidaan tunnistaa ja erottaa toisista kausijulkaisuista. Kausijulkaisu on periaatteessa päättymätön, jatkuvasti toisiaan seuraavina osina säännöllisin tai epäsäännöllisin väliajoin ilmestyvä julkaisu, jolla on kokoava yhteisnimeke. Yksittäiset osat on merkitty numeroin tai vuosiluvuin. STRN on raportin kansainvälinen standardinumero.

Esim.

– ISBN 0-42-2743-3

– ISSN 0358-7231

– STRN MST/LUFT/R-81-2

5.4.3. Aikakausjulkaisut

Aikakausjulkaisuja (tieteelliset lehdet) ja sarjajulkaisuja (laitosten julkaisusarjat, raportit) kutsutaan yhteisnimellä kausijulkaisut. Merkittäessä kausijulkaisuja lähteisiin joudutaan käyttämään erilaisia numerotunnuksia, joten niiden merkinnässä on oltava erittäin huolellinen. Kausijulkaisuista merkitään lähdeluetteloon seuraavat tiedot:

aikakausjulkaisu:

- artikkelin kirjoittaja/t
- julkaisuvuosi
- artikkelin nimi
- lehden nimi
- lehden vuosikerta t. volyyymi
- lehden numero suluissa, mikäli sivunumerointi alkaa sivulta yksi kussakin vihossa
- sivut

sarjajulkaisu:

- artikkelin kirjoittaja/t
- julkaisuvuosi
- artikkelin nimi
- julkaisija (yliopisto, tiedekunta, laitos tai erillinen tutkimuslaitos, ministeriö, jne.)
- julkaisusarjan nimi
- julkaisun numerointi

Aikakausjulkaisujen nimet kirjoitetaan kokonaan¹⁰. Mikäli käytetään lyhenteitä on noudatettava kansainvälisiä sääntöjä (ISO Recommendation R 4). Aikakausjulkaisuissa on hyvä merkitä myös lehden vuosikerta (volyymi). Sen avulla pystytään esim. samannimisten lehtien suhteen varmistamaan, että kyseessä on oikea julkaisu. Sarjoissa voidaan numeroa merkitsevät lyhenteet (nro, n:o, nr jne.) jättää pois. Jos vuosiluku on mainittu tekijän nimen jälkeen, sitä ei enää tarvitse toistaa. Sarjajulkaisun julkaisija ja sarjan nimi merkitään siinä muodossa kuin ne esiintyvät julkaisun nimiölehdellä, esim. pistein erotettuna nominatiivimuodossa tai genetiivissä mikäli nimi on siten kirjoitettu.

Esim.:

Aineenopettajakoulutuksen seurantaseminaari Tampereella 11. – 13.4. 1984. (1985). Opetusministeriö. Korkeakoulu- ja tiedeosaston julkaisusarja 60.

Blomberg, I. (1982). Fortbildningens roll i en yrkesårs utveckling. Universitet i Linköping. Pedagogiska institutionen. Rapport LIU-PEK-R-77.

Delahun, D. (1983). Sensitive public opinion. *Adult education* 56, 233 – 235.

Engeström, Y. (1981). Mielekäs oppiminen ja opetus. Valtion koulutuskeskus. Julkaisusarja B 17.

Jandl, E., & Mayröcker, E. (1984). Fünf Mann Menschen (Auszug). *Der Deutschunterricht* 36, 57 – 59.

10. Joillakin tieteenaloilla, esim. lääketieteissä, luonnontieteissä aikakausjulkaisujen nimet lyhennetään.

Kurki, L. (1985). *Persoonallisuuden kasvu – la educacion personalizada*. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Julkaisusarja A 46.

Syrjälä, L. (1990). *Yksilön merkitys koulun kehittämistoiminnassa*. Touko Voutilainen ajattelijana ja rehtorina. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 68.

5.4.4. Toissijaiset (toisenkäden) lähteet

Toissijaiset (toisenkäden) lähteet (eli sekundaarilähteet ja tertiäarilähteet) ovat tiedon lähteitä, joissa osoitetaan, missä alkuperäislähteessä on tietoa käsitelystä aiheesta. Sellaisia ovat mm. aikakausjulkaisut, jotka ovat erikoistuneet primaarilähteiden tulkitsemiseen ja kommentoimiseen, indeksi- ja referaattilehdet ja tietosanakirjat. Toissijaisia lähteitä tulisi mikäli mahdollista välttää ja viitteiden tiedot tarkistaa alkuperäisjulkaisusta. Jollei alkuperäisjulkaisua kuitenkaan ole saatavissa, voi viitata toissijaiseen lähteeseen. Tällöin on kuitenkin aina mainittava alkuperäinen lähde. Toissijaisena lähteenä voidaan käyttää myös referaatti- ja abstraktijulkaisua. Referaatti- ja abstraktijulkaisut ovat luetteloita uusista julkaisuista ja artikkeleista. Ne sisältävät tavallisesti hakusanaluettelon ja julkaisuun käytettyjen lehtien tai teosten luettelon. Kirjallisuusviitteen lisäksi ne sisältävät tiivistelmän julkaisun tai artikkelin sisällöstä. Näihin julkaisuihin otetaan vain kunkin alan tärkein aineisto. Niihin viitataan käyttäen vuosilukua, volyymia ja abstraktin tarkkaa kirjain- tai numerotunnusta.

Esim.:

Munich, D.M. (1967). *Key-stroking versus decision-making factors in proficiency at office-typing tasks*. Unpublishing master's thesis. Southern Illinois University. Julkaisuun Viitannut West, L.J. (1973). *Research on teaching business subjects*. In Travers, R.M.M. (Ed.) *Second handbook of research on teaching*. Chicago: Rand McNally, 1263–1279.

Parker, W. (1975). *Creativity and memory*. *Dissertation Abstracts 1976*: 36, 8–A, 4862–4863.

Ediger, M. (1999). *Issues in Appraising Achievement*. (ERIC Document Reproduction Service No: ED427089).

5.4.5. Komiteanmietinnöt, virallisjulkaisut, valtion virastojen julkaisut ym.

Yllämainittujen julkaisujen merkitsemistapa vaihtelee paljon. Pääsääntönä on pidettävä, että niistä on annettava kaikki mahdollinen tieto julkaisun löytämiseksi. (vrt. kohta Tekijä tuntematon 5.4.2.3.) Komiteanmietinnöt järjestetään muiden julkaisujen joukkoon mietinnön nimen mukaan. Samat mahdollisuudet on esim. Suomen virallisten tilastojen sarjojen yksittäisten julkaisujen tai Ruotsin komiteanmietintöjen (Statens offentliga utredningar) järjestämisessä.

Esim.:

Isätoimikunnan mietintö. (1999). Helsinki : Sosiaali- ja terveysministeriö. Komiteamietintö, ISSN 0356-9470 ; 1999:1. ISBN: 952-00-0579-X .

Keskiasteen koulunuudistuksen opetussuunnitelmatoimikuntien mietintöjen yhteenveto. (1978). Helsinki: Opetusministeriö. ISBN: 951-46-2949-3 (nid.)

Förskolan : betänkande avgivet av 1968 års barnstugeutredning. (1972). Del 1. Stockholm : Socialdepartementet. Statens offentliga utredningar ; 1972, 26. ISBN 91-38-00173-X .

Vanhemmissa komiteamietinnöissä on muistettava merkitä A- ja B-sarja.

5.4.6. Julkaisematon materiaali

Julkaisemattomalla materiaalilla tarkoitetaan tässä lähinnä opinnäytteitä, kirjoitettuja ja monistettuja esitelmiä, luentomonisteita, julkaisemattomia käsikirjoituksia jne. Niitä on syytä käyttää lähteinä varsin kriittisesti pelkästään siitäkin syystä, että lukijan on usein myöhemmin mahdotonta saada niitä käsiinsä. Työnimikin muuttuu usein julkaistaessa toiseksi.

Mikäli julkaisemattomia lähteitä on runsaasti, ne on syytä erottaa omaksi ryhmäkseen lähdeluettelossa:

A/painetut lähteet, B/painamattomat lähteet.

Esim.:

Isohanni, M. (1977). Mitä lukion jälkeen. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.

Törmänen, E., & Riisiö, K. (1985). Tietokoneopetus. Kasvatustieteen syventäviin opintoihin kuuluva tutkielma. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Käyttätymistieteiden laitos.

Mikäli käytetään arkistoja, yksityishenkilöiden kokoelmia jne., on aina ilmoitettava paikka, mistä lähdemateriaali voidaan saada käsiin.

5.4.7. Sanomalehdet

Jos lähteenä käytetään yksittäistä artikkelia, viitataan suoraan siihen. Jos taas käydään läpi lehtien vuosikertoja, ne merkitään näkyviin. Lähdeviittaukseen merkitään seuraavat tiedot:

- artikkelin kirjoittaja/kirjoittajat
- artikkelin nimi
- päiväys (ja numero)
- sivu/sivut

Jos on käyty läpi koko vuosikerta, merkitään esim. Kaleva 1980. Tällainen tapaus on tietenkin melko harvinainen. Sivumerkintää ei ole syytä unohtaa, ajatellaanpa esim. Helsingin Sanomien sunnuntai-numeroa!

5.4.8. Internetin lähteet

Tieteellisen tutkimuksen kannalta olennaiset Internetin lähteet noudattavat pääasiassa perinteisten painettujen julkaisujen muotoja. Lähteiden joukosta on löydettävissä muodoltaan mm. monografioita, aikakauslehtiä, sarjajulkaisuja sekä erilaisia sekalaisia yksittäisiä dokumentteja. Painetuista dokumenteista puhuttaessa, raja sekä eri dokumenttimuotojen että julkaistujen ja julkaisemattomien välillä on selvä. Internetin dokumenteissa molemmat rajat ovat vaikeammin hahmotettavissa.

5.4.8.1. URL-paikantimen rakenne

Paikannin mahdollistaa verkossa olevan tietoresurssin yksilöimisen. URL (Universal Resource Locator) kertoo julkaisun paikan verkossa ja yhteystavan eli protokollan.

Esim. www-osoite

<http://herkules.oulu.fi/isbn9514255313/>
puretaan seuraavasti

http	yhteystapa eli protokolla, tässä tapauksessa HyperText Transfer Protocol
:	kaksoispiste erottaa yhteystavan ja osoitteen toisistaan
//herkules.oulu.fi	Internet-verkkoon liitetyn koneen osoite
/isbn9514255313/	tiedoston nimi

<http://www.ouka.fi/kirjasto/kirjailijat/vaaskivi/> vastaavasti

http	yhteystapa eli protokolla, tässä tapauksessa HyperText Transfer Protocol
:	kaksoispiste erottaa yhteystavan ja osoitteen toisistaan
//www.ouka.fi	Internet-verkkoon liitetyn koneen osoite
/kirjailijat	dokumentin hakemistopolku
/vaaskivi/	tiedoston nimi

ISO-standardin mukainen Internetin lähteiden merkitsemistapa on tarkempi, selkeämpi ja laajempi kuin APA-oppaan suositukset. APA-oppaasta ei löydy esim. elektronisen monografian merkitsemistapaa. Jäljessä olevat esimerkit ovat ISO-standardin mukaisia ja suositeltavia.

Verkossa julkaistuilla html-dokumenteilla on taipumus joskus kadota kokonaan, muuttaa muotoaan, sisältöään tai ainakin osoitetta. Tästä syystä lähdemerkintään on liitettävä viittausaika.

URL-tunnistetta valittaessa on otettava huomioon, että tietokannasta löydetyn elektronisen lehden osoitteeksi ei voi aina merkitä selaimen osoitekentässä olevaa osoitetta. Usein osoite muodostuu dynaamisesti ja samaakin lehteä haettaessa on eri hakukerroilla eri näköinen. Tästä syystä pitäisi löytää tietokannan pysyvä osoite.

Esim.

Julkaisuun British Educational Research Journal on eräässä haussa liittynyt dynaaminen osoite

http://web13.epnet.com/selectdb.asp?tb=1&_ug=sid+5F1DFE52%2D0D91%2D4705%2D94C5%2DCFD81EF60750%40Sessionmgr6+F029

Kyseessä Ebsco-tietokannan elektroninen lehti, jonka oikea URL tällä hetkellä on <http://search.epnet.com/login.asp>. Oikean osoitteen löytämiseksi ei voi antaa yksiselitteistä ohjetta. Apua voi kysyä kirjaston elektronista julkaisemisesta tuntevalta henkilökunnalta.

5.4.8.2. *Elektroninen kirja*

Raiskio, T. (1997). Oudosta kulkijasta ihmiseksi. Suomalainen bushmannilähetytyö ja sen välittämä kuva bushmanneista vuosina 1950 - 1985 [online]. Oulu: Oulun yliopisto, 1997, päivitetty 6:24:46 EET 1999 [viitattu 18.2.1999]. Saatavilla html- ja pdf-muodossa: <URL:<http://herkules oulu.fi/isbn9514246918/>>.

5.4.8.3. *Elektroninen sarjajulkaisu*

Järvelä, S., Kunelius, E. (eds.) (1998). Learning & Technology - Dimensions to learning processes in different learning environments [online]. Oulu: Oulun yliopisto, 1998, päivitetty 3.7.1998 [viitattu 11.3.1999]. Saatavilla html- ja pdf-muodossa: <URL: <http://herkules oulu.fi/isbn9514248104/>>.

5.4.8.4. *Elektroninen lehti*

Mikusa, M. G., Lewelle, H. (1999). Discuss with your colleagues: Now here is that authority on mathematics reform, Dr. Constructivist! Mathematics Teacher [online], 92, 2. [viitattu 7.10.1999] Saatavilla html-muodossa: <URL: http://ehostweb12.epnet.com/ehost1.asp?site=ehost&key=204.179.122.141_8000_571695541>.

5.4.8.5. *Pro gradu tutkielma verkossa*

Kallio, K. (1997). Silkkää tekniikkaa vai pelkkää mielikuvaa? Viestintäteknologian ja viestintäkäyttötymisen välisen suhteen teoreettista analysointia. [online] Jyväskylä: K. Kallio. [viitattu 7.10.1999] Saatavilla html-muodossa: <URL:<http://130.234.113.80/scripts/webmain.dll>>.

5.4.8.6. *Yhdistysten ja järjestöjen kotisivut*

Lastentarhanopettajaliitto LTOL [online] [viitattu 19.10.1999] Saatavilla html-muodossa: <URL:<http://www.lastentarha.fi>>.

5.4.8.7. *Verkkojulkaisu, jonka tekijä on ilmoitettu*

Puhakka, A., & Rautopuro, J. (2001) Pätkillä tieteen huipulle. Tieteentekijöiden liiton jäsenkysely 2001. [online viitattu 14.11.2002], Saataville pdf-muodossa: <URL: <http://www.tieteentekijoidenliitto.fi/jaskysely.pdf>>.

5.4.8.8. *Verkkojulkaisu, jonka tekijää ei ole ilmoitettu.*

OpinNet. (1999). [online viitattu 14.11.2002], Saatavilla html-muodossa: <URL: <http://www.edu.fi/projektit/opinnet/>>.

5.4.9. *Henkilöiltä saatu tieto*

Henkilöhaastattelujen suhteen ei ole olemassa vakiintunutta käytäntöä. Jos on haastateltu useampia henkilöitä, lienee syytä mainita heidät lähdeluettelossa omana ryhmänään. Toinen mahdollisuus on viitata henkilöihin vain tekstissä tai alaviitteissä. Tämä on suositeltavaa silloin, jos ainoa henkilöviittaus kohdistuu esim. luentomuistiinpanoihin. Tällöin on mainittava henkilön nimi, haastattelun (luentojen) päivämäärä ja tapahtumapaikka. Kun haastateltu henkilö kertoo esim. menneistä tapahtumista, on valaisevaa mainita haastattelun syntymäaika ja ikä haastatteluhetkellä.

Muistiin !

Tieteellisen tekstin kirjoittamiseen kuuluu olennaisena osana viittaustekniikan hallitseminen ja asiallisesti, oikeaoppisesti ja johdonmukaisesti laadittu lähdeluettelo.

6. Proseminaarista pro gradu -tutkielmaksi¹

Edellä luvussa 4 esiteltyt erilaiset kirjalliset työt ja tutkielmat ovat valmistelua tai harjoittelua opiskelijan maisterin perustutkinto-opinnot päättävää varsinaista opinnäytettä pro gradu- tai syventävien opintoihin kuuluvaa tutkielmaan varten. Tässä opiskelijan tulee sitten kyetä osoittamaan hallitsevansa tieteellisen ajattelun ja tieteen tekemisen pelisäännöt.

Seuraavassa tarkastelen mahdollisimman yleistajuisesti tutkimuksen teon, tässä pro gradu- ja syventävien opintojen tutkielman, alkuvaiheissa pohdittavia tieteenfilosofisia ja tutkimuksen suunnitteluun liittyviä käytännöllisiä kysymyksiä. Luku ei pyri olemaan tieteenfilosofisesti kattava tai systemaattinen², vaan keskittyy joihinkin sellaisiin ihmistieteitä jäsentäviin peruskysymyksiin, joita tutkimuksen alkuvaiheissa tulee miettiä ja jotka jäävät usein tutkimuskursseillakin ja tutkimusta koskevissa teoksissa pohtimatta³. Nämä liittyvät tutkimuskohteen luonnetta ja teoreettisen ajattelun asemaa tutkimusprosessissa koskeviin kysymyksiin.

Käytännöllisinä kysymyksinä tarkastellaan, minkä tyyppisiä asioita tutkimusta aloitettaessa ja tutkimussuunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon. Erityyppisiä tutkimuksia ei tarkastella kattavasti, vaan käytetään kahta tutkimusta ja tutkimustyyppiä esimerk-

1. Toinen askel tieteen tiellä.
2. Hyvä johdatus tällä vuosisadalla vaikuttaneisiin ja vaikuttaviin filosofisiin suuntauksiin löytyy teoksesta Niiniluoto, I. & Saarinen, E. (toim.) (1987) *Vuosisatamme filosofia*. Tieteenfilosofia ja tutkimuksen teon peruskysymyksiä käsitellään yleistajuisesti Koskiahon (1990) teoksessa *Ohi, läpi ja reunojen yli; tutkimuksen teon peruskysymyksiä*. Ihmistieteiden perustavia filosofisia kysymyksiä ja niihin annettuja vastauksia pohditaan jokseenkin vaativassa teoksessa Juntunen, M. & Mehtonen, L. *Ihmistieteiden filosofiset perusteet* (1982). Kasvatustieteissä esiintyneitä erilaisia suuntauksia ja niiden tieteenteoreettisia lähtökohtia on tarkasteltu P. Siljanderin teoksissa *Hermeneuttisen pedagogiikan pääsuuntauksset* (1988), *Empiirisen kasvatustieteen perusteita* (1991) ja *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen* (2002).
3. Esim. kasvatustieteessä Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara *Tutki ja kirjoita* (1997) ei pohdi näitä perustavia tieteenteoreettisia kysymyksiä ja niiden seuraamuksia tutkimuksen tekoon, vaikka teos on suunnattu nimenomaan kasvat- ja yhteiskuntatieteiden opiskelijoille, ts. tutkielmanteko oppaaksi ihmistieteisiin. Teos on yksipuolinen ja tutkimustekninen opas ns. empiiris-analyttisen tiedekäsityksen mukaisen empiirisen tutkielman ja tutkimuksen tekijöille. Tähän se on sinänsä hyvä, mutta siitä puuttuu kokonaan – jos käytetään tiedonintresseihin perustuvaa jaottelua – kasvatustieteen hermeneuttisen ja kriittisen tradition tiedekäsityksen tarkastelu, eivätkä ne siten anna oikeaa kuvaa kasvatustieteellisessä tutkimuksessa esiintyneistä erilaisista tieteenperinteistä ja tutkimuksen lähtökohdista.

kinä. Erityisesti on korostettava tutkimusprosessin suunnittelun etenemistä alkaen tutkimuskohteen teoreettisen analyysin, so. teoreettisen hahmottamisen, viitekehityksen ja lähestymistavan suunnittelusta tiedonhankinnan ja tutkimusaineiston analyysin suunnitteluun.

6.1. Joitakin ihmistieteiden tieteenfilosofisia kysymyksiä; Toiminta, merkitys, ymmärtäminen

Tutkimusta aloitettaessa ensimmäiseksi tulee miettiä tutkimuksen lähestymistavan ja menetelmävalintojen kannalta olennaisia tutkimuskohteeseen liittyviä ontologisia (olemassaolon luonnetta koskevia) kysymyksiä: millainen tutkittava ilmiö on luonteeltaan tai yleisemmin, minkä tyyppisten ilmiöiden ryhmään tutkittava ilmiö kuuluu ja millaisia nämä ilmiöt ovat luonteeltaan tai olemukseltaan, eli onko kysymyksessä esim. kemiallinen ilmiö niin kuin aineenvaihdunta, fysikaalinen ilmiö kuten tähtien liikkeet, ahdistuksen tai ilon kaltainen psyykkinen ilmiö tai sosiaalinen ilmiö, esimerkkinä kasvatus jne.⁴

Ihmistä tutkivat ns. ihmistieteet tutkivat ensinnäkin ihmisen toimintaa ja toiminnan tuotoksia. Esim. historia tutkii ihmisen toimintaa, joka on jo menneisyyttä, arkeologia ihmisen menneen toiminnan jättämiä aineellisia jäänteitä, kielitiede ihmisen luomaa kieltä ja sen ominaisuuksia, sosiologia ihmisten sosiaalisen toiminnan eri muotoja, psykologia psyykkistä toimintaa, jne. Ihmistä tutkiville ns. ihmistieteille on yhteistä toiminnan käsite. Toiminnan käsitettä ihmisen olemassaoloa⁵ luonnehtivana voidaan pitää yhtenä keskeisenä ihmistieteitä konstituovana käsitteenä.

Ihmistieteissä on mietittävä, miten inhimillinen toiminnan ymmärrämme. Jos tarkastelemme lähemmin esimerkkinä kasvatustiedettä yhtenä ihmisen toimintaa tutkivana ihmistieteidenä, kasvatustieteissä perustavana kysymyksenä on selvitettävä, millaisena toimintana kasvatuksen ymmärrämme. Vastaus tähän perustavaan kysymykseen määrittää sen, millaisena kasvatustieteiden tutkimuskohteen jäsenämme ja ymmärrämme, suuntaa sitä, millaisiksi tutkimuksen tehtävät ja tavoitteet sekä suhde tutkimuskohteeseen muodostuvat, mitkä katsotaan asianmukaisiksi ja päteviksi tieteellisiksi kysymyksiksi, menetelmiksi, vastaamisen ja argumentoinnin tavoiksi, jne. Toisena toimintaan liittyvänä kysymyksenä on pohdittava, miten ymmärrämme toiminnan määräytymisen. Tähän on erilaisia vastauksia, jotka voidaan karkeasti ryhmittää käsityksiin, joissa ihmisen toiminta nähdään sisältäpäin määräytyväksi ja näkemyksiin, joissa toiminta nähdään määräytyvän ulkoapäin⁶.

-
4. Tässä on huomautettava, että monet ilmiöt, esim. ahdistus ja kasvatus, sisältävät monen tasoisia ilmiöitä, fysikaalisista ja kemiallisista psykologisiin ja sosiaalisiin. Oleellista tässä on se, että esim. kasvatus tulee asianmukaisemmin ymmärretyksi sosiaalisena ilmiönä, sosiaalisena vuorovaikutuksena, kuin esim. fysikaalisena ilmiönä, erilaisina tilassa ja ajassa tapahtuvina kappaleiden liikkeinä ja energian muutoksina.
 5. Asiaa tunteva lukija huomaa, ettei tässä analyysissä lähdetä ihan "oikeasta päästä". Lyhyessä esityksessä sallittakoon pieni oikaisu ihmisen olemassaolon analyysissä. Tässä lähdetään esitystavalisesta ja didaktisesta syystä ihmistä tutkivien tieteiden ja käytännön tutkimuksen näkökulmasta, ei niinkään ihmisen eksistenssistä.
 6. Ks. esim. Vuorinen, 1990.

Siten voimme, jos otamme edelleen kasvatuksen esimerkiksi, ymmärtää kasvatuksen toimintana, jolla pyritään vaikuttamaan kasvatettavaan asetettujen päämäärien saavuttamiseksi. Kasvatus toimintana nähdään tällöin välineenä – erilaisina kasvattajan ärsykeinä ja toimenpiteinä –, joita suoritetaan, jotta kasvatettava niiden seurauksena toimisi tietyllä toivotulla tavalla. Taustalla on ajatus ihmisestä ulkoa ohjautuvana olentona ja ihmisen toiminnasta ulkoisiin ärsykkeisiin reagoimisena. Mitä kasvatustiede tällöin tutkii? Se tutkii olennaisesti niitä välineellisiä toimenpiteitä, ärsykejä, ja niiden vaikutuksia, joilla pyritään haluttuun tulokseen, reaktioon tai pääteikäyttämiseen. Samalla se arvioi kasvatustoiminnan rationaalisuutta sen mukaisesti, kuinka tehokkaasti se johtaa asetettuun päämäärään. Kasvatustieteiden kritiikki kohdistuu asetetun päämäärän saavuttamisen kannalta tehotomaan toimintaan ja se pyrkii etsimään ja korvaamaan nämä tehokkaammilla toimintavälineillä. Tämän tyyppisiin kasvatustieteiden tiedeluonnetta koskeviin kysymyksiin päädyimme, jos ymmärrämme kasvatuksen päämäärään tähtäävänä välineellisenä toimintana.⁷

Jos näemme kasvatustoiminnan toisella, edelliselle vastakkaisella tavalla, vuorovaikutuksena, jonka tavoitteena on pyrkimys molemminpuoliseen yhteisymmärrykseen, ihmisen sisältäpäin ohjautuvana olentona ja ihmisen toiminnan tavoitteellisenä, päädyimme toisenlaisiin kasvatustieteitä tieteenä luonnehtiviin päätelmiin. Jos kasvatus on yhteisymmärrykseen pyrkivää vuorovaikutusta, kasvatustieteiden keskeinen tutkimuskohde on tutkia yhteisymmärrystä luovan vuorovaikutuksen ehtoja; kehityspsykologisia, sosiaalisia, yhteiskunnallis-taloudellisia, historiallisia, kielellisiä, jne. Kasvatustoiminnan rationaalisuutta arvioidaan sen mukaan, edistääkö se etenemistä yhteistoimintaan ja molemminpuoliseen yhteisymmärrykseen ja tämän edellytyksiä vai ei, ja kritiikki kohdistuu yhteistoiminnan ja molemminpuolisen yhteisymmärryksen pyrkimyksen esteisiin. Kasvatustieteiden intressinä on tällöin pyrkiä etsimään ja edistämään yhteisymmärryksen esteistä vapautumisen edellytyksiä. Nämä ovat niitä kysymyksiä, joihin pohdinnoissamme päädyimme, jos näemme kasvatuksen yhteisymmärrykseen pyrkivänä vuorovaikutuksena⁸.

Toinen ihmistieteitä yhdistävä tekijä juontaa juurensa tosiasista, että ihmisen toiminta on symbolisesti (kielellisesti merkityksen ja merkityksenannon kautta) välittynyt. Ihmisen toimintaa ohjaavat sisäistettyinä symbolisina psyykkisinä (kokemuksellisinä) representaatioina (edustuksina, mielikuvina) sosiaaliset säännöt, normit, arvot, toiminnan mallit ja lapsuudessa omaksutut toimintatavat, halut, tavoitteet, pyrkimykset, tulkintatavat ja motiivit. Emme kykene ymmärtämään ihmisen toimintaa ymmärtämättä näitä sisäistettyjä toimintaa ohjaavia sääntöjä, toimintamalleja, normeja, sisäisiä motiiveja ja tavoitteita, so. niitä mielikuvia ja merkityksenantoja, joita toiminta toteuttaa ja ilmentää. Havaitsemamme ulospäin mielettömältäkin näyttävä toiminta saa ymmärrettävän mie-

-
7. Esim. Hirsjärvi & Huttunen (1990, 3–8) näkevät kasvatuksen vaikuttamisena. Heidän käsityksensä kasvatustieteistä ja niiden menetelmistä ovat ainakin osittain seurauksia tästä tietoisesta tai tiedostamattomasta ontologisesta valinnasta. Pääsyy lienee heidän metodikeskeinen lähestyminen tieteeseen ja kasvatustutkimukseen, kun oikea tapa olisi lähteä tutkittavasta ilmiöstä ja sen erityisluonteesta. Ks. empiiris-analyttisen kasvatustieteen peruslähtökohdista ja sitoumuksista Siljander, 1991 ja 2002.
 8. Tämän tyyppisiä näkemyksiä on esitetty kriittisessä ja emansipatorisessa kasvatustieteessä (ks. esim. Siljander, 1988). Edellä esitetyt esimerkit ovat tulkita kasvatusta tietynlaisena toimintana olivat tarkoituksellisen kärjistettyä. Kasvatustieteellisessä kirjallisuudessa on ovallisesti osoitettu, ettei kasvatusta pedagogisena toimintana voi ymmärtää kummallakaan tässä esitetyllä tavalla. Kasvatuksesta pedagogisena paradoksina on kirjoittanut mm. Kivelä, A. (1997).

lensä⁹ niiden sisältämien mielikuvien ja merkityksenantojen ymmärtämisen kautta. Toisin sanoen inhimillinen toiminta tulee ymmärretyksi vasta, kun tiedämme siihen sisältyvät merkitykset ja mielekkyyden eli kun ymmärrämme, mitä toiminta toimijalle merkitsee.

Havainnollistamme tätä esimerkillä, nyt esimerkkinä on psykologinen tapa tarkastella ihmisen toimintaa. Huomaamme luokassa, että Kalle nimittelee Villeä sillä seurauksella, että tämä lyö Kallea. Mistä tässä on kysymys? Tai miksi Ville löi Kallea? Oliko niin, että Kallen nimittely aiheutti lyömisen, oli sen syy, reaktioon johtanut ärsyke. Miksi Mikko sitten ei lyönyt, vaikka Kalle nimitteli häntäkin. Oliko niin, että nimittely sai Mikon ja Villen mielessä erilaisen merkityksen? Oliko niin, että nimittely loukkasi Villen muutenkin heikkoa itsetuntoa niin, ettei hän selvinnyt tilanteesta esim. nimittelemällä Kallea takaisin tai niin kuin Mikko, jonka itsetuntoa hänen tyhmänä pitämänsä nimittely ei mitenkään kolauttanut, pelkällä olan kohautuksella, vaan hänen oli lyötävä Kallea. Jospa voiman osoittaminen ja loukkauksen kostaminen helpotti hänen oloaan ja palautti loukatun itsetunnon. Miksi sitten Kalle nimittelee toisia, vaikkeivät nämä anna tälle mitään “ärsykettä”? Onko esim. luokassa opettajan kuullen toisten nimittely puolestaan Kallelle osoitus omasta rohkeudesta. Miksi hänen piti osoittaa “rohkeuttaan” tällä tavalla, eikä esim. heikompia puolustamalla? Peittikö hän sillä omaa pelkoaan vai haluaako hän vain toisten huomiota tukeakseen heikkoa itsetuntoa? Emme jatka tätä pohdintaa tämän enempää, sillä toiminnan psykologisen ymmärtämisen ydin – ei ärsyke–reaktio -mallin mukaisesti, vaan toimintaan sisältyvien merkitysten ja sisäisen mielekkyyden ja tavoitteiden ymmärtämisen kautta – tuli ehkä selväksi.

Merkityksen käsite on siten keskeinen – ja toiminnan käsitteen ohella toinen – ihmistieteitä konstituiva käsite, jonka on välttämättä oltava mukana kaikessa ihmistieteellisessä, so. humanistisessa ja yhteiskuntatieteellisessä, ihmistutkimuksessa. Ihmistieteissä tutkimme merkityksenantoja, merkitysrakenteita (mielikuvia, representaatioita, skeemoja, mielellisiä edustuksia, sosiaalisia sääntöjä ja normeja), joita inhimillinen toiminta ja sen tuotokset ilmentävät¹⁰ ja toteuttavat. Nämä merkitykset (mielikuvat ja representaatiot) ovat historiallisia ja liittyvät sosiaaliin (kulttuurisiin) tai yksilöllisiin kokemuksiin ja yhteyksiin ja ovat ymmärrettävissä näiden kontekstien (merkitysyhteyksien, saamansa aseman) kautta.

Palatkaamme psykologiasta kasvatustieteeseen esimerkkinä ihmistieteestä ja pohtikaamme joitakin tyypillisiä metodisia kysymyksiä ja ratkaisuja, joita erilaiset käsitykset kasvatustoiminnan luonteesta sosiaalisena toimintana tuovat mukanaan. Jos kasvatusta nähdään vaikuttamisena ja laajemmin ihminen ulkoa ohjautuvana ja toiminta seurauksena reagoimisesta ulkoisiin ärsykkeisiin, tutkimuksen kohteena ovat ärsykkeiden ja reaktioiden väliset kausaali- tai korrelaatio-suhteet (syy-seuraus- ja yhteisvaihtelusuhteet), joiden avulla toimintaa¹¹ pyritään selittämään ja ennustamaan. Näiden todentamiseksi on edullista pilkkua ilmiöt pieniin osiin, jotta saavutetaan ilmiöiden parempi kontrolloitavuus.

9. Tässä ei tarkoiteta, että merkityksen käsite samaistuisi säännön tai säännön seuraamisen käsitteeseen. Pikemminkin merkitys tulee merkitä (tarkoittaa jotakin) sanasta. Merkityksen ja säännön käsitteet olisivat yhteydessä siten, että merkityksellinen toiminta merkitsisi jonkin sitä jäsentävän säännön noudattamista.

10. Esim. ymmärrämme tietynmuotoisen fyysisen kappaleen ihmisen toiminnan tuotteeksi, vaikkapa saviruukuksi, emmekä savimöhkäleeksi niiden merkitysten kautta, jotka kulttuurissamme tämän muotoiselle kappaleelle annetaan.

11. Toiminnan käsitteen tilalla käytetään tämällytyypisessä tutkimuksessa käyttäytymisen käsitettä sekä puhutaan kasvatustieteestä käyttäytymistieteenä.

Kontrollointi on välttämätöntä, jotta tiedämme, että juuri nimenomainen tekemämme toimenpide aiheutti tarkoittamamme tai havaitsemamme tuloksen (reaktion), ei jokin muu. Kasvatuksen ymmärtäminen vuorovaikutuksena, pyrkimyksenä yhteisymmärrykseen, ja ihminen tavoitteellisenä, sisältäpäin ohjautuvana¹² edellyttää toiminnalle annettujen merkitysten – toiminnan sisäisen mielekkyyden – tulkintaa ja ymmärtämistä. Tällöin tulkitaan ja pyritään ymmärtämään toiminnan sisältämiä merkityksenantoja, mielikuvia, motiiveja, tavoitteita ja koettua mielekkyyttä sekä selvitetään toimintaa ohjaavia sosiaalisia sääntöjä ja normeja, tutkitaan toiminnan luonnetta, yhteisymmärryksen ehtoja ja esteitä. Yhteisymmärrystä luovaksi ja edistäväksi prosessiksi käsitetyn kasvatuksen ymmärtäminen edellyttää sen kokonaisvaltaista, holistista tutkimista – merkityskokonaisuuksien ja -yhteyksien pilkkominen johtaa siihen ettemme näe metsää puilta, ymmärtämissyhteys, -konteksti katoaa.

Siis, jos puhumme esimerkkinä ottamastamme kasvatustieteestä, kasvatustieteellistä tutkimusta tehtäessä tutkijan on otettava kantaa ontologiseen kysymykseen kasvatustoiminnan luonteesta ja ylipäättänsä toiminnan määräytymisestä. Hänen on mietittävä, mitä seurauksia tällä kannanotolla on käytännön tutkimukseen. Tutkimukselle muotoutuu erilaisia intressejä ja tehtäviä erilaisten lähtökohdian johdosta. Toiseksi erilaiset lähtökohdat kykenevät tavoittamaan tutkittavasta ilmiöstä erilaisia ja eritasoisia asioita. Tutkimusta aloitettaessa tulee siis miettiä, mitkä ovat omat lähtökohdavalinnat ja mitkä ovat niiden seuraamukset ja rajoitukset tutkimukseen ja tutkittavan ilmiön ymmärtämiseen. Nämä tutkimusta määrittävät perustavat valinnat ja tutkimuksen lähtökohdat tulee valita tietoisesti, jotta tutkija tietäisi, mitä hän on kulloinkin tekemässä, eivätkä esim. metodit “veisi häntä”.

Muistiin!

Tutkimuskohteesta:

Mieti, millainen valitsemasi tutkimuskohde on luonteeltaan, so. millaisena tutkittavan ilmiön (ontologisesti) ymmärrät.

Mieti, mitä valitsemistasi lähtökohdista seuraa tutkimuksen tekemiseen; tutkimuskohteen teoreettiseen hahmottamiseen, metodi- ja analyysitapavalintoihin.

12. Katso käsityksistä ihmisestä ulkoa- ja sisältäpäin ohjautuvana teoksesta Vuorinen, R. (1990) *Persoonallisuus ja minuus*. Vuorisen teos on johdonmukainen ihmisen toimintaa sisältäpäin ohjautuvana tarkasteleva kokonaisuus.

6.2. Teoreettisen ajattelun asemasta tutkimuksessa; Hermeneuttis-dialektisesta tutkimusmetodista

Jonkin ilmiön tunnistamiseen ja havaitsemiseen valtavasta määrästä tapahtumien ja ilmiöiden (tosiasioiden) virtaa, sen kuvaamiseen, käsittämiseen, selittämiseen tai ymmärtämiseen, toisin sanoen ilmiön teoreettiseen haltuunottoon, tarvitaan käsitteitä tai paremminkin käsitteitä ja niiden välisistä suhteista muodostuvaa käsitejärjestelmää, teoriaa. Ns. tosiasioilla sinänsä ei ole merkitystä ilman niitä jäsentävää teoriaa. Teoria, omaksuttamamme käsitejärjestelmä, so. käsityksemme ilmiöiden luonteesta ja keskinäisistä suhteista, määrää jo sen, mitä ilmiöiden moninaisuudesta ylipäättänsä kykenemme havaitsemaan, ei vain sitä millaisena ilmiön näemme. Todellisuuden – mitä se sitten lopulta onkin – havainnointi on siten aina teoriapitoista, so. käsityksistämme ja ymmärryksestämme riippuvaa. Teoriapitoisena havainnointi on tässä mielessä aina todellisuuden “luomista”. Teoria on käsitys jostakin ilmiöstä tai asiasta, joka samalla muokkaa tämän asian havaitsemista. Vaikka maailma on niin kuin se on, meille ihmisille se on merkityksenantojemme (kielen, mielikuviamme) ja ymmärryksemme kautta ihmisen mittainen maailma ja toisenlainen kuin vaikkapa ritariperhosen maailma. Toiseksi teoria ohjaa tieteellisessä tutkimuksessa ns. tosiasioiden valikointia ja määrittää niiden merkityksen ja keskinäisen aseman tutkimuksen kannalta asettaen tosiasiat ja ilmiöt tietynlaisiin yhteyksiinsä ja suhteeseen toisiinsa. Valitsemastamme käsitejärjestelmästä riippuen tutkimuksesta voi muodostua hyvinkin erilainen, näemme ilmiön eri tavalla – ja käsitejärjestelmästäamme “hyvyydestä” riippuen näemme ilmiöitä ja asioita hyvin tai huonosti.

Ilmiöitä kuvaavia ja jäsentäviä teoreettisia käsitteellisiä kokonaisuuksia ei saa muodostaa satunnaisesti, ei ainakaan, jos haluamme saada perusteltua, totuuden mukaista ja kohteen mukaista tietoa toiveiden ja pelkojen ohjaamien uskomusten ja luulemisten sijaan, vaan tarkasteltujen ilmiöiden yhteyksien tulee olla todellisia, so. reaalisesti olemassa riippumatta meidän toiveistamme ja peloistamme, sillä

“mikään käsite, selitettävä ilmiö tai tapahtuma ei ole sinänsä irrallinen. Se on irrallinen vain suhteessa johonkin sellaiseen kokonaisuuteen, johon se ei ole missään loogisessa tai muussa suhteessa. Mitä heikommin nämä suhteet hahmottuvat, sitä suurempi osa niiden osista jää irralliseksi tiedoiksi.”¹³

Tämä ilmiöiden välisten suhteiden käsitteellinen tarkastelu on oleellinen osa tutkimukseen liittyvää teoreettista ajattelua ja tulee sijoittua tutkimuksen alkuvaiheeseen. Kysymys on mielekkään – kielellisesti jäsentyneen käsitteellisen – kokonaisuuden hahmottamisesta ja jäsentämisestä, jonka osana ilmiöitä tullaan tarkastelemaan. Tämän ajattelutavan mukaan ilmiöiden pilkkomista tai eristämistä tulee välttää. Ilmiöt tulevat ymmärrettäviksi vain mielekkäästi hahmotetun laajemman kokonaisuuden – ja, jos näin halutaan sanoa, systeemin – osana. Ilmiön tai ongelmakentän teoreettisen tarkastelun kautta luotu viitekehys antaa tutkimukselle “strategisen selkärangan” tai sen “punaisen langan”, joka pitää tutkimuksen “kasassa” asettaen ilmiöt yhteyksiinsä ja erottaen ilmiön ymmärtämisen kannalta oleellisen epäoleellisesta.

13. Voutilainen, Mehtäläinen, & Niiniluoto, 1989, s. 25–26.

Tutkimuksen teossa on muistettava tieteen historiallisuus. Ensinnäkin tiede on aikansa lapsi heijastaen omaa aikaansa, ympäröivää yhteiskuntaa ja kulttuurin käsityksiä ja ajattelutapoja, so. ihmiskunnan kunkin hetkistä historiallista ymmärryksen tasoa. Toiseksi historialliseen näkemykseen tieteen tekemisestä kuuluu ”kriittinen tilinteko” aikaisempien teorioiden ja näkemysten kanssa. Tiede ei siten koskaan lähde tyhjästä, vaan siitä, mitä jo tiedetään. Kriittisessä arvioissa tieteestä tulee omaksua sen kestävä perinne ja hylätä sellainen, joka on osoittautunut kriittisessä tarkastelussa kestäväksi tai virheelliseksi. Teoreettisen tarkastelun ja tieteenperinteen kriittisen arvioinnin kautta luodun viitekehäyksen hahmottamisessa on laajemmin kysymys Juha Mannista¹⁴ lainaten omakohtaisen näkemysten muodostamisesta, ei pelkästään jonkin tradition tiedekäsityksen omaksumisesta. Perinteiseen sivistysyliopistoon kuuluu idea järkeään käyttävästä, monipuolisesti sivistyneestä ja tieteenperinnettä kriittisesti kehittävästä tutkijapersoonasta, ei siis pelkästään tieteenperinteen kuuliaisesta ja kritiikittömästä omaksujasta ja sääntöjen noudattajasta. Kriittinen tutkija suhtautuu kunnioittaen tieteen kunkinhetkisiin saavutuksiin, sillä hän ymmärtää, että se on parasta mihin ihmiskunta on kulloisenakin historiallisena hetkenä kyennyt, mutta hän on kunnioituksessaan kriittinen ja antaa arvon ja omaksuu arvokkaan ja samalla hylkää arvottoman.

Iljenkovin¹⁵ mukaan dialektisessa tutkimusmetodissa korostetaan – molempia edellä mainitsemiani – teoreettisen ajattelun merkitystä ja tieteen historiallisuutta. Hänen mukaansa tutkimuksen lähtökohtana on kaikki yhteiskunnallisesti (historiallisesti) kertynyt tieto ja sen kriittinen arviointi. Dialektisessa tutkimusmetodissa lähtökohtana on siis kaikki se empiirinen tutkimustieto, joka on jo saatettu teoreettiseen muotoon, ei tutkijan välitön havaintoaineisto. Tutkimuksen ”*lähtökohtana on tieteellisesti sivistynyt ajattelu*” ja ne keskeiset saavutukset, joita tieteen historia on siihen mennessä tuottanut. Tästä dialektiseksi ajateltu tutkimusprosessi etenee siten, että kaiken omaksutun teoreettisen ja empiirisen tiedon – tutkittavan ilmiön esiymmärryksen – pohjalta uusista havainnoista edetään takaisin teoreettiseen ajatteluun; edetään konkreetista abstraktiin, tutkimuksen lähtökohtaan. Konkreettinen, empiirinen – teoreettisesti ymmärrettynä –, tutkimuskohdeena on kuitenkin teoreettisen ajattelun lopullinen tavoite. Teoreettinen ajattelu etenee konkreetista abstraktiin – karkeasti empiirisestä teoreettiseen – ja abstraktista takaisin konkreettiin, jälkimmäisen ollessa teoreettisessa tutkimuksessa ensisijainen ja edellinen sen häviävä momentti, teoreettisen prosessin väline. Eli lopulta pyrkimyksenä on dialektisesti etenevä todellisuuden yhä tarkentuva teoreettinen omaksuminen ja ymmärtäminen.

Otan dialektista tutkimusprosessia toivottavasti selventävän esimerkin. Kaupungilla kävellessämme *havaitsemme* eräässä risteyksessä käsillään huitovan miehen. Ihmettellemme aluksi moista huitomista. Sitten *näemme*, että hänellä on yllään tummansininen puku, valkoiset hansikkaat ja vyö, koppalakki ja kädessään valkoinen pamppu. Autoja tulee ja menee, osa pysähtyy ja osa lähtee liikkeelle ja kaikki tämä *näyttää* olevan yhteydessä miehen käsillä huitomiseen, joka ei vaikutakaan satunnaiselta. Tietyn kulttuurin jäsenenä ja sen merkitysmaailman omaksuneena *ymmärrämme*, mitä tämä kaikki tässä kulttuurissa merkitsee: kyseessä onkin liikennettä ohjaava liikennepoliisi. Olemme itseemme ja tulkintaamme tyytyväisiä, olemmehan *ymmärtäneet* mistä on kysymys. Mutta sitten *havaitsemme*, että paikalle saapuu auto, jonka kyljessä on kirjaimet AMBU-

14. Manninen, 1989, s. 2.

15. Iljenkov, 1975, s. 87–90, 98–100 ja 105.

LANSSI. Autosta nousee kaksi valkotakkista rotevaa, vankkarakenteista miestä, jotka ystävällisesti, mutta ilmeisen päättäväisesti, saattavat käsillään yhä huitovan miehemme autoon. Mitä tämä nyt sitten tarkoittaa? Miksi poliisi vietiin ambulanssiin, vaikka hän näytti niin hyväkuntoiselta ja käsillään huitoessaan silminnähden hyväntuuliselta? Mistä on kysymys? Uusien havaintojemme perusteella huomaamme olleemme väärässä, korjaamme tilanteen *tulkintaa* ja toteamme – nojautuen tuntemiimme kulttuurisiin merkityksiin –, että kyseessä on ilmeisesti läheisestä hermoparantolasta – todennäköisesti luvatta – poistunut henkilö, joka uskoi olevansa liikennepoliisi, ehkäpä hän joskus oli sellainen ollutkin. Olemme uuteen tilanteen *tulkintaamme* ja itseemme tyytyväisiä, mutta aikoesamme jatkaa keskeytynyttä matkaamme *havaitsemme* vastapäisessä kadunkulmassa elokuvakameran ja *tunnistamme* yhden kameran takana olevista henkilöistä; sehän on Aki Kaurismäki. Huomaamme jälleen olleemme *päätelmässämme* väärässä ja korjaamme tilanteen *tulkintaa* edelleen nojautuen tuntemiimme kulttuurisiin merkityksiin, tekiimme havaintoihin ja edellisviikon sanomalehtiartikkeliin Kaurismäen elokuvasuunnitelmista – ja nyt ymmärrämme, että kyseessä on Aki Kaurismäen uusimman elokuvan “*Kauasko Pitkänen karkaa?*” kuvaus ja huitova miehemme onkin näyttelijä, ei poliisi eikä hermoparantolan “höppänä”.

Edellä hahmotelman omaisesti esittämäni dialektiseen metodikäsitukseen ja esimerkkiin läheisesti liittyvänä voidaan tuoda esille hermeneuttisessa tieteenperinteessä tiedonmuodostusprosessiin keskeisenä metodisena periaatteena liittyvä ns. hermeneuttisen kehän I. hermeneuttisen spiraalin¹⁶ käsite. Hermeneuttisessa tieteenperinteessä tiedon- ja teorianmuodostus nähdään jatkuvana spiraalimaisesti etenevänä prosessina, jossa alun esiteoreettinen esiyymmärrys muuttuu ja tarkentuu tutkimusprosessin edetessä. Tällaiseen käsitukseen tiedonmuodostuksesta liittyy ajatus käsitteiden määrittelyn väliaikaisuudesta. Kysymys on pikemminkin siitä, että juuri hermeneuttisena kehänä etenevän tiedonmuodostuksen tehtävänä on selkeyttää ilmiöitä kuvaavien käsitteiden sisältöä ja suhteita.

Tämä näkemys tiedon- ja teorianmuodostuksesta vastaa edellä esitettyä dialektisesti etenevää tutkimusprosessia ja poikkeaa siitä, mitä empiiris-analyttisessä tieteenperinteessä on ajateltu. Karel Kosik¹⁷ asettaakin empiiris-analyttisen tieteen systemaattis-additiivisen ja dialektisen tieteen tiedostamisen ja tiedonmuodostustavan vastakkain. Hän katsoo näiden lähtevän erilaiselta perustalta, erilaisesta todellisuuskäsituksesta. Edellinen näkee Kosikin mukaan todellisuuden yksittäisten tosiasioiden summana, jälkimmäinen jäsenyneenä, kehittyvänä kokonaisuutena. Vastaavasti tiedostaminen ja tiedonmuodostus empiiris-analyttisessä tieteessä tapahtuu summatiivis-systemaattisesti lisäämällä yksittäisiä tosiasiatietoja toistensa perään. Dialektisessa tieteessä tiedostaminen nähdään spiraalimaisena liikkeenä etenevänä konkretisoitumisen prosessina, joka johtaa yhä tarkentuvaan kokonaisuudeksi ymmärretyn todellisuuden teoreettiseen omaksumiseen ja käsittämiseen tai ymmärtämiseen.

Kaikessa tutkimuksessa on korostettava ns. teoreettisen ja ns. empiirisen momentin vuorottelua tai paremminkin yhteistoimintaa, dialektiikkaa ei toisistaan erillisinä tai peräkkäisinä, vaan saman todellisuuden ymmärtämisen, teoreettisen haltuunoton proses-

16. Ks. hermeneuttisesta spiraalista metodina tarkemmin esim. Siljander, 1988, s. 115–119.

17. Kosik, 1975, s. 288–289.

sin momenteina. Tutkimuksen tulee olla todellisuuden tai ilmiöiden moninaisuuden yhä tarkentuva teoreettisen käsittämisen tai ymmärtämisen prosessi, jossa teoreettisella ajattelulla ja empiirisellä tutkimuksella on oma tehtävänsä.

Muistiin!

Teoreettisesta ajattelusta:

Mieti, minkä mielekkään (käsitteellisen) kokonaisuuden osana tutkimaasi ilmiötä tulee tarkastella ja millä käsitteillä kuvata, jotta se tulee asianmukaisesti ymmärretyksi.

6.3. Tutkimuksen käytännön suunnittelusta

Ensimmäinen¹⁸ tehtävä pro gradu -tutkielmaa tai syventävien opintojen tutkielmaa suunniteltaessa on kartoittaa omat tutkimuksen tekemisen tavoitteet ja motiivit sekä käytettävissä olevat resurssit, sekä ulkoiset että sisäiset. Näiden arvioinnissa on viisasta olla realistinen ja käytännöllinen. **Tavoitteiden ja motiivien** ääripäät tällä käytännöllisellä tasolla voivat olla seuraavat:

- 1) haluan selvittää itselleni jonkin itseäni kiinnostavan asian ja tehdä siinä samalla hyvän pro gradu -tutkielman tutkintoa varten.
- 2) teen pro gradu -tutkielman, vaikka sitten rimaa hipoen ja väkisin punnertaen, muuten en saa tutkintoa.

Käytännössä kunkin pro gradu -tutkielman tekemisen motiivit sijoittuvat johonkin näiden välimaastoon. Joka tapauksessa edelliset motiivien ääripäät merkitsevät tavoitteen asettelultaan erilaista suhtautumista tutkielman tekemiseen, ja omia motiiveja on syytä tietoisesti pohtia. Edelleen tavoitteen asetteluun tällä tasolla kuuluu selvittää, minkä tasoista arvosanaa haluaa tavoitella. On selvää, että korkean arvosanan saadakseen on tehtävä enemmän töitä ja nähtävä enemmän vaivaa kuin vaatimattomaan arvosanaan. Oman tavoitetaso asettamiseksi kannattaa tutustua tiedekunnan opinto-oppaassa esitettyihin arvosanojen arviointikriteereihin ja eritasoisiiin tehtyihin pro gradu -tutkielmiin ja määrittää oma "arvosanahaarukka" näiden ja omien tavoitteiden ja käytettävien resurssien arvioinnin perusteella. Myös ohjaajan kanssa on tästä hyvä keskustella, jotta molemmat ovat selvillä opiskelijan tavoitteista.

Aika on ensimmäinen **ulkoisiin resursseihin** kuuluva tekijä. Käytännössä ajankäytön suunnittelu tarkoittaa ensi sijassa sen miettimistä, minkä verran aikaa on käytettävissä, missä ajassa on tarkoitus valmistua ja miten tutkielman tekeminen sijoittuu muihin opintoihin. Tutkielman tekeminen voi lomittua muihin opintoihin, jolloin aikataulu on suhteel-

18. Tässä oletamme, että tieteen tekemisen tieteenteoreettiset – tutkimuskohteeseen liittyvät ontologiset ja tästä johtuvat metodologiset – kysymykset on asianmukaisesti selvitetty ja näistä ratkaisuisista käsin on valittu tutkittavan ilmiön luonnetta ja omaa ajattelua parhaiten tyydyttävä tieteellinen orientaatio.

lisen tiukka, tai tutkielman tekoon voidaan keskittyä sitten, kun muut opinnot on saatu päätökseen. Tällöin tutkielman teko on päätoimista ja aikaa laveammin. Joka tapauksessa jonkinlainen takaraja välitavoitteinen on itselle syytä asettaa. Se jäntevöittää työskentelyä ja auttaa, kun “laiskuus” uhkaa yllättää.

Elämäntilanteeseen ja taloudelliseen tilanteeseen liittyvät seikat tulee myös ottaa huomioon tutkimuksen ulkoisina resursseina. Perhe, työ ja harrastukset vaikuttavat siihen, minkä verran aikaa ja voimia tutkimukseen voidaan panostaa ja kuinka aikaa vievää tutkimusta kannattaa ylipäättänsä alkaa suunnitella. Pro gradu -tutkielman suunnitteluvaiheessa onkin hyvä kysyä kokeneemmilta tutkimuksen tekijöitä, millaista panostusta minkäkin tyyppinen tutkimus edellyttää, jotta virhearvioinneilta ja yllätyksiltä tutkimuksen kuluessa vältyttäisiin.

Tutkimuksen teon **sisäisten resurssien** voidaan ajatella tarkoittavan motiivien ohella älyllisiä valmiuksia, lahjakkuutta tai taipumusta tutkimukseen tekemiseen sekä tiedollisia valmiuksia. Älyllisistä resursseista ei tarvitse olla huolissaan. Jokaisella, joka on selvittänyt ylioppilaskirjoitukset, suorittanut kunnialla keskiasteen tai avoimen korkeakoulun opintoja ja päässyt sisään yliopistoon, on tutkimuksen tekoon riittävät älylliset valmiudet. Vaikka ns. tutkijalahjakkuudesta voidaankin puhua, tällä on merkitystä vasta huippuarvosanoja tavoiteltaessa. Hyvän tutkielman, jota kehtaa kavereille ja sukulaisille näyttää, kykenee jokainen yliopistoon päässyt tekemään, vaikkei itse uskoisikaan omaavansa erityistä taipumusta tai kiinnostusta tutkijaksi.

Älyllisiä valmiuksia ja tutkijataipumuksia tärkeämmäksi muodostuvat tutkimuksen tekijän motivoituneisuus ja tiedolliset valmiudet. Tulee muistaa, että pro gradu -tutkielman tekeminen on suhteellisen vaativaa, sitä ei tehdä “vasemmalla kädellä” tai muutamassa viikonlopussa. Opiskelijan omaa vastuuta opinnoistaan ja tiedollisten valmiuksien hankkimisessa tulee siksi korostaa jo opiskelun alkuvaiheissa. Esim. tutkimuskursseihin ja proseminaareihin pro gradu -tutkielmaa edeltävänä tutkimuksen teon harjoitteluna ei suhtauduta useinkaan riittävällä vakavuudella, jolloin kynnys pro gradu -tutkielmaan muodostuu suhteettoman korkeaksi. Toisaalta on painotettava myös ohjaajien ja opetuksen vastuuta valmiuksien antajana. Tieteenfilosofisissa ja metodipinnoissa tulee pohtia, mikä kunkin tieteen rakenteessa on se keskeinen tieteenteoreettinen ja metodinen aines, joka kursseilla tulee käydä opettaen läpi ja mikä on sellaista, jonka voi jättää opiskelijoiden omatoimisuuden varaan sitten tutkielman tekovaiheessa.

Ohjauksen merkitystä on myös syytä erityisesti korostaa. Opiskelijan ei tarvitse opetella kaikkea kantapään kautta tai päätänsä seinään lyöden – tai käydä läpi kaikkia niitä kärsimyksiä, jotka ohjaaja mahdollisesti itse on omassa opiskelussaan aikanaan joutunut käymään. Opiskelijalle on annettava vapaus tehdä omat valintansa, eikä ohjaajan pidä sanella mitä ja miten pitää tutkia, mutta tietoa ei pidä myöskään pihistää sitä kysyttäessä. Ohjaus on epäonnistunut, jos se horjuu toisaalta avoimen tai piiloisen vallankäytön ja toisaalta avoimen tai valinnan vapauden (tai konstruktivismiin) ideologian kaapuun peitetyn heitteillejätön välillä.

Pro gradu -tutkielman ohjaajan tehtävä voidaan tiivistää kahteen kohtaan. Ensiksi ohjauksessa on pyrittävä keskustellen auttamaan opiskelijaa selkiyttämään ja jäsentämään omia ajatuksiaan ja aikomuksiaan. Opiskelija ei useinkaan osaa pukea sanoiksi omia tavoitteitaan. Hyvä ohjaaja toimii ikään kuin ohjattavan ajatuksen juoksun katalyyttorina tyrkyttämättä omia ajatuksiaan. Toiseksi ohjaajan tehtävänä on toimia asiantun-

tijana, jolta voi kysyä neuvoja ja opastusta eteen tulleissa ongelmakohdissa. Ohjaajan tehtävänä on lisäksi estää opiskelijaa tekemästä selviä virheitä tai ajautumasta tutkimukseen hakoteille. Rohkaisun ja tuen merkitystä ei myöskään pidä ohjauksessa unohtaa.

Pro gradu -tutkielman tekeminen alkaa aiheen valinnasta ja alustavan tutkimustehtävän hahmottamisesta¹⁹ Mieleessä, jos edelleen otamme esimerkeiksi kasvatustieteessä ja kasvatopsykologiassa tehtyjä pro gradu tutkielmia,²⁰ voi olla seuraavantyyppisiä ajatuksia:

- Miten lautanauhan tekemistä voisi opettaa osana perinnekäsitetä?
- Miten tietokonetta voidaan käyttää prosessikirjoittamisen apuna?
- Vanhempien suhtautuminen vammaisiin lapsiin päivähoidossa?
- Miten nuoret psykiatriset potilaat kokevat tukiasuntokokeilun?
- Kunnan X koululaitoksen kehittyminen?
- Millaista tukea kroonisten kipupotilaiden omaiset kokevat tarvitsevansa?
- Millainen on J. A. Hollon metodikäsitelmä?
- Miten ympäristöaktivistien ympristötietoisuus on muotoutunut?
- Miten traumapotilaat kokevat hypnoosihoidon?
- Miten²¹ silmänliikkeet vaikuttavat lukunopeuteen ja luetun ymmärtämiseen? jne.

Seuraavassa tarkastellaan kahden tutkimusaihe-esimerkin avulla, millaisia kysymyksiä tulee pohdittavaksi tutkimussuunnitelmaa laadittaessa²². Tutkimuksen yksi aiheeksi on alustavasti muotoutunut “tietokoneavusteisen prosessikirjoittamisen opettaminen ala-asteen neljännellä luokalla” ja tutkimuksen kaksi aiheeksi “miten äidit kokevat synnytyksen jälkeisen masennuksen”. Tutkimukset alkavat aiheiden alustavalla analysoinnilla. On mietittävä, mitä kaikkea valittu aihe sisältää ja mitä on selvitettävä, jotta saadaan vastaus alustavasti asetettuun tutkimustehtävään? Kysymyksessä on aiheen teoreettisen analyysin suunnittelu, jossa tullaan selvittämään, mitä kirjallisuudessa aiheesta on sanottu, mitä aiheesta jo tiedetään ja mitä kaikkea siihen liittyy: mitä aiheeseen liittyviä aikaisempia tutkimuksia ja teoreettisia näkemyksiä on tarkasteltava ja mitä tarvittavia käsitteitä ja näiden välisiä suhteita on selvitettävä.

On korostettava sitä, että tutkimuksen teoreettisten ja käsitteellisten kysymysten pohtiminen ja selvittäminen ovat oleellinen osa tutkimusta ja tehtävä esim. empiiris-analyytisessä tutkimuksessa ennen tutkimuksen empiirisen osan, esim. kyselyn tai haastattelun, suorittamista. Tämäntyyppisessä tutkimuksessa teoreettisen tarkastelun pohjalta täsmennetään tutkimuksen viitekehys, keskeiset ilmiöt, prosesseja ja niihin välisiä yhteyksiä kuvaavat käsitteet, muotoillaan lopulliset tutkimustehtävät tai -ongelmat, laaditaan (operationaalistetaan) koeasetelma, kyselylomake tai haastattelun teemarunko ja suunnitellaan aineiston analyysiä.

Esimerkkitutkimuksessamme alustavan tutkimustehtävän analysointi voi tuottaa seuraavanlaisia kysymyksiä selvitettäväksi:

19. Tässä voi viitata myös proseminarin tekemistä koskevaan lukuun 4.4.3.

20. Toinen kysymys on sitten se, missä määrin kaikkia esimerkkitutkimuksia voidaan pitää varsinaisesti kasvatustieteellisinä tai kasvatopsykologisina. Joka tapauksessa tämäntyyppisiä tutkielmia on tehty.

21. Vaikka tässä esimerkkikysymykset ovatkin enimmäkseen miten muotoa, ei näin tarvitse olla. Voidaan kysyä miksi, mitä tarkoittaa, miten kokevat, mikä merkitys, milloin, missä, millä tavalla, kuka, ketkä, onko yhteyttä, vaikuttaako, jne.

22. Ns. teoreettiseen työhön ja ns. empiiriseen työ teoreettisen viitekehysten hahmottamiseen voi soveltaa edellä luvussa 4.4.3. tarkasteltuja kirjallisuuteen perustuvan proseminaarityön ohjeita.

Tutkimus 1:

- Miten tietokonetta on käytetty opetuksessa? Mitä on tietokoneavusteinen opetus? Millaisena tietokoneavusteinen opetus on kirjallisuudessa nähty?
- Mitä on prosessikirjoittaminen? Miten sen opettaminen poikkeaa tavanomaisesta kirjoittamisen opettamisesta? Miten tietokonetta on käytetty kirjoittamisen apuna? Mitä opetussuunnitelmat sanovat kirjoittamisen opettamisesta?
- Onko aihetta tutkittu aiemmin? Mitkä ovat keskeisiä käsitteitä tutkimuksen kannalta ja miten ne liittyvät toisiinsa? Mitä kannattaa tai ylipäätänsä voi tutkia?

Tutkimus 2:

- Mitä masennuksella tarkoitetaan kokemuksellisenä ilmiönä. Miten kokemus rakentuu? Mikä olisi mielekäs viitekehys kokemuksen tutkimukseen?
- Onko synnytyksen jälkeistä masennusta tutkittu ja miten sitä on tutkittu? Onko sitä tutkittu kokemuksellisenä ilmiönä?
- Mitkä ovat keskeisiä käsitteitä tutkimuksen kannalta ja miten ne liittyvät toisiinsa? Mitä synnytyksen jälkeisestä masennuksesta kannattaa tai ylipäätänsä voi tutkia?

Etsimällä kirjallisuudesta vastauksia näihin kysymyksiin varsinaisessa tutkimuksessa edetään sitten keskeisten käsitteiden täsmentämisen kautta tutkimuksen teoreettisen viitekehyyksen hahmottamiseen ja tutkimustehtävien täsmentämiseen. Tutkimuksen suunnitteluvaihe ei pääty vielä tähän. On mietittävä alustavasti tutkimustavan valintaa, tutkimuksen analysointia ja tutkimustulosten esittämistä. Koko tutkimus raportin rakenteen alustavaan hahmotelmaan saakka on suunniteltava ennen varsinaisen tutkimuksen aloittamista.

Tutkimuksen suunnittelun seuraava vaihe on tutkimustavan ja metodien valinta ja niiden perusteiden selvittäminen²³. Samalla on pohdittava sitä, miten tutkimusaineistoa aiotaan hankkia ja analysoida sekä miten tuloksia aiotaan esittää. Esimerkkitutkimuksemme se tarkoittaa seuraavanlaisten kysymysten pohdintaa²⁴:

Tutkimus 1:

- Teemme tietokoneavusteisesta prosessikirjoittamisesta opetuspaketin, jota kokeilemme neljäsluokkalaisilla ja arvioimme kokeilun onnistumista ja kehitämme opetuspakettia sen perusteella edelleen.
- Miten opetuskokeiluja ja -paketteja suunnitellaan ja toteutetaan (mitkä ovat niiden perusteet)? Minkä tyyppisestä tutkimuksesta tällöin on kyse? Mitkä ovat tämän tyyppisen tutkimuksen peruslähtökohdat ja kriteerit? Otetaanko luokan opettajat mukaan suunnitteluun, suunnitellaanko yhdessä oppilaiden kanssa?
- Miten kokeilun onnistumista tulee arvioida? Arvioidaanko tuotoksia vai prosessia; jos arvioidaan, niin kysytäänkö arvioita oppilailta ja opettajilta arvioita, arvioidaanko itse? jne.

23. Oikein suoritettussa tutkimuksessa nämä määräytyvät tutkimuskohteen ontologisen analyysin pohjalta tutkimuskohteen luonteen määrätessä asianmukaisen tutkimustavan ja metodit. Toisin sanoen tieteellisessä tutkimuksessa tulee lähteä ilmiöstä ja sen analyysistä käsin ei abstraktisti metodikeskeisesti.

24. Lukijalta voisi kysyä miten eri tavalla tässä esitetyt kysymykset ratkaisisi tutkija, joka näkee kasvatuksen vaikuttamisena ja tutkija, joka näkee kasvatuksen yhteistoimintana tai tutkija, joka ymmärtää psyykkisen elämyksellisenä ja kokemuksellisenä ilmiönä ja tutkija, joka kieltää nämä subjektiivisina ja siksi mahdottomina tutkia?

Tutkimus 2:

- Valitsen tutkittavikseni synnyttäneitä äitejä, jotka ovat kokeneet olleensa masentuneista synnytyksen jälkeen.
- Tarkastelen synnytyksen jälkeistä masennusta Lauri Rauhalan eksistentiaalisen fenomenologian viitekehyksessä. Miten masennus ja synnyttäminen ymmärretään eksistentiaalisessa fenomenologiassa? Millainen ilmiö masennus on ja miten se liittyy synnyttämiseen? Mitä muuta siihen voi liittyä?
- Valitsen tutkimus- ja analyysimetodiksi fenomenologisen psykologian menetelmän. Miten tutkimus jäsentyy fenomenologisessa psykologiassa? Mikä on sopiva tiedonhankintamenetelmä? Miten asioita kysytään, että saadaan kokemuksellista tietoa? Haastattelenko vai pyydäkö äitejä kirjoittamaan?
- Mikä on fenomenologisen psykologian analyysimenetelmä? Miten se soveltuu aiheeseeni?

Suunnittelun aikana mietitään, millaisia tai minkä tyyppisiä tuloksia on odotettavissa ja miten tutkimuksen tulokset aiotaan esitellä. Näitä kysymyksiä pohtiessamme päädyimme esim. seuraavanlaisiin tuloksiin:

Tutkimus 1:

- Saamme oppilaiden tuotosten, omien, opettajien ja oppilaiden arvioiden perusteella käsityksen siitä, miten hyvin opetuspaketti oli suunniteltu ja miten sitä tulisi kehittää.
- Näiden arvioiden perusteella esitämme parannetun version tietokoneavusteisen prosessikirjoittamisen opetuspaketista neljäsluokkalaisille.

Tutkimus 2:

- Saan tietoa siitä miten äidit kokevat masennuksen ja mihin he sen liittävät. Laadin merkitysverkon siitä millaisia merkityksiä he antavat synnytyksen jälkeiselle masennukselle.
- Miten kirjoitan fenomenologisen tutkimusraportin? Miten perustelen väitteitäni fenomenologisesti?

Esitetyn esimerkin 1. kaltaisen empiiris-analyttisen tutkimuksen suunnitelmassa on siis käytävä läpi kaikki tutkimuksen vaiheet teoreettisen viitekehyksen suunnittelusta oletettujen tulosten analyysin ja tutkimusraportin rakenteen suunnitteluun. Huomautettakoon, että empiirisissä hermeneuttisissa tutkimuksissa²⁵(esim. 2.) tutkimuksen suunnittelun luonne on erilaisen tieteellisen orientaation ja metodikäsitteiden mukaisesti toisenlainen. Jälkimmäisissä ei etukäteen lyödä lukkoon tutkimuksenteon eri vaiheita – viitekehystä, hypoteeseja, mittaria, jne. –, vaan ne ovat avoimempia ja muotoutuvat tutkimusprosessin ja aiheeseen perehtymisen myötä²⁶.

25. Myös ns. teoreettiset ja kasvatuksen historiaa koskevat tutkimukset noudattavat enemmän hermeneuttisen tutkimuksen logiikkaa kuin ns. empiiristen tutkimusten. Tällaisissa tutkimusaiheissa kannattaa tutustua ns. kvalitatiivisten tutkimusten sekä filosofian, historian ja aate- ja oppihistorian tutkimusmenetelmiä käsittelevään kirjallisuuteen.

26. Ks. luku 6.2 dialektisesta tutkimusmetodista ja hermeneuttisesta kehästä mallina kvalitatiivisen ja hermeneuttisen tutkimuksen etenemisestä ja esim. Alasuutari, 1993, Siljander, 1988 ja Syrjälä, Ahonen et al., 1994.

Kun tutkimuksen etenemissuunnitelma on valmis ja tutkimuksen eri vaiheisiin käytettävästä ajasta on suunnitelma, tutkimus on puoliksi tehty – tai no, ainakin hyvällä alulla. Suunnitelman realistisen ja kriittisen arvioinnin jälkeen laaditaan työsuunnitelma, jossa kuvataan tutkimuksen käytännön suorittaminen (Ensin menen pääkirjastoon etsimään Ensi viikolla teen ...). Sitten voidaankin aloittaa pro gradu -suunnitelman pohjalta laaditun työsuunnitelman toteuttaminen ... mutta se onkin jo toinen askel tieteen tiellä ja toisen kirjan aihe ...

Nyt on sitten aika antaa viimeinen muistilista mietittävistä asioista. Ja jos lukijalle ei vielä ole käynyt selväksi, niin tärkein muistettava asia tieteellisessä kirjoittamisessa ja tieteellisessä toiminnassa ylipäättensä on, että tiede ja tutkimus on ihmisten ja ihmisyyhteisöjen toimintaan. Kaikki tieteen saavutuksen ja virheet, oivallukset ja tyhmyydet, hyvä ja paha, riippuvat kokonaan ihmisen ja hänen yhteisönsä kyvyistä, saavutuksista ja puutteista.

Muistiin!

Tutkimuksen suunnittelu:

Mieti:

1. Mitkä ovat tutkimuksesi tavoitteet ja minkä verran sinulla on käytettävissä aikaa ja muita resursseja.
 2. Mikä on tutkimustehtäväsi ja mitä se pitää sisällään.
 3. Millainen tutkittava ilmiö on luonteeltaan, mistä siinä on kysymys ja mitä siitä jo tiedetään.
 4. Millaisen lähestymistavan ja teoreettisen viitekehyksen valitset tutkittavan ilmiön hahmottamiseen.
 5. Millä tavalla aiot hankkia tietoa tutkittavasta ilmiöstä.
 6. Millä tavalla aiot analysoida hankkimaasi tietoa.
 7. Miten jäsenät tutkimusraportin.
-
-

Lähdeluettelo

- Alasuutari, P. (1993). Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Cleveland, D. B., & Cleveland, A. D. (1983). Introduction to indexing and abstracting. Littleton, Colo.: Libraries unlimited.
- Eco, U. (1989). Oppineisuuden osoittaminen eli miten tutkielma tehdään. Tampere: Vastapaino.
- Hirsjärvi, S., & Huttunen, J. (1990). Johdatus kasvatustieteeseen. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Oppimateriaaleja 1/1989.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2002). Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Iljenkov, E. V. (1975). Abstraktisen ja konkreettisen dialektiikka Marxin iPääomassa. Teoksessa Tuomela, R. & Patoluoma, I. (Toim.) *Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet Osa I*. Helsinki: Gaudeamus. s. 812–817.
- Itkonen, T. (1990). Kieliopas. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Juntunen, M., & Mehtonen, L. (1982). Ihmistieteiden filosofiset perusteet. Jyväskylä: Gummerus.
- Karjalainen, A., Kemppainen, T. (1994). Vaihtoehtoisia tenttikäytäntöjä; Ohjeita ja ideoita yliopistotenttien kehittämiseen. Oulu. Oulun yliopiston opintotoimista. Korkeakoulupedagogiikan perusmateriaali.
- Karjalainen, A., & Kumpula, H. (1995). Matkaopas tiedeyhteisöön. Korkeakoulupedagogiikan opetusmateriaali. Oulun yliopisto: Monistus- ja kuvakeskus.
- Kasvatustieteellinen tutkimus Suomessa. Valtion yhteiskuntatieteellisen toimikunnan asettaman arviointiryhmän raportti. (1990). Suomen Akatemian julkaisuja 1.
- Kasvatustieteiden tiedekunnan opinto-opas (Ks. uusin). Kasvatustieteiden tiedekunta; Käyttäytymistieteiden laitos, Oulun opettajankoulutuslaitos. Oulun yliopisto: Yliopistopaino.
- Kauppinen, A., & Laurinen, L. (1984.) Tekstejä teksteistä. Muisti- ja tekstilingvistiikan sovelluksia asiategtien referoinnin problematiikkaan. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 412.
- Kivelä, A. (1997). Pedagoginen toiminnan teoria ja sosialisatioteoria. Teoksessa Siljander, P. (Toim.) *Kasvatus ja sosialisatio* (s. 32–65). Tampere: Gaudeamus.
- Kosik, K. (1975). Konkreettinen totaliteetti. Teoksessa Tuomela, R. & Patoluoma, I. (Toim.) *Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet Osa I (277–304)*. Helsinki: Gaudeamus.
- Koskiahho, B. (1990). Ohi, läpi ja reunojen yli; Tutkimuksen teon peruskysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus.
- Kusch, M. (1986). Ymmärtämisen haaste. Oulu: Pohjoinen.
- Leino, P. (1987). Hyvää suomea. Helsinki: Otava.
- Luostarinen, H., & Väliverronen E. (1991). Tekstin syöjät; Yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden lukutaidosta. Tampere: Vastapaino.
- Manninen, J. (1989). Yliopisto, uusi Prometheus. *Kaleva* 4.10.1989, 2.

- Niiniluoto, I. & Saarinen, E. (Toim.) 1987. Vuosisatamme filosofia. Helsinki: WSOY.
- Publication manual of the American Psychological Association. (2001). 5. ed. Washington: American Psychological Association.
- Renvall, P. (1983). Nykyajan historiantutkimus (2. painos). Juva: WSOY.
- Saukkonen, P. (1984). Mistä tyyli syntyy? Helsinki: WSOY.
- Siljander, P. (1988). Hermeneuttisen pedagogiikan pääsuuntauksset. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja. 55.
- Siljander, P. (1991). Empiirisen kasvatustieteen perusteita; Klassinen eksperimentaalinen pedagogiikka, deskriptiivinen pedagogiikka, empiiris-analyttinen kasvatustiede. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja. 78.
- Siljander, P. (2002). Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen. Helsinki: Otava.
- Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E., & Saari, S. (1994). Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Takala, S. (1987). Pohdiskeleva kirjoitelma, essee. Teoksessa Vähäpassi A. (Toim.) *Todellisuuden kuvaamista, pohdintaa ja arviointia edellyttäviä kirjoitustehtäviä ja niiden arviointi (147–155)*. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 6.
- Tenhula, T., Kuure, L., Koponen, L., & Karjalainen, A. (1996). Akateeminen portfolio; Yliopistopetuksen itsearvioinnissa ja meritoinnissa. Oulu. Oulun yliopiston opintotoimisto. Korkeakoulu-pedagogiikan perusmateriaali.
- Tuisku-Reinilä, L. (1981). Käytännön viestintää; Alustus, seminaari, raportti, referaatti. Helsinki: Kirjayhtymä.
- VESA - Verkkosanasto [online], [viitattu 19.10.1999] Saatavilla html-muodossa: <URL:http://renki.lib.helsinki.fi/ysa/index.html>.
- Voutilainen, T., Mehtälä, J., & Niiniluoto I. (1989). Tiedonkäsitys. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Vuorinen, R. (1990). Persoonallisuus ja minuus. Helsinki: WSOY.

OULUN YLIOPISTO
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
PL 2000, 90014 OULUN YLIOPISTO
Puh. (08) 553 1011 (vaihde), telekopio (08)553 3600
OULUN YLIOPISTON KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNNAN
TUTKIMUKSIA 1993–
Reports from the Faculty of Education, University of Oulu

- 90/1993 Rauni Räsänen. Eettinen kasvatustieteiden opettajankoulutuksessa. Osa 3: Etiikan opetuksen oikeutus ja keskeisiä eettisen kasvatuksen koulukuntia. (99 s.; 5 liitel.)
ISBN 951-42-3611-4
- 91/1993 Saila Anttonen. Frankfurtin koulun tieteenteoreettisesta ja metodologisesta merkityksestä kasvatustieteelliselle teorianmuodostukselle. (54 s.)
ISBN 951-42-3651-3
- 92/1993 Tuulikki Viitala. Koulutulokkaiden lukemisvalmiudesta ja sen yhteydestä lapsen minäkuvaan ja kotiympäristötekijöihin.
(153 s.; 40 liitel.)
ISBN 951-42-3693-9
- 93/1994 Tuulikki Viitala. Yliopisto-opettajat tutoreina. (128 s.)
ISBN 951-42-3849-4
- 94/1995 Helka Annala. Aikuiskoulutustarveselvitys kuntatason koulutussuunnittelun pohjana. (107 s.; 26 liitel.)
ISBN 951-42-4153-3
- 95/1995 Irma Huttunen, Rauni Paakkunainen & Kalevi Pohjola. Suullisen kielitaidon opetus ja arviointi lukiossa. Suullisen kielitaidon kokeilun loppuraportti. (91 s.; 13 liitel.)
ISBN 951-42-4228-9
- 96/1995 Anneli Lauriala. Student teaching in a different environment. Examining the development of students' craft knowledge in the framework of interactionist approach to teacher socialization. (133 s.)
ISBN 951-42-4308-0
- 97/1997 Vappu Sunnari. "Can't It Really Mean Us?" Nord-Lilia Project in Oulu, Finland. (83s.)
ISBN 951-42-4678-0

Täydellinen luettelo sarjan julkaisuista on saatavissa Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan kansliasta.

OULUN YLIOPISTO, KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
PL 2000, 90014 OULUN YLIOPISTO
Puh. (08) 5531011 (vaihte), telekopio (08) 553 3600
OULUN YLIOPISTON KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNNAN
OPETUSMONISTEITA JA SELOSTEITA 1993–
SELOSTEITA JA KATSAUKSIA 2001–

- 79/1999 Sauli Sohlo (ed.) On the road again. Views on the Development of Teacher Education in Oulu During the 1990's. (117 s.)
ISBN 951-42-5297-7
- 80/1999 Tapani Kemppainen & Timo Latomaa. Ensi askelia tieteen tiellä. Johdatus tiedonhakuun ja tieteelliseen kirjoittamiseen. (94 s.)
ISBN 951-42-5414-7
- 81/2000 Jaakko Luukkonen & Hannele Liuska (toim.). Yliopisto-opiskelun ja opiskelijan työ. (157 s.)
ISBN 951-42-5778-2
- 82/2000 Aino Saarinen, Hilda Rømer Christensen & Beatrice Halsaa (eds). Women's movement and internationalisation: The "third wave"?. (149 s., kuv.)
ISBN 951-42-5791-X
- 83/2000 Juhani Merenheimo. Pinnistä, pinnistä! Tutkimus yliopiston opiskelun alkuvaiheessa olevien opiskelijoiden elämänhallinnan tunteen tasosta ja rakenteesta suomalaisessa, espanjalaisessa, eteläafrikkalaisessa ja itävaltalaisessa koehenkilöjoukossa ja Mensa-ryhmään kuuluvilla henkilöillä sekä suomalaisten opiskelijoiden elämänhallinnan tunteen kehityksen vertailu kolmen opiskeluvuoden aikana. (158 s., kuv.)
ISBN 951-42-5850-9
- 1/2001 Leena Hyvönen ja Eila Lindfors (toim./eds) Tehhään yhesä! Taide- ja taitokasvatuksen tulevaisuus. Oulun yliopistossa 23.-24.02.2001 pidetyn seminaarin esitelmät. (117 s.)
ISBN 951-42-6501-7
- 2/2001 Helka Annala. Aikuiskoulutuskysyntä ja 1990-luvun lama. (87 s.)
ISBN 951-42-6547-5
- 3/2001 Eila Jeronen ja Marjatta Kaikkonen (toim.). Ympäristötietoisuus – näkökulmia eri tieteenoiltoilta. (139 s.)
ISBN 951-42-6595-5
- 4/2002 Esa-Matti Järvinen, Matti Lindh, Esko Sääskilahti, John Twyford (Eds). Technology education in practice. Seminar on Technology Education at University of Oulu/Faculty of Education, University of Luleå /"House of Technology" and Central Ostrobothnia Polytechnic/Ylivieska Campus. May 2-5 2000. (147 s.)
ISBN 951-42-6765-6
- 5/2002 Tapani Kemppainen & Timo Latomaa. Ensi askelia tieteen tiellä. Johdatus tiedonhakuun ja tieteelliseen kirjoittamiseen. (89 s.)
ISBN 951-42-6854-7

Täydellinen luettelo sarjan julkaisuista on saatavissa Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan kansliasta.